

2012

МАРУСЯ

ПОВѢСТЬ

ГРИГОРІЯ КВѢТКИ

(ОСНОВЯНЕНЬКА).

ЗЪ 4. ОБРАЗЦЯМИ.

Цѣна 25 кр. а. в.

С. П. Вайтовичъ

У ЛЬВОВѢ, 1876.

НАКЛАДОМЪ М. ЖЕЛЕХОВСКОГО.

В 1177.

МАРУСЯ

ПОВѢСТЬ

ГРИГОРІЯ КВѢТКИ

(Основяненъка.)

Накладомъ М. Желеховского.

У Львовъ, 1876.

Зъ друкарнѣ Товариства „имени Шевченка“
подо зарядомъ Ф. Сарницкого.

4,50к.

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

Львівська бібліотека
АН УРСР

№ И- 35622

17854

Григорій Квѣтка Основяненко.

Повѣсть „Марусю“ написавъ Григорій Квѣтка Основяненко. Родивъ ся вѣнъ на Украинѣ недалеко мѣста Харкова, въ селѣ Основѣ, дня 18. Падолиста 1778 року. Рѣдъ Квѣткѣвъ належить до стародавнихъ козацкихъ родѣвъ украинскихъ. Зъ дѣда прадѣда перейшовъ на нѣго значный маєтокъ, и село, въ котрѣмъ родивъ ся, було ѣго батькѣвщиною. Зъ малку слабовавъ вѣнъ дуже и ослѣпъ бувъ зовсѣмъ. Черезъ кѣлька рокѣвъ не бачивъ нашъ Григорій свѣта, ажъ повезла ѣго мати молитись въ Озерянскій монастырь, и тамъ, якъ кажуть, въ домѣ Божѣмъ прозрѣвъ. Въ пятнадцатѣмъ вже роцѣ, с. е. 1793, поступивъ молодой Квѣтка въ военную службу. Однакъ не воиномъ ѣму суджено було бути! Туживъ за спокѣйнымъ тихимъ житемъ, и хотѣя въ сѣмнадцатѣмъ своѣмъ роцѣ бувъ вже капитаномъ, выступивъ зовсѣмъ зъ войска 1797 року. Зъ малку вже любовавъ ся Квѣтка въ молитвѣ, тожь задумавъ покинути свѣтъ и постричи ся въ чернцѣ. Въ роцѣ 1802 вступивъ въ Куражинскій монастырь. Чотыри роки перевѣвъ на молитвѣ — горяча душа ѣго скрѣпилась и почула въ собѣ силу и обовязокъ до добрыхъ и пожиточныхъ дѣлъ по за обрубомъ монастыря, для своєї вѣтчины. Выступивъ, не будучи еще священникомъ, вѣдтакъ проживавъ то въ Харкавѣ, то въ Основѣ. Цѣла Украина почитала и любила ѣго, тожь и передавали ѣму много почетныхъ урядѣвъ и до многихъ пожиточныхъ

заведеній приложивъ Квѣтка свою працю. — Ажь коло сороковыхъ лѣтъ оженивъ ся и хотъ дѣтей небуло, живъ дуже щасливо зъ своею подругою. Григорій Квѣтка, хотъ зъ роду бггатый, не звыкъ и не хотѣвъ жити въ розкоши. Вѣдступивъ своему братови цѣлу батькѣвшину, вымовивъ трохи грошей на свое удержане и живъ въ невеличкѣй хатинѣ коло пышной палаты свого брата. Братъ ёго живъ шумно зъ панами по паньски. Що дня дочувавъ Григорій шумъ, бенкеты, и цвеньканя на чужѣй бесѣдѣ, зъ братнѣи палаты; видѣвъ, якъ заводять ся не свои звычаѣ. — Зъ другои стороны долѣтали ёго зъ села народнї пѣснѣ, чувъ рѣдне руске слово, вслухавъ ся, пѣзнавъ свое, вѣдмолодѣвъ и загорѣвъ моледечимъ духомъ для руского сердца и чувства. Тожъ и вѣдмалѣвавъ ихъ въ своѣй повѣсти „Маруся.“ Писавъ вѣнъ еще бѣльше народныхъ оповѣданъ, о котрыхъ тутъ нѣтъ мѣстця говорити. Десятого Августа 1843 р. зѣбралось велике число народа коло приходской церкви въ Харьковѣ, де правивъ ся парастасъ. — На лицѣ кожного видно було що хоронитъ батька, — зъ церкви самъ губернаторъ и высокї урядники выносили трумну — народъ клонивъ ся на послѣдне пращане — се була трумна Григорія Квѣтки Основяненко!....

1. Маруся и еи родичѣ.

Часто менѣ приходитъ на думку: чогабъ чоловікови такъ дуже пристращатись¹ на сѣмъ свѣтѣ до чого небудь, не то щобъ до якои вещи², а то хотъ бы и до наймилѣйшихъ людей: жѣнки, дѣточокъ, щирыхъ приятелѣвъ и иншихъ? Перше усѣго подумаймо: чи мыжъ на сѣмъ свѣтѣ вѣчнїй? И що є у насъ, — хотъ скотинка, хотъ хлѣбець на току, худобинка³ у скринцѣ, — такъ сѣму такъ усе безъ порчи⁴ бути? — Нѣ; нема тутъ ничого вѣчнѣго! — Тай мы самї що? — Сѣгодня живѣ, завтра що Богъ дасть! — Аджежъ живучи промѣжъ людей, тѣлько и чуєшь: тамъ дзвонять по души, тамъ голосять по покѣйнику, тамъ справляють старцямъ обѣдъ... Що въ Бога день, тобѣ говорятъ: ось той недужъ, той вмирає, а той вмеръ... Ты и не оглянєшь ся и не счуєшь ся, якъ зоставсь самъ собѣ на свѣтѣ; хотъ и зъ людми и промѣжъ людей, та ба! усе тобѣ або не такї приятелѣ, якихъ поховавъ, або и зовсѣмъ чужї, та оно тобѣ усе рѣвно, що блукаєшь у дрѣмучому лѣсѣ! Ось стань про приятелѣвъ згадувати, то вся твоя

¹) горячо привязоватись. ²) рѣчи. ³) худобою зовуть такожъ имѣне, мастокъ грошевий. ⁴) портити знач. псовати.

пѣсня на одинъ ладъ: отъ зъ тымъ мы хлопца-ми були — и вже вѣнъ вмеръ; а зъ тымъ до школы вкупѣ ходили — и той вмеръ; зъ тымъ паробковали — и той вмеръ; и сей и той, и той и сей, усѣ повмирили. Колижь се такъ е, такъ и памятай собѣ добре, що не забудуть и тебе на сѣмъ свѣтѣ, возьмутъ — и не будутъ пытатись: чи хочеш до гурту, чи щербъ може погулявъ?

А пѣсля такой думки, чогожь бы намъ, не вѣчнымъ, та пристрацати ся до временного? — Чомубъ такъ не робити: наградивъ тебе Богъ щастемъ, що батько и мати твои живутъ при тобѣ и дякують добрымъ словомъ, що ты ихъ при старости и кохаешъ и поважаешъ; або жѣнкою до тебе доброю, послушною, хазяйкою¹ невсыпущою; або дѣточками покѣрными, та слухняными — хвали за се Бога и лягаючи и встаючи, а ихъ шануй и кохай, и для нихъ не жалуй, не тѣлько ни якого труда, худобы, — та коли нужда звелить, душу свою за нихъ положи, роспинай ся, умри за нихъ, та усе таки памятай: що и они на сѣмъ свѣтѣ такыжь гостѣ якъ ты и усякій чоловѣкъ: чи царь, чи панъ, чи архіерей, чи салдаты, чи личманъ.² Коли Отець нашъ милосердный кого зъ насъ покличе, провожай зъ жалемъ, та безъ укору и нарѣканя, перехре-

¹) господиня, газдыня. ²) личманъ, скупецъ що числить гроши.

стись, тай скажи, якъ що дня у Отченаши читаешь: Господи буди воля Твоя зъ нами грѣшными! и не вдавай ся у тугу, щобъ она тобѣ вѣку не вкоротила; бо грѣхъ смертельный накликає на себе не тѣлько смерть, и саму болѣсть, хотьбы яку небудь; бо не поберѣгши¹ тѣла, загубишь и душу на вѣки вѣчниі! — Бѣльшь усѣго памятай, що ты ховаєшь сѣгодня, а тебе заховають завтра; и всѣ будемо вкупѣ, у Господа милосердного на вѣчноі радости, и вже тамъ не буде нѣякои розлуки, и нѣяке горе, и нѣяке лихо насъ не постигне.

И щежъ и се мы думаемо: що якъ постигне кого небудь бѣда и нещасте, що поховає кого изъ своєи семіѣ або и родичѣвъ, то буцѣмъ² то се чоловѣкови приходитъ за єго грѣхи и неправды прежніі.³ Нѣ! не такъ се є! — Ось слухайте лишень, якъ намъ пань-отець у церквѣ читає, що Господь Небесный намъ якъ Отець дѣтямъ. А пѣсля сѣго, не грѣхъ намъ буде и таке примѣтити: отъ зберуть ся дѣти на улицю грати, та будуть промѣжъ ними злосливѣ, що усєбъ то имъ замѣсть играшки битись та лаятись, — а мѣжъ ними буде дитина смирна, покѣрна, що усякь єѣ може зобидити. Адже правда, що батько

¹) берегти, значить хоронити, стеречи. ²) нибы, будьто бы, майже. ³) давнѣйшій.

той дитины, щобъ она не переняла худа вѣдъ своєвѣльничѣвъ, жалкуючи объ нѣй, кликне зъ улицѣ до себе, и щобъ оно за товариствомъ не скучало, посадить биля¹ себе, тай приголубить и понѣжить², и чого оно забажає, усѣго ѣй дасть. Хлопцѣ, що на улицѣ зѣстались, не знаючи, яке добро той дитинѣ у батька, будуть жалковати, що взятъ вѣдъ нихъ товаришь. Дарма, нехай жалкують, а ему у отца дуже, дуже добре! — Отъ такъ и Небесный Отець нашъ зъ нами робить: береже насъ вѣдъ усякои бѣды и бере насъ прямѣсѣнько до Себе, де є таке добро, таке добро... що ни розказати, ни здумати не можна! Та ще и такъ подумаймо: чувствуєшь ты, чоловіче, що се Богъ за грѣхи твои пославъ бѣду? Такъ же розсуди: якій батько покине дѣтокъ, щобъ безъ науки ледацѣли? Всякій, всякій отець старає ся навчити дѣтей усѣму доброму; а неслухняныхъ по батькѣвски поучить, та по батькѣвски и пожалує. Не дурно сказано: ледача та дитина, котрой батько не вчивъ! — Сежь люде такъ зъ своими дѣтьми роблять, а Отець Небесный, що милосердію Его и мѣры нема, той коли пошле за грѣхи яку бѣду, то Вѣнъ же и помилує! Тѣлько покорайся Ему! А пѣсля сѣго не будемо

1) коло, при. 2) попестить.

журитись, що намъ Богъ милосердный ни пошле терпѣти, и перехрестившись — скажемо: Господи научи мене грѣшного, якъ сповняти волю Твою Святую,“ — то и побачишь, що опѣсля усе гараздъ буде.

Такъ робивъ Наумъ Дротъ....

Отъ ёго то постигла лихая година! — Щожь вѣнь? — Ничого. Хваливъ Бога и зъ тымъ проживъ вѣкъ, що не вдавъ ся въ тугу.... Отъ якъ се було.

Наумъ Дротъ бувъ парень на все село, де живъ. Батькови и матери слухняный, старшимъ себе покѣрный, мѣжь товариствомъ друзьяка, ни пѣслова николи не збрехавъ, горѣвки не впивавсь и пяницъ не терпѣвъ, зъ ледачими не водивсь; а до церкви? — такъ хотьбы и маленькій празникъ, тѣлько попъ у дзвѣнъ—вѣнь вже и тамъ; свѣчечку обмѣнить, старцямъ грошенятъ роздасть и приймае ся за дѣло. Коли прочуе яку бѣднѣсть, надѣлитъ по своѣй силѣ и совѣтъ добрый дастъ. За его правду не оставивъ ёго и Богъ милосердный! Щобъ то ни задумавъ, усе ёму Господь и посылавъ. Наградивъ ёго жѣнкою доброю, роботящою, хазяйкою, слухняною; и що було Наумъ ни забажае, що ни задумае, Настя (такъ еѣ звали) ночи не доспитъ, усюды старае ся, бѣе ся, достае и вже зробить и достане, чого мужикови хотѣлось. Поважавъ.

же и вѣнъ єѣ, скѣлько мѣгъ, и любивъ єѣ якъ свою душу. Не було мѣжъ ними не тѣлько бѣйки, тай нѣкои лайки. Щѣ день хвалили Бога за єго милости.

У однѣмъ тѣлько була въ нихъ журба: не дававъ имъ Богъ дѣточѣкъ. Такъ щѣжъ? Настя якъ здумає про се, то заразъ у слѣзы, та въ голѣсь; а Наумъ перехрестить ся, прочитає Отче нашъ, то єму стане на сердци веселѣйшь и пѣшовъ за своимъ дѣломъ, чи въ поле, чи на тѣкъ, чи у загороду, або до батракѣвъ¹, бо бувъ собѣ заможненькѣй: було и воликѣвъ паръ зъ пять, була и шкапа, були и батраки; було чимъ и панщину вѣдбувати, и у дорогу ходити; булажъ и нивка, одна и друга, ще дѣдѣвска, а третю вѣнъ вже купивъ: такъ було єму чимъ орудовати.

Отъ тымъ то Настя дивлячись на худобу, тай журилась: щѣ кому то оно, каже, пѣсля насъ достане ся? Не буде намъ ни славы, ни памяти. Хто насъ поховає, хто насъ помяне? Розтратять, щѣ мы зѣбрали, а намъ и спасибѣгъ не скажуть. А Наумъ ѣй було и каже: „Чоловѣкови треба трудити ся до самой смерти. Дастъ Богъ дѣточѣкъ, дѣтямъ зѣстане ся, а не дастъ, Єго воля святая! Вѣнъ знає, для чѣго щѣ робить ся. Нищѣ не наше, усе Боже. Достане ся наше

¹) наймитѣвъ.

добро доброму, вѣнь за насъ и на часточку подасть, и мисочку поставитъ, и старцамъ роздасть. — А коли буде наслѣдовати недобрый, ёму грѣхъ буде, а насъ усе таки Богъ милосердный помяне, коли мы на те заслужимо. Не жури ся, Насте, о худобѣ: она наша, а не мы еи. Стережись, щобъ она тобѣ не перепинила дороги до царства небесного. Сатана знае, чимъ подстрикнути; моли ся Богу, читай: избави насъ одъ лукавого — то усе гараздъ буде.“

Ажъ ось, за отцевскій и материнскій молитвы, давъ имъ Богъ и дочечку. Тай радѣ-жь були обое, и Наумъ и Настя! таки зъ рукъ еѣ не спускали. Колижь було куды дитина побѣжить, чи до сусѣдѣвъ, чи на улицу, то вже котрый небудь, або батько, або мати, такъ слѣдкомя за нею и ходять. Тай що то за дитина була! Ще маленьке було, а знала и Отче нашъ, и Богородицю, и Святыи Боже, и половину Вѣрую. А тѣлько було зачуе дзвѣнь, то вже ни заграе ся, ни засидитъ ся дома и каже: „мамо! пѣду до церкви, бачъ дзвонять; грѣшка не йти! тату, дай шажокъ¹ на свѣчечку, а другий старцю Божому подати.“ И въ церквѣ вже ни запустуе и ни до кого не заговоритъ, та все молитъ ся, та поклоны бѣе.

1) грѣшъ.

Отъ и выросла имъ на втѣху. Та щожь то за дѣвчина була! Высока, прямесенька якъ стрѣлочка, чорнявенька, очицѣ якъ терновї ягѣдки, бровоньки якъ на шнурочку, личкомъ червона якъ паньска рожа, що у саду цвите, носочокъ такъ собѣ пряменькій зъ горбочкомъ, а губоньки якъ цвѣточки розцвитають, и мѣжь ними зубоньки, неначе перелочки, якъ одна, на ниточцѣ нанизанї. Коли було заговорить, то ось такъ звычайно, розумно, такъ неначе сопѣлочка заграє стиха, що тѣлькобъ еѣ и слухавъ, а якъ усмѣхне ся, та очицями поведе, а сама зачервонѣе ся, такъ отъ неначе шовковою хусточкою обѣтре смажнїи уста. Косы у неи якъ смола чорнї, та довгї-довгї, ажъ за колѣно; у празникъ, або хочъ и въ недѣленьку такъ гарно ихъ повбирає, дрѣбушка за дрѣбушку, та все сама собѣ заплѣтає; та якъ покладе ихъ на голову, поверхъ скиндячокъ¹ вѣнкомъ, та заквѣтчає квѣтками, кѣнцѣ у ленты² ажъ геть порозпускає, усѣ груди такъ обнизанї добрымъ намистомъ³ зъ червонцями, такъ що разкѣвъ двадцять буде, коли не бѣльшь, а на шїи... тай шїяжъ бѣлесенька, бѣлесенька, отъ якбы зъ крейды чепурненько выстругана; поверхъ такои то шїи, на чорної бархатцѣ, широкої, такъ що пальцѣвъ мабуть у два, золотый

¹) стяжка. ²) широка стяжка. ³) коралѣ, стрѣи на шїи.

єднусь¹ и у кольцѣ зверху камѣнець черво-
ненькій... такъ-такъ и сіяє!

Сорочка на нѣй бѣленька, тоненька, сама
пряла и пышніи рукавы сама вышивала черво-
ными нитками. Плахта на нѣй картацка, червчата,
ще материньска придана, теперъ вже такихъ не
роблять; а якихъ то цвѣтѣвъ тамъ не було?
батечку мѣй, тай годѣ! — Запаска шовкова,
морева: каламайковий поясъ, та якъ пѣдпере-
же ся, такъ-такъ рукою обхватишь—щежь то не
дуже и стягне ся. Хусточка у пояса мережована
и зъ вышитыми орлами и ляхѣвка зъ пѣдъ
плахты тожь вымережована и зъ китичками, пан-
чѣшки синї, суконнї и червонї черевички. Отъ
така якъ выїде, такъ що мовъ панночка! Иде
якъ павочка, не дуже по усѣмъ усюдамъ роз-
глядає, а тѣлько дивить ся пѣдъ ноги. Коли
зъ старшимъ себе пострѣчалась, заразъ низенько
поклонилась, тай каже: здоровї дядьку!
або: здоровї тѣтусю! — И таки хочбы
то мала дитина була, то вже не пройде просто,
усякому поклонить ся и ласкаво заговорить. А щобъ
якій нарубокъ та посмѣвъ бы єѣ заняти? Ну, ну;
не знаю! Она и не лаяти' ме ся и ни слова не
скаже, а тѣлько подивить ся на нѣго такъ пильно,
та буцѣмъ и жалѣбно и сердитенько, хто єѣ знає,

¹⁾ дукачь.

якъ то она тамъ згляне! такъ хочъ бы якій бувъ, то заразъ шапку зъ головы схопить, поклонивсь звичайненько, та ни пары зъ усть и вѣдѣйде дальшъ. — О! тамже на все село була и красива, и розумна, и богата, звичайна, та щежъ до того тиха, и смирна, и усякому покѣрна!

На улицю и не кажи, щобъ коли зъ подругами пѣшла. Було мати стане їй казати: „Пѣшлабъ ты, доню, на улицю: бачъ теперъ весна, она разъ красна. Погралабъ зъ подруженьками въ хрещика¹, пѣсенюкъ бы поспѣвала!“ — Такъ дежъ! — „Лучше я — каже — на те мѣсце упоравшись та ляжу спати и за те ранше встану. Замѣню твою старѣсть: обѣдати наварю и батькови у поле понесу. А на улицѣ що я забула? играшки та пустота, та гляди — стане ся, хоть и не зо мною, хоть и абы зъ кимъ, яка причина, то опѣсля и страшно одвѣчати за те одно, що и я тамъ була! Нехай имъ выяснить ся, не пѣду!“ А про вечерницѣ такъ и не споминай! Було и другихъ дѣвчатъ вѣдводити, та ажъ плаче та просить: Будьте ласкаві, сестрички, голубочки, не ходѣте на тоє прокляте зборище! Та тамъ нема нїякогѣсенького добра, тамъ усѣ зле, та лихое! Збирають ся буцѣмъ то прости, та

¹) дѣвоча забава.

замѣсть того пустуютъ, жартуютъ, та учать ся горѣлочку пити, вѣдь матерей курей крадутъ та туды носить; та ще и таке тамъ дѣе ся, що соромъ и казати. Чи маложь то своєї славы загубили ходячи на тую погань, отъ хоть бы и Явдоха, и Кулина, и Приська. Аджежь и пань-отець не велить и каже, що грѣхъ смертельный туды ходити. Та дивѣть ся и на мене: отъ я дома бѣльшь усѣхъ васъ напряду, чимъ вы ходячи.“

Отъ такъ було говорить-говорить, то гляди — одна перестане ходити, далѣ друга, третя — а далѣ и зо всѣмъ мода перестане, щобъ ходити. То и дякують добрѣ люде, а найбільшь матери.

Тѣлько було наша Маруся у ряды-годы¹ збере ся до подруженьки на весѣля у дружечки. Тай то не буде она въ субботу бѣгати въ ними по улицѣ, та горло драти, мовъ навѣжена, якъ усѣ роблять; а прійде вже въ недѣленьку, посидить, пообѣдає, а якъ выведуть молодыхъ на двѣрь танцювати, она тутъ чи побула чи не побула, мерщѣй² до дому; розѣбралась, роздяглась, давай въ печи топити и вечеряти наставляти, и вже мати за нею було николи не поспѣшитъ ся.

¹) деколи, часомъ. ²) борше, чимъ скорше.

2. Маруся на весѣлю.

Отъ разъ на клечальнѣй недѣлѣ¹ была Маруся у своєї подруги у дружкахъ на весѣлю и сидѣла за столомъ. Противъ дружечокъ, звычайно, сидѣли бояре. Старшимъ бояриномъ бувъ зъ города паробокъ, свитникъ, Василь. Хлопецъ гарный, русявый, чисто подголенный, чубъ чепурный, вусы козацкѣй, очи веселенькѣй якъ зѣрочки, на видъ румяный, моторный, звычайный; жупанъ на нѣму синій и китаева юпка, поясомъ зъ англійскои каламайки подперезанный, у тяжиновыхъ штанахъ, чоботы добры, шкаповѣ, съ подковами. Якъ пришивали боярамъ до шапокъ квѣтки, то усѣ клали по шагу, хто-хто два, тай льокай зъ паньского двора, и той пять шагѣвъ положивъ, що усѣ здивовались; а Василь усе выжидавъ, та усе у кишенѣ довбавсь; а далѣ вытягъ капчушокъ, а тамъ таки дещо бряжчало, засунувъ пальцѣ, доставъ, тай положивъ на выкупъ шапки, за квѣтку, цѣлѣсенького карбованця!².... Якъ брязнувъ, такъ усѣ, хто бувъ на весѣлю; такъ и вжахнулись, а дружки ажъ спѣвати перестали. А вѣдъ собѣ и дарма: потрясъ кучерями, та за ложку и ставъ страву додати, буцѣмъ тѣлько копѣйку давъ.

1) зелена недѣля. 2) рубля.

Отъ сидячи за столомъ, якъ вже попріймали страву, давай тогды Василь дѣвчатъ розглядати, що були у дружкахъ. — Зиркь! и взрѣвъ Марусю; а она ажъ у третихъ сидѣла, бо старшою дружкою, скѣлько було еѣ де не просять, не хоче: „Нехай, каже, другї сѣдають, а менѣ и тутъ добре.“

Ставъ нашъ Василь и самъ не свѣй, и якъ тамъ кажуть, якъ опареный. То бувъ шутливый, жартобливый, на выгадки, на прикладки попередъ усѣхъ, тѣлько ёго и чути, вѣдь нѣго весь регѣтъ иде; теперъ же тобѣ хотъ бы пѣвъ слова промовивъ: голову посупивъ, руки поклавъ пѣдъ стѣлъ и ни до кого ни чичиркь; усе тѣлько погляне на Марусю, тяжко вздыхне, та и понурить ся зновъ.

Познимали страву, и поставили орѣхи на стѣлъ. Дружечки заразъ кинулись зъ боярами цятати ся¹⁾; щебечуть, регочуть ся, выгадують дещо зъ мѣжъ весѣльныхъ пѣсенюкъ, а нашъ Василь сидить мовъ у лѣсѣ самъ собѣ, одинъ; ни до кого не заговорить, и никуды не гляне, тѣлько на Марусю, тѣлько она ёму и бачить ся, тѣлько обнѣй и думае; неначе увесь свѣтъ пропавъ, а тѣлько вѣнъ зъ Марусею и зоставъ ся. Ни до чого и ни до кого нема ёму нѣякого дѣла.

1) игра — згадовати, чи до пары, чи не де пары.

Щожь Маруся? И она, сердешна, щось змінилась: то була якъ и завсѣгды невесела, а тутъ вже притьмомъ¹ хоть до дому ити. Чогось то їй стало млосно и нудно, и якъ подивить ся на Василя, такъ-такъ їй ёго жаль стане! а чого, и сама не знає, хиба тымъ що и вѣнь сидить такій невеселый. А найгѣрше, якъ одно на одного разомъ зглянуть, такъ Марусю, мовъ лихорадка, такъ изъ за плечей и возьме и всебъ она плакала; а Василь мовъ у самѣй душнѣй хатѣ, неначе ёго хто трѣма кожухами вкрывъ и горячимъ збытнемъ наповає. Отъ мерщѣй и вѣдвернуть ся одно вѣдъ другого; и, бачите, и не дивлять ся; то и гляди: Василь тѣлько рукою поведе, або головою мотне, то вже Маруся и почервонѣла, и зновъ ззирнуть ся мѣжь собою.

Думає сердешна Маруся, що мабутъ се зъ очей їй стало, тай каже собѣ: пѣду лишень до дому! Такъ думка така нападе: онъ той бояринъ, що у синѣмъ жупанѣ, чи вѣнь недужій, чи що: то якъ пѣду, то щобъ вѣнь ще гѣршь не занедужавъ, и ниhto ёму не поможе. Бачъ, якъ жалѣбно дивить ся на мене и буцѣмъ то и просить: Будь ласкава, Марусю, не втѣкай вѣдсѣля! Добре, добре, зостанусь!

А Василь собѣ нудить свѣтомъ и не знає,

¹) конце.

куды ступити. Розчумавъ трохи, що бояре ця-тають ся, тай думає: ану, поцятаюсь я онъ зъ тою дѣвчиною, що стоить смутна, не-весела. Тільки, сердега, протягнувъ руку, такъ неначе ёму хто и шепнувъ: не займай еи, ще розсердить ся; бачь яка она одягна, та пышна, се мабуть мѣщанка, она зъ тобою и говорити не захоче. Поблѣднѣе нашъ Василь, та зновъ и по-хмурить ся. Далѣ збиравсь-збиравсь, та якъ дружечки дужше почали спѣвати, а весѣльный батко зъ матерю частѣйше стали горѣлочкою поштувати¹ и пѣднравсь гомѣнь по хатѣ, вѣнь таки вхопивъ у жменю орѣховъ, та до Марусѣ: „чи цѣтъ, чи лѣшка?“² Та якъ се промовивъ, такъ ажъ трохи не впавъ изъ ослона на спину: голова ёму закрутилась, въ очахъ потемнѣло и зовсѣмъ стуманѣвъ бѣдака.

Тай Марусѣ-жь добре було! Якъ заговоривъ до неи Василь, такъ она такъ злякалась, якъ тогды, якъ мати на неѣ розсердилась; а се тѣлько однимъ одинъ разъ и було на еи вѣку, якъ при-нѣсши она зъ рѣчки платя, загубила материну хустку. що ще вѣдь еи покѣйной матери; такъ за те то на неѣ мати сердилась було, и хотъ не довго, та она, крый Боже, якъ була зляка-лась! Одже и теперь такъ ѣй було прѣйшло: якъ

1) частовати. 2) чи до пары, чи не до пары?

бы можна, скрѡзь землю провалилась бы, або забѣгла куды, щобъ не дивитись на сѣго боярина; тай що ёму казати? Якъ скажу не цѣтъ, то вѡнъ подумае, що я чванна и не хочу бѡльшь зъ нимъ цятатись, а вѡнъ и такъ, чи смутный, чи сердитый, ажъ жалко на нѣго дивитись. Скажу „цѣтъ.“ Щожь? якъ стала силоватись, щобъ промовити слово, такъ ни жадною мѣрою не може сказати: губы злиплись, языкъ мовъ деревяный, а духъ такъ и захватило. Дивить ся, що и Василь зъ ней очей не спускае и орѣхи у жменѣ держитъ и жде, що она ёму скаже; отъ ѣй ёго жалко стало, на велику силу, та тихесенько, такъ що ни хто и не чувъ, промовила: цѣтъ! та ззирнулась зъ нимъ и сама вже не стямилась, якъ узяла зъ Василевої жменѣ орѣхи, та якъ схаменулась, якъ засоромилась!.... крий мати Божа!.... Ажъ ось на щастя ихъ крикнувъ дружко: „Старосты, паны пѡдстаросты! благословѣте молодыхъ вывести зъ хаты, на двѡръ погуляти.“ Тутъ усѣ рушили зъ за стола, та хто куды попавъ, мерщѣй на двѡръ, дивити ся якъ будуть танцѣвати. Отъ и Марусѣ и Василеви неначе свѣтъ пѡднявсь, полегшало на души, выйшли и они зъ хаты.

Тройста музыка грае що е духу: рыплять скрипки, брязчатъ цымбалы; а замѣсть баса, самъ скрипникъ скрѡзь зубы гуде та прицмокуе.

Отъ и розколихались нашѣ дѣвчата: вышла пара, а тамъ друга, пошли у дрѣбушки. Ножами тупотять, подкѣвками брязчатъ, побравши ся за рученьки выворочуются, то зновъ розойдутъ ся, та якъ утоньки¹ плавно плывуть, только головками повожуютъ, то зновъ у дрѣбушки.... вже и потомились, вже и хусточками утирають ся, вжебъ имъ и годѣ, вже и другимъ хоче ся потанцѣвати.... такъ щожъ бо? Музыка грае та грае! — Уже одна изъ дѣвчатъ, Одарка Макотрусѣвна, ледве ноги волочить, потъ зъ неи такъ и тече, притьмомъ² просить музыку: „Та годѣ бо дядьку!.... та перестаньте бо... ось вже не здужаю!....“ Такъ щожъ? музыка грае, та грае!.... Далѣ скрипникъ закончивъ и „пйти“ скрипочкою попросивъ... отъ дѣвчатамъ годѣ, поклонились музыцѣ и пошли до гурту.

„А ну горлицѣ!“ гукнувъ зъ купы Денисъ Деканенько, розштовхавъ людей кулачемъ, потягъ до себе зъ купы Пазьку Левусѣвну и ставъ зъ нею, и дожидае ся, поки почастуютъ музыку. Розставивъ ноги, у боки взявъ, шапка висока сѣрыхъ смушкѣвъ зъ червонымъ сукнянымъ верхомъ на бѣкъ ёму похилилась, вусами поморгуе, на всѣхъ поглядае и приговорюе: „Одже взявъ ся танцѣвати, та може и не вмѣю!

¹) качочки, ²) коньче.

Поучитись було у кривого Хомы, що на деревянцѣ ходить.“ Якъ се почувли люде, такъ и зареготались. Кузьма таки, старый Коровай, той и каже: „Отъ такъ! отъ той навчить добре, самъ ходячи на одной нозѣ.“ А Євхимъ Перепелиця смѣявсь — смѣявсь, ажъ ёму слѣзы потекли, тай каже: „Отсей не выгадає! Ну вже такъ!“ А Денись стоить неначе и не вонъ, и не всмѣхне ся.

Напившись горѣвки, музыка и вчистила „горлицѣ.“ Якъ же розходивсь нашъ Денись, такъ батечки! Тамъ ёго морока знає, якъ то мудро тогды танцѣвавъ! якъ же вдравъ на вприсядки, такъ ногами до землѣ не доторкує ся, то поповзе на вколѣшки, то черезъ голову перекине ся, скочить, у долонѣ плесне, свисне, що ажъ въ ухахъ залящить, та зновъ на боки, та тропака-тропака, що ажъ земля гуде; а тамъ стане выкидовати ногами, неначе они ёму повылломлювані; а далѣ пѣдскочить, та зновъ на вприсядки, та коло Пазьки такъ кругомъ и ве ся та приговорює:

Ой дѣвчина горлица,
До козака горне ся;
А козакъ якъ орелъ,
Якъ побачивъ, то и вмеръ.

Добре було Денисови такъ брышкати безъ Василя; а той бы ёго заткнувъ за поясъ чи у танцяхъ, чи такъ у рчахеаъ, або въ молодецтвѣ,

бо вѣнъ собѣ бувъ на те уродливый. Коли було возьме ся за танцѣ, такъ и не кажи, що годѣ! Перетанцює хочъ яку музику; колижъ пѣдверне ся до дѣвчатъ, то вже ни на кого бѣльшь и не дивлять ся, тѣлько на нѣго и ѣго одного слухають. Колижъ пѣдсяде до старѣйшихъ, та стане загинати имъ свои баянтрасы, такъ усѣ, старі и молоді, сидять, та пороззѣвлявши роты слухають, хоть до пѣзнои ночи.

Такій то бувъ нашъ Василь до сѣго часу. Теперь же вѣнъ мовъ остуженый. Выйшовши зъ хаты, щобъ то ити до гурту, та взявши дѣвчину, тудыбъ и собѣ танцѣвати; нѣ, пѣшовъ собѣ, сердега, стороною вѣдъ людей, схиливъ на плѣтъ, тай думає: „Що се менѣ сталося? Таки ничого не чую, ничого и не бачу, тѣлько одну сю чорняву дѣвчину! Она въ мене и передъ очима, и на думцѣ!.... Чомъ же не займу сѣ? Але! Бачить ся и не смѣю; — боюсь, щобъ не розсердилась..... А якъ подумаю, що она на мене мусить розсердитись, и коли пѣдѣйду до неи, а она вѣдверне ся вѣдъ мене и прожене, то вѣдъ сеи думки и свѣтъ менѣ не милый, и самъ не знаю, що зъ собою робити!.... Пѣшовъ бы до дому, такъ отъ тутъ неначе прикованый. Нудно менѣ на се весѣля и дивитись; а очей не вѣдведу вѣдъ тои хаты, що онъ на приспѣ сидить моя дѣвчина, та щось зъ подругою роз-

говорює; та чи менѣ такъ вже здає ся, чи таки справдѣ, що на мене поглядають.....

„Чого такъ зажурився, Семеновичъ?“ сказавъ ёму Левко Цѣмкаль, пѣдстаршій бояринь, тай ударивъ ёго по плечахъ. „На дѣвчатъ задививсь, чи що? На лишъ, потягни люльки, то повеселѣшаєшь, тай ходѣмъ танцѣвати. Бачь, якї бойкї дѣвчата зъ гѣрода понаходили!“ — „Не хочу люльки, каже Василь: — трохи не она менѣ и завадила, такъ щось не здорово, або отсе до дому утѣкати, або що: кѣнчай тутъ за мене порядокъ.“ — „Цуръ ёму — каже Левко: — ще погуляймо: мабуть чи нема тобѣ чого зъ очей? то проходись по улиці, оно и мине ся. Або иди лучше всего, та подивись якъ дѣвчата танцюють. Ну що вже Кубракѣвна вдрала, такъ вже за всѣхъ. Що за танцюра! — Тай дѣвка, брате, важна! Колибъ до осени не втекла, то не мине моихъ рукъ.“ — Мовъ лихоманка¹ стрепенула Василя, поблѣдъ якъ полотно, та ажъ руками схопивсь за коляку, щобъ не впасти вѣдъ журбы. Вѣнь бо думавъ, що се ёго дѣвчину Левко выхваляє; бо звѣсно, коли хто котру любить, то и думає, що она и всѣмъ така хороша и любязна здає ся, якъ и ёму. Послухавъ трохи чмелѣвъ, далѣ схаменувъ и на хитроци пѣд-

¹) трястя, фрибра.

нявсь, давай ёго выпытовати: „Де Кубракѡвна? — каже: — чи не та чорнява, що пѡвна шія намиста¹ зъ хрестами? (Себъ то Маруся). — „Нѣ, каже Левко, намъ до тои далеко. Моя, онъ бачъ, русява, що трошки кирпатенька² у свитѣ, та рушникомъ пѡдперезана.“

Полегшало нашому Василеви; ажъ вздохнувъ и очицѣ якъ ясочки заграли, якъ почувъ, що не ёго дѣвчину Левко любить. Теперъ ёму дарма и Кубракѡвна, чи тутъ она, чи де, а давай чимъ скорше допытоватись про свою, тай каже Левкови: „А то про яку ты кажежь, що до неи тобѣ далеко? Хиба тутъ є попѡвна, або приказчикѡвна?³ — Нѣ, каже Левко, тутъ усе нашій рѡвнї; а я кажу про нашу Марусю.“ — „А щожь то за Маруся?“ — спытавсь Василь, та очи понуривъ у землю, буцѣмъ ёму и дарма, а у самого, не тѡлько що ухо, та що то, усяка жилочка неначе слухає; а вѡнь сердешный и духъ притаивъ, и боить ся, щобъ ни жадного словечка не прослухати, що ёму буде Левко розказовати.

Отъ и почавъ ёму Левко про Марусю казати усе що знавъ: и чїя она дочка, и якїй єи батько богатый, и якъ вѡнь свою дочку кохає; а далѣ и про Марусину натуру: якъ она всѣхъ

¹) коралѣ, стрѡй на шїи. ²) кирпатый знач. перконосый, курносый. ³) економѡвна.

жахає ся, що ни́хто є́ї не бачивъ не тѣ́лько щобъ на вечерницяхъ, або въ колядцѣ́, тай на ули́цю и на купа́ла и ни на яки́ игры не ходи́ть; чи така вже собѣ́ пы́шна, або може не смѣ́лива; а що робо́тяща, и на ба́тька, и на ма́тѣ́рь, и на себе́ пряде́, шіе́, мые́, и сама́ все́ одна, безъ наймы́чки, и варить и пече́; а ма́ти сиди́ть ручки скла́вши.

Не по́шлажь и Ма́руся до танцѣ́въ, а сѣ́ла собѣ́ сумую́чи на приспѣ́ коло хаты́, та тѣ́ орѣ́шки, що взя́ла у Васи́ля, усе́ въ жменѣ́ перемина́є, та назирце́мъ за Васи́лёмъ погляда́є. Щожъ у не́й на думцѣ́, того́ и сама́ не розбере́. То часо́мъ стане́ ї́й весе́ло, такъ що́ зара́зъ бѣ́глабъ до ма́тери, тай приго́лубилась бы́ до не́й, то зно́въ засуму́є и слѣ́зоньки хусточко́ю обѣ́тре и бажа́є ба́тенька, щобъ́ розвѣ́въ є́й ту́гу; то всмѣ́хне́ ся, то засоро́мить ся; и дума́є, щобъ́ то и до до́му ити́ (такъ́ було́ поперѣ́ду усе́ роби́ла: чи поси́дять, чи не поси́дять на весе́лю зъ дру́жками, та ме́рщѣ́й и до до́му), та якъ́ розгляди́ть, що́ треба́ коло Васи́ля йти́, тай пере́думає́. А сѣ́го она́ и сама́ не зна́ла, що́ въ не́й на думцѣ́́ було́: Коли́бъ отъ́ той па́робокъ́ прійшо́въ, та поговори́въ бы́ зо мно́ю, то неначе́бъ менѣ́ на ду́ши легше́ стало́. Якъ́ же тѣ́лько подумала́ обѣ́сѣ́мъ, та якъ́ засоро́мить ся! Почерво́нѣ́ла якъ́ ка́лина, за́крылася́ руче́ньками́ и голо́ву похи́лила.

Отъ то и прійшла до неї Олена Кубраковна перетанцевавши, тай сѣла биля неї вѣддыхати. „Чого ты, Марусю, такъ сидишь? Чи плачешь, чи що?“ — „Нѣ не плачу“ — каже Маруся (и говорилабъ то, и замѣшала ся, що й не знае, що и казати): — „Отсе їмъ — каже: моченї кн слицѣ, та була подавилась. А ты чого такъ засапалась?“ — „Та перетанцевалась собѣ на лихо — каже Олена: — якъ попавъ мене онъ той бояринъ, такъ усе крутивъ, крутивъ, поворочувавъ мене, поворочувавъ — а тутъ ще на лихо, музыка не перестае; такъ не тѣлько що ноги, та и руки болять, и голова крутить ся. Та вжежъ и танцюра! у насъ такого и на всѣй слободѣ нема. Я казала своимъ хлопцямъ, щобъ приводили єго до насъ на улицю¹....“ — Отъ Маруся трошки и зрадовалась, що може Олена знае того паробка, що їй такъ у душу запавъ, бо и она на свѣй пай² думала, що вже красшого єи паробка и на свѣтѣ нема, и що се єго она такъ выхваляє, отъ и давай про нѣго выпытовати: „А якій же бояринъ, чи не старшій?“ — „И вже старшій!“ — забормотала Олена: — „сидить собѣ якъ понура, ни на кого и не дивить ся, и дѣвчатъ ни котрой не займе. Нехай

¹) улицею зовуть на Украинѣ забаву зъ танцами на вѣльнѣмъ мѣстци. ²) изъ своєї сторони.

лишень сядуть за стôль, вже не я буду, щобъ не приспѣвала ёму:

Старшій бояринъ якъ болванъ;

Вытрѣщивъ очи якъ баранъ.

Обручами голова збита,

Мочулою свитка сшита.

Лычкомъ пѳдперезавъ ся,

У бояре прибравъ ся.

„Отъ якъ ёму приспѣваю. Нехай знае и нашихъ дѣвчатъ. Вѳнъ може думае, що селяне не вмѣють танцѣвати? Ну, ну! Ще ёго батька навчатъ.“

„А може вѳнъ и не вмѣе?“ — спытала Маруся, а сама закрывалась рукою, щобъ не бачила Олена, якъ она вѳдъ сѳго соромить ся.

„Хто? Василь не вмѣе?“ — ажъ скрикнула Олена. — „Та я и не знаю, чи вѳнъ Василь, чи вѳнъ хто, и чи вѳнъ вмѣе танцѣвати, чи не вмѣе — я не знаю, тай ёго зо всѣмъ не знаю.“ Сказавши се, Маруся и схаменулась, щобъ не замовчала Олена про нѳго розказовати; бо їй крѣпко хотѣлось знати, хто вѳнъ и вѳдкиля; и тѳлько що хотѣла выпытовати, ажъ тутъ Олену розносило зъ своимъ бояриномъ: давай зновъ жаловати ся, якъ вѳнъ їй руки повыкручовавъ, якъ еѳ втомивъ, и се и те, и довго усе про нѳго говорила.

Довго слухала Маруся и не знала, якъ Олену и спинити, бо та радесенька була, хоть до вечера товкти про свого боярина. Далѣ, буцѣмъ то не второпала¹ про кого она розказує, та каже: „Приспѣвай же ёму вже добре, та добре.“

„Та се не ёму: хиба ты не чуєшь?“ крикнула на неѣ Олена: — „Се я Василеви хочю приспѣвати.“

„Та що тамъ за Василь тобѣ давъ ся?“ каже Маруся — (а се вже у дѣвчатъ така натура, що котра якого паробка полюбить, то нарочно стане корити, щобъ другі ёго похваляли). — „Отъ не видала твого Василя — каже — и вѣдкія вѣнь тутъ взявъ ся? и зъ якои слободы забривъ сюды?“

„Еге! мабуть чи не зъ слободы! Вѣнь зъ гѣрода, вѣнь свитникъ, коли чула. Та що вже завзятый! Уже де появить ся, то усѣ дѣвчата около нѣго. И танцѣвати, и жартовати, не взявъ ёго бѣсъ! Тай красивый же! Бачъ якъ выхиляє ся! Спина такъ и гне ся, неначе молодой ясенюкъ, а зъ виду якъ намалѣванный; очи ёму якъ зѣрочки, а кучери такъ и мотають ся: бачъ по купеческому.....“

„Мабуть ты ёго любишь, такъ тымъ и хвалишь,“ — ледво промовила Маруся, ховаючи

¹) порозумѣла.

очи у рукавъ, а сама якъ на огни горѣла, вѣдъ Олениныхъ розказѣвѣ.

„Нехай, що люблю! Та хоть бы и любила, такъ вѣнъ на такихъ и не подивить ся. Кажуть, що ёго хазяинъ, та хоче ёго въ пріймы взяти, а дочка красива тай красива и дуже богата. Вѣнъ и самъ має копѣйчину: адже ты бачила, що и за шапку та выкинувъ ажъ карбованця; отъ такъ и всюды вѣнъ робить. Уже якбы не було....“

Тутъ пѣдбѣгъ Денисъ, тай потягъ Олену до танцю за рукавъ. Вже она ёго и лаяла, и кулачемъ у спину товкмачила, такъ ничего и не зробила: потягъ, тай потягъ. А їй пыльно хотѣлось зъ Марусею посидѣти, та про паробкѣвѣ наговорити ся.

Зостала ся Маруся сама. Взяли еѣ думки та гадки; а якъ згадала, що Олена казала, що ёго хазяинъ та бере ёго у пріймы, и що вѣддає дочку и красиву и богату, то и зажурилась! Схилила головоньку на бѣлую ручку, а слѣзоньки зъ очиць такъ и капотять! — Отъ обтерла ихъ хусточкою, закрыла ся рученькою, тай думаетъ: Охъ лихо менѣ тяжке! Лучшебъ я ёго не бачила!.... Якъ то менѣ ёго забувати!.... Тымъ то городянскій дѣвчата: у нихъ и парѣбки свои, не такі якъ у насъ, що ни на що и дивитись.... Пѣду швидше до дому (а сама ни зъ мѣстця),

стану поратись, робити, то може и забуду..... такъ-то и забуду! Охъ доленько моя лихая!... Теперъ сихъ орѣшкѣвъ нигде неподѣваю, такъ при собѣ и носитиму, бѣльшъ ни нащо, тѣлько на память. Хотъ бы на смѣхъ они менѣ сказали.... Та се думавши, потрясла у жмени орѣшки, та голосно и промовила: „Чи вѣнь мене любить? Цѣтъ чи лѣшка?“

„Цѣтъ! и любить тебе вѣдь щирѣго сердца!“ — обѣзавсь Василь, що вже давно стоявъ била неї и дививсь на еї смуту, тай не знавъ якъ заняти.

„Охъ менѣ лишенько!“ — скрикнула Маруся и стрепенулась якъ тая рыбонька ускочивши въ ятѣрь. — Хто такій? Про кого вы говорите? — пытає и сама не знає, для чого и про що.

„Той тебе любить.... про кого.... ты думала...“ — казавъ Василь задыхаючись вѣдь не смѣлости и зъ ляку, якъ почувъ, що она має когось на думцѣ.

„Та я.... ни про кого.... не думала.... я такъ....“ сказала бѣдна дѣвчина, тай злякалась грѣха, що зъ роду уперше збрехала; а опѣсля и каже: „Хтобъ то мене и полюбивъ?“

„Марусю, Марусю!“ каже Василь, тяжко вѣдь сердца вздыхнувши; тай зновъ на силу духъ перевѣвъ и каже: „я знаю такого....“

„Марусю! Марусю! а ходи лишъ сюды!“ кликнула еѣ таяжь Олена. Маруся ни жива ни мертва! Злякалась того, що Василь ставъ зъ нею говорити, та ще такъ голосно; а тутъ ще и то, що Олена бачить, що она зъ чужимъ паробкомъ розговорюе, а опѣсля и смѣяти'ме ся їй; а що найбѣльшь те їй було страшно и жалко и нибы досадно, що Василь каже про когось другого, що еѣ любить; а їй бы хотѣлось, щобъ вѣднѣ їй сказавъ, що вѣднѣ самъ еѣ любить. Отъ якъ злякалась, скочила зъ мѣстця, тай не може ступити; а Олена знай еѣ кличе: „Та иди сюди, ось-ось де я.“ А Василь тожь ставъ якъ укопаний и не знае бѣльшь що и казати. На думцѣ то и богато де чого є, такъ языкъ не слухає, не повернешь его; а тутъ ще на бѣду пѣдслухавъ, що Маруся про когось вже думає и що єму ничого тутъ убивати ся; а тутъ ще Олена збила єго зъ товку.... Отъ и стоять они обоє, сердешнїй, и не знають, на яку ступити, и чи ити имъ куды, чи що робити.

Вже сама Олена прїйшла до Марусѣ и пытає ся: Чи она довго тутъ буде?

„Нѣ — каже Маруся — уже менѣ пора и до дому. Ничого бѣльшь тутъ дожидатись.“ Та сеє кажучи, такъ важко вздыхнула, що крыї мати Божа!

„И я отсе иду до дому — каже їй Олена: — мати прислала за мною. — Чи знаєшь що? Хо-

дѣмъ завтра у купѣ на мѣсто; мати казала де-що купувати, такъ ходѣмъ зо мною; ты таки все лучше знаєшь.

„Добре, ходѣмъ. Моя матуся щось не зду-жає, такъ що намъ треба, я и куплю; заходи тѣлько за мною“, казала їй Маруся.

„Зайду, зайду. Жди мене до схѣдъ сонця. Ходѣмъ же теперъ у купѣ до дому, та въ пе-рекушки купимъ кисличокъ.“

Отъ подруженьки побравшись за руки и по-шли собѣ.

3. „Чого я на те весѣля ходила?!“

Зоставсь Василь и стоить самъ не свѣй. По ёго думцѣ, вѣднѣ бачить ся, закинувъ Маруси на до-гадъ, що се вѣднѣ еѣ любить; и думає: колибъ она не мала кого на приметѣ, та щобъ ёго хоть трохи любила, то бѣльшь бы ёму ничего и не треба; не хотѣвъ бы ни грошей, ни панства...

Сумовавши пошовъ вѣднѣ назирцемъ за Ма-русєю и бачивъ, що она ажъ поки вѣйшла у другу улицу, то ажъ тричѣ оглядала ся, а чого? — хто еѣ знає! Дѣвчачу натуру трудно розгадати; бо они, часто, буцѣмъ то и не люблять хто ихъ

займає и буцѣмъ то и сердять ся, а тамъ собѣ, нишкомъ, такъ ёго люблять, що и сказати не можна! — Та таки и тои правды нигде дѣти, що инша дѣвочкка, ще молоденька, що зъ роду въ перше побачить такого паробка, що їй прийде по серцю, то и сама себе не розгадає, що зъ нею дѣе ся. На думцѣ такъ бы на нѣго все и дивилась и говорилабъ усе зъ нимъ зъ однимъ, и сѣлабъ биля нѣго, такъ чогось то усе стыдно; хоть ни души нема близько, а їй здає ся, буцѣмъ то усѣ люде такъ на неї и дивлять ся; або хоть и не дивлять ся, такъ по очахъ познають, що она зъ паробкомъ говорила. Отъ тымъ-то такъ и жахає ся, и втѣкає ни слова не сказавши паробкови, що залицяє ся до неи; якъ же вѣдѣжитъ вѣдѣ нѣго, то и сама жалкує, та ба! вже не можна дѣла поправити! Добрежь коли паробокъ не розсердить ся, та ще и у друге стане лясы пѣдпускати, такъ ще не зовсѣмъ бѣда, а якъ же подумає: „Лихо їй матери, яка пышна! цуръ їй!“ тай пѣдверне ся до другои — такъ тогды вже зовсѣмъ лихо! И сумує, сердешна, и нишкомъ поплаче, та притьмомъ ничого робити! и вжежь самѣй ёго не займати, щобъ не сказавъ: сама, каже, на шію вѣшає ся.

Смутна прийшла до дому наша Маруся, та тѣлько не того. Она думала, що Василь еи не любить, а колибъ любивъ, то заразь прямо и ска-

завъ бы, а то про когось другого казавъ, а про себе ни пѣвъ слова. Тай Оленажь казала, що хазяинъ бере ёго у пріймы, такъ се вже певно, що вѣнъ любить хазяйску дочку, та якъ ёи, и не любити, она собѣ городянка, мѣщанка, та кажутъ, хороша, тай хороша! А думаю, якъ убере ся, такъ намиста ще бѣльшь чимъ у мене. А скриня зъ добромъ мала? та ще, думаю, и не одна; тамъ може такі великі, та розмалѣвані, та на колесахъ; а подушокъ — подушокъ! такъ може пѣдъ саму стелю... Такъ куды вже ёму до мене! вѣнъ на такихъ и не подивить ся. Отъ такъ думала Маруся прійшовши до дому и сѣвши у хатѣ на лавѣ.

Дивила ся стара Настя, мати ёи, лежучи на полу, та стогнучи вѣдъ педуги, що дочка ёи сидить смутна и не весела, и ничего про весѣля и не розказує, и за дѣло не пріймає ся; дивила ся довго, а далѣ стала пытати: „Чого ты, доню, така невесела, мовъ у воду опущена. Чи не занедужала, нехай Богъ боронить! Гляди лишъ, якъ ще и ты звалишь ся, що батько зъ нами буде робити! Кажи бо, що въ тебе болить?“

„Ничого, мамо!“ каже Маруся.

„Чи не зобидивъ тебе хто? то батькови скажи, вѣнъ заразъ уступить ся.

„Нѣ, мамо!“

„Такъ колижъ нема ничего, такъ чого такъ сидѣти? Ишлабъ по воду; пора наставляти вечеряти.“

„Заразъ, мамо!“ сказала Маруся, а сама ни зъ мѣстця.

Дожидала мати, дожидала, и уговорювала єѣ, а далѣ и сварила на неѣ; такъ вже на силу, та на превелику силу розколыхала єѣ, що она роздяглась и не поховавши гараздъ ни скиндячокъ ни намиста и ни якои одежи, взяла кошикъ, щобъ то въ городѣ зѣля нарвати, та замѣсть города пѣшла до криницѣ по воду, неначе зъ вѣдрами — иде и байдуже; та вже якъ прийшла до криницѣ и якъ стали надъ нею люде тамъ смѣятись, такъ она схаменулась¹ и мерщѣй до дому. Щожъ? и до дому вернувшись не лучша була: затопила у печи, и приставляє горшки порожнї; замѣсть пшона, щобъ замнати борщъ, она сѣль тре у макѣтрѣ, та пѣдливає борщу..... И що ни озьме, до чого ни кине ся, все не такъ, усе не такъ, усе не до ладу, такъ що и старый Наумъ, вернувшись до дому и дивлячись на таке єи поранє, ажъ самъ дивовавсь.

Сякъ-такъ вѣддавши вечерю Маруся пѣшла до коровъ, а Настя стала журити ся и каже Наумови: „Охъ менѣ лишенько тяжке! Щожъ отсе зъ Марусею дѣє ся? Онажъ зовсѣмъ здорова

¹) Опамятала ся, прийшла до себе.

а за що ни прийме ся, що ни почне робити, усе не до ладу, усе не такъ якъ треба. Та чогось собѣ чи журить ся, чи що? Нехай Богъ боронить, чи не зъ очей ѣй сталось?“

„У васъ, у жѣнокъ, все зъ очей“ заворчавъ Наумъ. „Чи дитина змерзла на холодѣ, чи дитинѣ душно въ хатѣ, вы кажете зъ очей; голодна ѣсти просить — зъ очей; наѣвшись не хоче — и то зъ очей; чи засмѣялась, чи зажурилась, чи сѣла, чи встала — все зъ очей; все про все у васъ очи. А що очи можуть зробити? Ничого; дивлять ся собѣ на свѣтъ Божій тай годѣ. Рукою чоловікови бѣду зробишь а языкомъ ще гѣршу, а очи ничому не провинні.“

„А чомужь бабы, котрі знають, та злизують и шепчуть? якъ бы оно ничого, то ничогобъ и не робили, а то....“

„На те шепчуть и злизують, щобъ такихъ дурникѣвъ дурити, якъ ты и прочій. Потурай¹ тѣлько имъ: они радї, щобъ тобѣ за все, про все шептати, абы грошики лупити. А хтоощо може чоловікови зробити крѣмъ Бога милсердного? Вѣнъ нашле бѣду, Вѣнъ и помилюе; тѣлько молись и Ёго одного знай; а зъ тою бѣсовщиною, зъ ворожками, та зъ знахурками не водись. Помолись, Насте, хоть лежачи Богу, коли не

¹) Потурати знач. дати волю.

здужаєшь пѳдвестись; и я таки помолюсь, то и гляди, що Маруся наша завтра зовсѳмъ здорова буде. Мовчижь, отъ она йде.“

Маруся зовсѳмъ упоравшись и поприбиравши, розпытовала матѳрь, чога треба на мѳстѳ купити, и взяла у батька скѳлько треба грошей, послала на лавѳ, помолилась Богу, и зверхъ усѳго, вдарила три поклоны, щобъ вже бѳльшь не думати про Василя. Єѳ такъ батько вчивъ: коли, каже, тобѳ чога треба, або журба тебе возьме, заразъ до Бога. Вдаръ три поклоны и проси, въ чѳмъ тобѳ нужда, — ижди певно вѳдъ Нѳго милости; Вѳнъ нашъ Отець, Вѳнъ знає що кому и въ якоє время послати.

Отъ зъ такою думкою лягла Маруся. Такъ щожь? И сонъ єи не бере. Думає... та не о Василеви, дѳ то вже! она єго и знати не хоче... тай на що ѳй вѳнъ?... Вѳнъ доси вже посватанный; адже и хусточка у нѳго, що зъ кишенѳ выймавѳ, то не хлопча, а притьмомъ дѳвоча и вже вѳрно она єму подаровала... Та вѳнъ же невеселый на весѳлю бувъ... отъ-то, мабуть скучавъ за своєю голубкою... та ще щобъ я о нѳмъ думала?... Нѳ Василю, не нашимъ дѳвчатамъ о тобѳ думати, у тебе є своя... Отъ уже любить єѳ, думаю?... Бачить ся, все про неѳ такъ и думавъ, бо въ очахъ такъ и видно було слѳзоньки... Теперь вже они доси въ купочѳ....

и она вже, вѣрно, цѣлує ёго у тѣй оченьки, що якъ блискавка, якъ згляне, такъ и сіяє.... отъ вже не цѣлує она ихъ!.... Тогожь то вѣнь по нѣй мавъ плакати.... Чогожь я отсе плачу?... Охъ горечко менѣ тяжке!.., Колибъ була знала, не ходилабъ на те весѣля!... На що було розпитувати Олену про нѣго!... Та дарма! я вже зовсѣмъ про нѣго и не думаю.... Теперъ засну вже... Завтра, чимъ свѣтъ встану, поѣду на торгъ, тай розѣблю свою тугу. Колижь зъ нимъ зострѣчусь на мѣстѣ, то буцѣмъ ёго и не знаю, и не буду на нѣго и дивитись... А вже вѣнь, вѣрно, зъ нею ходити'ме по базарю, та дещо купувати'мутъ... бо мабутъ и весѣля швидко буде... Тото вже вѣнь буде радъ, якъ ожениць ся!... А она?... Чогожь я заливаюсь слѣзоньками?... Охъ бѣдонька моя!... Охъ горечко мое! Чого таки я на те весѣля ходила!..."

4. Сходины.

Довга нѣчь у насъ на клечальнѣй недѣли?! Вечѣрня зоря ще не погасне, а свѣтова вже и займе ся; блисне Вѣ зъ та вже докотивъ ся до схѣдъ сонця.

Отъ и теперъ: тѣлько що зѣрочки засіяли у Бога милосердного на небесахъ, тѣлько що

розсвітились, тай то не зовсѣмъ ясно, а неначе скрѣзь серпанокъ¹; соловейко стихъ биля своєї самички, щобъ выспалась хорошенько, не жахаючись; вѣтрець заснувъ и гилочки по садкахъ дрѣмаючи ледво-ледво колышуть ся, тѣлько чути, що черезъ греблю на лотокахъ водиця цѣдить ся и мовъ хто казку каже, що такъ и дрѣмає ся — а то усюды тихесенько... Ажъ ось недовго зѣрочка покотилась... далѣ друга... третя — и поховались у синѣму небѣ, мовъ у море канули; а прощаючись зъ землею трошки сплакнули... отъ вѣдъ ихъ слѣзочокъ пала роса на землю, и прокинувъ ся вѣтрець, тай поколыхавъ тихенько гилочки по садкахъ, тай по лѣскахъ.... Попрокидались птичї самички, дупнули очицями, зацмокали носиками... тутъ заразы ихъ самчики, що биля нихъ дрѣмали, попробурковались изъ радощѣвъ, що настає зновъ Божїй день и они будуть зъ своими самичками лѣтати, гратись, любоватись. Зъ такихъ то радощѣвъ заспѣвали своихъ пѣсенюкѣ, що ними рано и вечѣръ хвалять Господа, Небесного Отця, милосердного якъ чоловікови, такъ всякому звѣрю, птицѣ, тай самѣй малесенкѣй комашечцѣ², що и окомъ не взришь. А не хто вже виспѣвувати, якъ соловейко!

¹) прозѣрна тканина. ²) мушка, хрущикъ.

Защебетавъ... залящавъ, зачиркавъ, засвиставъ, затрѣщавъ... то стихне, нибы пошепче своѣй самичцѣ, як ѣѣ любить, а она ёму мабуть каже, що и она ёго любить и похваляе ёго пѣсеньки, то зъ радощѣвъ и гукне на весь садокъ... а якъ промѣжь того, ще и носичками поцѣлуютъ ся... Тутъ вже вѣнъ и не стямить ся... зажмурить ся, защебече, затерчить, що ажъ неначе охрипне, та зновъ ще дужше лясне. Задрѣбоче, що ажъ духъ ёму запирае ся... та усежь то такъ гарно, такъ гарно, що розказати не можна, а на души весело!

Отъ на берегахъ и листья зашупотѣли промѣжь себе, що и они по ласцѣ Божѣй будутъ красоватись на ясному сонечку. Схаменулась травонька, якъ скропила ѣѣ небесна росичка; пѣднялись стебелинки, розпукались цвѣточки и порозѣвлявши роточки свои, надыхали на усю долину такимъ запахомъ, що почувши ёго, забудешъ про усе и тѣлько вздыхнувши подумаешъ: „Боже милосердный! Отець нашъ Небесный! И се все, що тѣлько е на земли, у водѣ, пѣдъ небесами, се все Ты тѣлько по единому милосердію Своему для чоловѣка сотворивъ еси. А вѣнъ, се мизерне созданіе, ся былина, сей пылъ и порошина, чи вѣнъ же Тебѣ благодарить? и якъ?... О Боже праведный!

— Будь и всегда милостивъ намъ грѣшнымъ! —
Большъ сѣго не вмѣмо и що сказати!...

Отъ и рѣдесенькій туманецъ упавъ на рѣ-
ченьку, далѣ и хмарочки стали розходитись; по-
рѣдшали и стали звертатись купками, мовъ
клубочки; розступались, щобъ дати дорогу для
якогось пышного, важного гостя, нибы царя я-
кого, дѣющого добро усѣму міру — и покоти-
лись геть-геть за крутіи горы, щобъ вѣдти ди-
вити ся на те, що тутъ буде! Осъ и зачерво-
нѣло на тѣй дорозѣ, де ёму треба ити, и розо-
слалось мовъ сукно, якъ кармазинъ красне; далѣ
неначе срѣбнй цвѣтки по нѣму хто посыпавъ,
а тутъ и вся дорога стала мовъ золотымъ пѣс-
комъ по червоному полю посыпана. Зазолоти-
лись и верхѡвя дерева по лѣсахъ... и осъ золо-
тый по нихъ пѣсокъ сыпле ся по дереву
нижше все нижше нижше Все
этихло чогось жде! Стало выниряти
зъ за землѣ... що? И свѣтъ, и огонь, и краса,
и вжѣ и на краікъ ёго не можъ зирнути окомъ,
щожъ буде якъ все явить ся міру?... и золоті
променѣ вѣдъ нѣго обсыпали всю землю и саміи
небеса стали нибы ще красше... Все мовчить,
жадає, щобъ швидше явила ся у повнотѣ краса
міру! Иде... выкотилось зовсѣмъ... озирнуло
землю и неначе повелѣвгло: Хвалѣте Господа,

що создавъ и мене и васъ; и кождый день посылает мене давати всѣму міру свѣтъ и всякому дыханію жизнь...“ Тутъ зновъ пташечки защебетали, все мовъ ожило, чоловікъ зновъ принявъ за дѣло своє... и що то весь міръ зрадовавъ ся!

Ось вийшовъ Василь изъ садка. Вѣнь добре чувъ, що Маруся зъ Оленою змовились вкупѣ ити до мѣста, такъ вѣнь и не пѣшовъ до дому у гѣродь, а у тѣмъ же селѣ, вѣдь гѣрода верстовъ¹ зъ чотыри, скитавъ ся² всю нѣчь и якъ стало свитати, то вѣнь вже и слѣдивъ ихъ. Вызиравши изъ садочка побачивъ, що двѣ дѣвчины геть-геть вѣдстали вѣдь прочого народу, тихенько идутъ собѣ и розговорюють, вѣнь заразы вѣдгадавъ, хто то иде, бо серце у нѣго тѣхнуло и подало звѣстку, — отъ то вѣнь и пѣшовъ буцѣмъ то у гѣродь тихою ступою, похиливши голову, мовъ задумавъ ся; а самъ ажъ трусить ся и духъ ёму захвачуе вѣдь радоцѣвъ, що ще побачить Марусю и поговорить зъ нею.

Отъ идутъ дѣвчата; Олена якъ та сорока скрегоче, що на умъ збрѣде, а Маруся — буцѣмъ то и слушае, та все про свое гадае. Ажъ зиркъ! и пѣзнала свого Василя! Руки и ноги

¹) сѣмъ верствъ иде на одну милю. ²) блукавъ.

затрусили ся, у животѣ похолонуло и духъ за-
нявсь и сама ни зѣ мѣстця.

„Та иди бо швидше — крикнула на неѣ
Олена — чого ты зопиняєшь ся? и такъ опѣ-
знились.“

„Та хто ёго знає, чи спѣткнулась, чи що“
каже Маруся, самажъ ни зѣ мѣстця; хоть такъ
бы и летѣла до Василя, якъ та голубка до го-
луба; бо вже и забула, що мабуть вѣнъ не еѣ
любить, що вѣнъ вже посватаный — все забула,
а тѣлько того и бажає, щобъ бути у купцѣ зѣ
своимъ Василечкомъ.

Отъ якъ почувъ Василь, що дѣвчата вже
за нимъ гомонять, озирнувь до нихъ, знявь ша-
почку, поклонивсь и каже: „Добрый день, дѣв-
чата, Боже вамъ помагай!“

„Спасибѣгъ! нехай и вамъ Богъ помагає!“
казали ёму у одинъ голосъ дѣвчата.

Отъ имъ и каже Василь: „Чи не бѣгла
противъ васъ яка собака?“

„Цуръ їй, пекъ вѣдъ насъ!“ каже Олена.
„Мы еи не бачили; хиба де бѣгає?“

„Ось тутечка тѣлько передъ вами кидалась
на людей“ казавъ Василь: „то проженуть еѣ,
а она вѣдти забѣжить, тай не знаєшь, вѣдки еѣ
стерегтись. Та така сердита, на всѣхъ такъ

и кидає ся. Такъ я отсе выломивъ собѣ коляку, та иду и озираюсь.“

„Охъ лишечко: я єи боюсь! Вернѣмось, Марусю“ — каже Олена.

Не бѣйтесь дѣвчатка, адже вы у гѳродѣ и я у гѳродѣ. то я зъ вами буду ити, а коли набѣжить, то васъ обороню.“

„Отъ за се спасибѳгъ! Теперь намъ, Марусю, не страшно“ сказала Олена, а сама радесенька була, що зъ паробкомъ буде ити всю дорогу. Отъ такъ и пѳшли собѣ у купцѣ.

Зовсѣмъ же то нашъ Василь збрехавъ, що будьто тамъ бѣгла собака. Се вѳнѣ нарочно ихъ налякавъ, щобъ они просили єго провести ихъ, и щобъ не церемонили ся зъ нимъ ити.

Ось якъ идуть, и Василь ихъ попережає — звѣстно вже молодецка походка, противъ дѣвчачои — тай пѳджидає ихъ; отъ Маруся збирала ся, якъ бы то зъ нимъ заговорити, а далѣ каже: „Бачите, мы поволи такъ идемо и вы насъ пѳджидаєте; може мы васъ спиняємо?“

„А чимъ?“ каже Василь.

А Маруся каже: „Тымъ, що може вамъ... вильно треба у гѳродѣ бути? Може васъ хазя... хазяинѣ жде?“ Себѣ то на догадѣ, щобъ вы-

пытати ёго, чи не скаже чого про хозяйску дочку.

„Де вже менѣ теперъ городъ! Забувъ про ёго и думати“ сказавъ Василь, а далѣ тяжко вздыхнувши, каже: „Одно въ мене на думцѣ, колпбѣ то Богъ помѡгъ! Тѡлько за тымъ и пѡду до хазяина, щобѣ....“

„А чому вы учора на весѣлю не танцювали?“ перебила ёму Олена, тай почала зъ нимъ перемовляти ся. Вѡнъ ѣй слово не хочачи скаже чи не скаже, а она ёму десять; та такъ и стрыже та выгадуе, та докладае, та придирае ся, що вже Василь нѣякимъ побытомъ не вѡдчепить ся вѡдъ неи.

А сердешнажъ то Маруся зачепила була Василя, теперъ и сама не рада. Вжежъ теперъ вѡнъ не таючись сказавъ, що у нѣго щось є на думцѣ и що за тымъ тѡлько и иде до хазяина. Се вже певно, щобѣ домовити ся о сватаню.

Отъ у такихъ думкахъ та гадкахъ иде и не иде, и ноги не служатъ; и сердить ся на себе, чого она на торгъ пѡшла; сердить ся на Василя, чого вѡнъ имъ на зустрѣчь попавъ ся и вже мовъ засватаный, а зъ чужими дѣвчатами ходити' ме по базарю; сердить ся и на Олену, чого она така весела, чого такъ зъ засватанымъ паробкомъ придирае ся; сердить ся

на всѣхъ и за все, а сама не знає на кого и за що.

Отъ прийшли у гóродь, походили по базарю, Олена заразъ покупила все, що треба їй було, а Маруся тóлько ходить за нею, та свѣтомъ нудить и все нападає на Олену, що притьмомъ пора до дому. А Василь все зъ ними ходить, та — якъ той мѣхоноша у колядцѣ — носить Марусинь кошикъ, тай складає, що Олена купує. Далѣ осмѣливъ ся якось то спытати Марусю (бо бачивши, що она всю дорогу мовчала, думавъ певно, що она на нѣго сердить ся) тай пытає: „А ты, Марусю, чомъ ничего не купуешь?“

„Та менѣ не богацько... де чого и куповати...“ каже Маруся, тай вóдвернулась вóдъ нѣго, щобъ и не дивитись на чужого жениха: „тóлько и треба купити матери... кресало на люльку..., а батькови... нитокъ красныхъ... на мережки до хустокъ..., та яловичины... на петрòвку....“

Отъ такъ навернякала наша Маруся, що трохи и самъ Василь їй у очи не засмѣявсь; ще то добре, що не чула сего Олена, торгуючи у перекупки шпильки.

Василь тóлько собѣ тихесенько усмѣхнувсь, бо догадавсь, що щось не такъ оно є, тай взявсь

що треба було Маруси купити. Покупивши и по-складавши у кошикъ все до купы, каже: „Вжежъ якъ хочете. дѣвчатка, а я васъ проведу ажъ до дому, щобъ оборонити васъ вѣдъ собаки; тай менѣ таки у вашѣмъ селѣ є до чоловѣка дѣло.“

Зновъ таки Василь збрехавъ; не було єму ніякого дѣла ни до якого чоловѣка, а хотѣлось єму... Та побачимо, що буде дальшь.

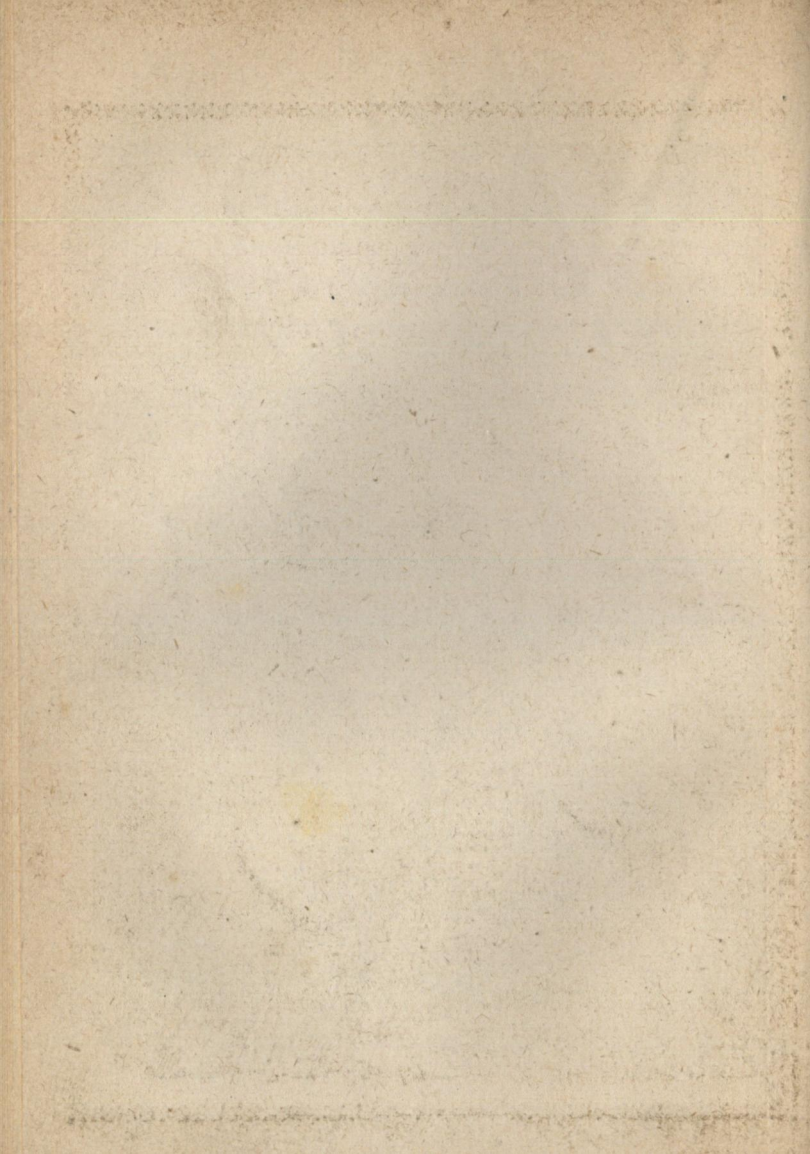
Отъ и пошли они собѣ у купцѣ зъ гѣрода. Тѣлько що выйшли зъ улицъ на степокъ, отъ Олена якъ крикне: „Охъ я дурна, та боже-вѣльна! Забула зайти до шевця по батьковѣ чоботы. Що тутъ менѣ на свѣтѣ робити?“

Потолковавшись, порадились, щобъ Олена вернулась у гѣродъ за чобѣтьми, за тымъ що не делеко и въ улицахъ не страшно; а Василь щобъ зоставъ ся бия Марусѣ и щобъ тутже дожидали Олены, а она мусить швиденько вернутись.

Отъ якъ зѣстали ся у двохъ, Василь зъ Марусею, тай посѣдали собѣ на горбку. Заразъ Василь їй каже:

„Марусю, хоть ты розсердишь ся на мене, хоть проженешь вѣдъ себе, хоть не звелишь николи на очи попадатись, а я таки тобѣ теперь договорю, що вчера хотѣвъ сказати...“

„Що тамъ таке?“ спытала Маруся, а сама злякалась такъ, що не можна и розказати, и сама не знає чого.

„Марусю! Чи яжъ одинъ бувъ бы такій на свѣтѣ, щобъ побачивши тебе, не полюбивъ щиро? Люблю тебе, Марусенько, всѣмъ сердцемъ моимъ, люблю тебе бѣльшь всего на свѣтѣ!... Не сердись на мене, не вѣдорочуй ся, не затуляй очиць твоихъ бѣлою рученкою, дай еѣ менѣ сюды, нехай пригорну еѣ до свого серденька, та тогды хочъ и умру, коли тобѣ неуютна щира моя люзовь!... Щожъ ты мовчишь? Чомъ не глянешь на мене?... Промовь до мене хоть пѣвсловечка: скажи, що ты не сердишь ся за мою любовь. Роззнавай мене, розпытуй про мене, може таки про мене що небудь и добре почувешъ.“

Тѣлько що ставъ такъ Василь говорити, то Маруся и не стямилась: серденько въ неи такъ и бе ся, а сама якъ у лихоманцѣ, такъ и трусить ся; боить ся, и сама не знає чого; колибъ земля розступила ся, такъ бы она и кинула ся туды, тай... Василя потягнула за собою; колибъ ѣй крыла, полетѣлабъ на край свѣта... та не сама, а усебъ таки зъ Василемъ. Щожъ ѣй робити? Земля не розступае ся, крыль у неи нема, ноги неначе не си, одну рукухвативъ Василь, тай держить бия своего сердца, а оно также колотить ся якъ и въ неи; очицями зѣвсѣмъ свѣта не ба-

чить, а ще таки другою рукою закрыла ихъ, та и пытае ся Василя такъ тихесенько, що и сама гараздъ не чула: Аджежь ты просватаный?...“

„Нѣ, Марусю, ни зъ кимъ я не сватаный и ни о одной дѣвчинѣ до сеи поры и не думавъ. Побачивши тебе вчера, свѣтъ менѣ повернувъ ся, безъ тебе не хочу жити, та бачу и самъ, що не можна менѣ безъ тебе и дыхати. Та де я найду красшу тебе?“

„А хозяйска дочка? Адже вонъ тебе бере у приймы,“ сказала Маруся, вже трошки смѣлѣйше, бо на серци ѣй не такъ вже важко стало.

„Не тѣлько хазяйска дочка, та хотьбы королѣвна, хоть княгиня, та хотьбы и сама офицерѣвна, не подивлюсь ни на кого, всѣхъ вѣдцураюсь для тебе. Одна моя утѣха, одно мое щастя, коли ты мене будешь хоть трошечки любити!... Розпытай про мене; цѣлый годъ ждати'му, тѣлько...“

„Е! годъ!... такъ довго бо...“

„Скѣлько хочь, що хочь роби зо мною, тѣлько не проганяй мене вѣдъ себе, не сердись...“

„Та я не серджусь...“

„Чогожь ты закрываешъ ся, чого вѣдвертаешъ ся вѣдъ мене? Може любишь

кого другого? Кажи, не сороми ся; нехай я се самъ почую вѣдь тебе, тай пѣду свѣтъ за очима!“

„Нѣ бо... я другого не люблю...“

„Такъ зглянь же на мене, не закрывай ся!“

„Еге! щербъ и не закрыватись... Менѣ бо стыдно...“

„Чогожь тобѣ стыдно? скажи, тутъ нема ничего, що я кажу...“

„А тожь не стыдно сказати... що я тебе... люблю? Ни за що у свѣтѣ не скажу...“ та се сказавши, якъ заплаче гѣрко, и стала ёго прохати: „Василечку, голубчику, соколику мѣй! Не выпытуй же вѣ мене, чи люблю я тебе; я сѣго тобѣ зъ роду не скажу, щобъ ты не посмѣявъ ся надо мною... Я и сама не знаю, що зо мною стало ся: я ще никого не любила, никого нехотѣла любити, цурала ся паробкѣвъ: а якъ побачила тебе, свѣтъ менѣ змѣнивъ ся, всѣмъ я нудила, всюды я скучала; а якъ сказали, що ты просватаный, такъ я и сама не знала, що и робити.“

„Марусенько моя, лебедочко, зѣрочко моя, перепѣлочко,“ приговорювавъ Василь, наглядючи свою Марусю: „Яжь землѣ пѣдъ собою не чую... я мовь у раю! Чи не сплю лишень я?....“

Такъ се правда, що ты любишь мене, Марусенько? Скажи менѣ, правда?“

„Не скажу, Василечку; ей-Богу не скажу!“

„Чомъ же не хочешь завѣрити о моѣмъ щастіи?“

„Стыдно бо!“

„Марусю! отже поцѣлую, коли не скажешь.“

„Та хоть десять разъ цѣлуй, абы не я тебе; а все таки не скажу...“

„Отъ такъ... отъ такъ... отъ такъ!... приговорювавъ Василь цѣлюючи еѣ по пять разъ не вѣддыхаючи, та опѣсля зновъ... та ажъ вже не змѣгъ и слова промовити... а Маруся лежить у нѣго на рукахъ и сама себе не тямить, чи она у раю, чи она де? Такъ їй хорошо було! Хоче щось сказати, и слова не промовить; хоче вѣдъ нѣго вырвати ся, такъ неначе прикована до Василевої шиї; хоче зажмуритись, такъ очи противъ еи велѣ, такъ и зазирають у Василевѣ очи, що якъ угле на огни палають; хоче вѣдъ нѣго вѣдвернутись, а и сама не знає, якъ горне ся до нѣго... А вѣднѣ? Вѣднѣ тѣлько розглядає еѣ, неначе їсть очима; забувъ весь свѣтъ; хотѣбы ёму тутъ зъ пушокъ палили, хотѣбы хто ёго ни кликавъ, ничогобъ бы не

зважавъ, тѣлько що розглядає свою Марусеньку, держачи єѣ на своихъ рукахъ.

Далѣ схаменулась она; вздохнула тяжко и скрѣзь слѣзы сказала: „Василечку! що се зо мною сталося? Ничого не тямлю, не знаю сама себе; тѣлько у мене и на думцѣ, що ты мене любишь, що ты мѣй... та бѣльшь менѣ ничого и не треба!... Боюсь тѣлько, чи нема менѣ за те грѣха?“

„За що, моя Марусенько?“ сказавъ Василь, пригорнувши єѣ до свого серденька и поцѣлувавъ щиро.

„Охъ не цѣлуй мене, мѣй сизый голубоньку! Менѣ все здає ся, що грѣхъ намъ за се. Боюсь прогнѣвити Бога!“

„Такъ яжъ тобѣ, моя Марусенько, тымже Богомъ божу ся, що нема въ тѣмъ нѣякого грѣха. Вѣнь повелѣвъ бути мужу и женѣ; заповѣдавъ, щобъ они любили одно друге и щобъ до смерти не розлучали ся. Теперь мы любимо ся; дасть Богъ, сповнимъ святой законъ, тогды не розлучимо ся по вѣкъ нашъ; а до того часу, якъ зѣйдемо ся, намъ можна безъ грѣха и любити ся, и голубити ся...“

„Братику мѣй милесенькій!“ скрикнула Маруся и обняла єго рученятами. Довго дивила

ся ёму въ очи, якъ тая ясочка, а далѣ каже: „Теперь я сама тебе поцѣлю ажь тричѣ, бо знаю, що у тебе на думцѣ нема ніякого худа.“ Тай припала ёму на плече, зазираючи ёму въ очи, та такъ пильно, нібы той баранчикъ, що ёго хотять рѣзати, а вѣнь жалѣбно дивить ся, такъ и она зирнула на Василя, а слѣзонька, неначе тая роса на цвѣточку, такъ у неї въ очицяхъ засіяла; та такъ жалѣбно, якъ тая сопѣлочка заграла, такъ она ёго спытала: „А якъ ты мене потѣмъ покинешь?“

„Не говори менѣ сѣго! и не думай о сѣмъ, моя рыбочко! Грѣхъ божитись, а я отъ смертенною клятвою побожу ся, коли менѣ не вѣришь...“

„Вѣрю, вѣрю, мѣй соколику, мѣй лебедику! и щобъ ты менѣ ни сказавъ, всѣму вѣрити буду!“

Богато розказовати, що тамъ Василь зъ Марусею розмавляли; забули про весь свѣтъ и де они є, и що кругомъ нихъ; и якъ бы не гукнула ще зъ далека на нихъ Олена, то підкравшись тихенько, бачилабъ все, якъ они поговорюють, поговорюють, тай зновъ цѣлюють ся. Якъ же почули Олену, такъ заразъ неначе и не они: Василь ставъ, буцѣмъ мала дитина, пѣсочкомъ пересыпатись, а Маруся тутже знайшла

черепочки, та давай бавити ся, а самй и не ззирнуть ся мѣжъ собою.

Отъ пошли всѣ у купѣ до дому. Олена подумала: Що се стало ся зъ нашою Марусею? Николи не була она така весела, и говорлива, та ще зъ паробкомъ, що було ихъ жахае ся якъ не знать чого, а теперь сама заговорюе, жартуе, выгадуе и знай смѣе ся зъ Василёмъ, а мене буцѣмъ и нема зъ нею. У ранцѣ якъ ишли, такъ пары зъ устѣ не пустила, а теперь не замовчить ни часинку; у ранцѣ на силу ишла и на мене нападалась, чого я спѣшу, а тутъ попередъ всѣхъ бѣжить, землѣ подъ собою не чуе, та знай кидае на Василя пѣсочкомъ, то скипочками, а вѣнъ еѣ ловить, а пѣймавши ажъ руки крутить. Се щось не даромъ! Тривай лишень ты смирна, що насъ було за играшки зъ паробками коришь, я тобѣ вѣдвядчу!

Стали доходити до села, отъ Василь и каже: „Теперь же прощайте, дѣвчатка. Менѣ такъ весело було зъ вами; спасибѣгъ вамъ и дуже спасибѣгъ за все. Не знаю, коли то зъ вами побачусь? (А у марусѣ ажъ слѣзѣньки покотились, обтерла швидше хусточкою, щобъ Олена не бачила, тай стала буцѣмъ то пѣсеньку мыгикати и пильно дивить ся въ очи Василеви. Натежь, каже Василь, ваше добро; выбирайте зъ ко-

шика, може чи не загубивъ я чого? А я вже пѣду своєю дорогою.“

Отъ дѣвчата стали выбирати. Олена все забрала и поклала за пазуху, а Маруся переглядѣвши, посклала у кошикъ, и пошли собѣ. Тѣлько що вѣдѣйшовъ вѣдъ нихъ Василь чимало, ажъ Маруся буцѣмъ то схаменулась и згадала: „Отъ также! все позабирала, а синій камѣнець, що батько звелѣвъ купити, я и не взяла у Василя. Побѣжу, дожену ёго.“ Доганяе, а сама знай кричить, щобъ вѣдъ подождавъ. Вжежь щобъ то Василь та не почувъ бы Марусиного голосу! Стоить якъ на шпичакахъ и дожидае, щобъ Маруся пѣдбѣгла до нѣго и що то она ёму скаже?

Ось що она догнавши ёго казала: „Я нарочно буцѣмъ то забула у тебе синій камѣнець, щобъ тобѣ нишкомъ сказати: приходи сѣгодня на озеро, що у нашому бору, я тамъ буду; то ще поговоримо. Пустижь, не займай мене, щобъ Олена не догадалась. Прощай мѣй соколикъ мпльй! приходи же!“ сказавши, та скѣлько е духу, до Олены.

Оленажь все пѣдглядала, тай думае собѣ: „Добрежь до якого часу. Не буде мене теперъ зупиняти.“

Прийшла Маруся до дому, батечку! весела, моторна, и говорить и розказує и порає ся за трѣхъ, такъ що мати дивлячись на неѣ, ажъ повеселѣшала и ѣй полегшало. Хотѣла було сварити на дочку, за чимъ довго проходила, такъ тажъ якъ взяла около неѣ леститись, и приговорювати, и розважати сѣ, а сама пѣчь топити, зѣля крышити, горшки наставляти, такъ що горить у неѣ дѣло!

Не вспѣла мати оглянутись, вже у Марусѣ и готовъ обѣдъ, сѣла, ручки зложила, и знаѣ матери розказує, якъ то ѣй добре було ити на базаръ холодкомъ, що бачила на мѣстѣ, якъ торговалась, якъ купувала и кого бачила, и зѣкимъ говорила, и яка проява лучила-сь, все все до послѣднѣго по пять разъ розказовала, тѣлько про Василя ни чичиркѣ! Онабъ то и хотѣла матери розказати, та не знала, зѣ якого кѣнца взятись, тай подумала: нехай же спытаюсь у Василя: вѣнъ мене навчить, якъ про се розказати.

Прийшовъ и старый Наумъ; обѣдає, и думає: зѣ роду Маруся такого мудрого борщу не варила, якъ сѣгодня; и мясо добре спечене, и все таки гараздъ, а лучше всѣго, що сама така веселенька, и все зыгадує и жартує. Далѣ и каже

Насті: „Бачь, якъ казавъ, що не треба ни злизовати, ни шептати; само мине ся.“

Після обѣда, чи прибрала Маруся, чи не прибрала, мерщій вхопила горнятко тай каже: „Підужь я, мамо, назбираю вамъ с у н и ц ь; тамъ такихъ богацько на базарѣ було; и нашій дѣвчата горщечками такъ и носять. И вамъ назбираю, и може децо продамъ.“ Ще мати їй нічого на се и не сказала, а она вже и за воротами, и прямо поспѣшає у бѣръ на озера. Хоть и бачить по дорозѣ суніцѣ, та не збирає, а думає: Василь мене вже мабутъ жде; піду швидше до нѣго; а якъ посижу зъ нимъ, та вертати мусь до дому, тогды и ягѣдокъ назбираю.

Не довго шукала она свого Васися, тутъ заразъ и є. Якже зѣйшлись, такъ дарма що тѣлько може часѣвъ три не бачились, а такъ неначе бы десять рокѣвъ минуло. Обнимають ся, цѣлуютъ ся, розговорюють, розказують; то побравши ся за рученьки ходять, то зновъ посѣдають, и не счулись, якъ вже стало вечерѣти. Божъ то и правда, що коли будешъ у купцѣвъ зъ тымъ кого любишь, то день такъ швидко пробѣжить, якъ часиночка.

Отъ Маруся перша крикнула: „Охъ менѣ лишенько! а бачь, де вже сонце?“

„Такъ щожь?“ пытає Басиль.

„А те, каже Маруся: якъ я до дому по́ду?“

„Не бѣйся ничего, я тебе опроведу.“

„Не то, щобъ я боялась, а то що ягѣдокъ не збирала; а я за ними и просилась у матери. Що менѣ тутъ на свѣтѣ робити? Розкажу матери, що заговорила зъ тобою, тай забула.“

„Нѣ Марусенько, потревай ще матери о менѣ говорити.“

„А чомужь?“

„Ще мое серденько не пора. Треба подождати.“

„А якъ се можна? Матери и батькови треба все заразъ розказовати, и николи передъ ними не брехати. Щожъ я теперь скажу, що не набрала суничокъ?“

„Що хочъ, Марусенько, те и скажи, а тѣлько не говори про мене; я самъ, якъ приїде пора, я самъ скажу.“

„Такъ грѣхъ же брехати и передъ кимъ небудь, а не тѣлько....“

„Се не буде брехня, и имъ треба все розказати; тѣлько якъ скажешъ теперь, а они мене

не знавши, подумаютъ, що я якій небудь ледащо; тебе будуть лаяти, мене стануть цуратись — и будуть насъ розлучати. Потерпи, моя рыбочко, хоть черезъ Петровку; я такъ наведу, що они про мене будуть знати и чути що небудь не погане, тогды пришлю людей, тогды имъ все и розкажешь. То брехня и грѣхъ, якъ зовсѣмъ потаити, а то мы тѣлько до якогось часу имъ ничего не скажемо. Чи такъ моя паняночко?“ Спытавъ, тай поцѣловавъ еѣ щиро, вѣдь сердца.

„Може оно и такъ“ — довго подумавши Маруся сказала. Я вже ничего не знаю, а все робити'му, що менѣ скажешь. Тѣлько вже, Василечку мѣй! якъ собѣ хочъ, а я вже бѣльшь до тебе не выйду ни сюды, ни на улицю, ни на базарь, ни куды.“

„А сежъ то чому?“ спытавъ Василь злякавшись.

„Якъ собѣ хочъ, а тѣлько, по моѣй думцѣ, се вже грѣхъ, коли чого не можно матери сказати. Хоть розсердись зовсѣмъ, не тѣлько такъ насупи ся¹, якъ теперь, тѣлько вже я не прийду и не дожидай мене, и не шукай мене. Инше дѣло, якъ бы я посватана була, тогдыбъ и ничего; а то хто небудь побачить, та про мене ще и слава пѣде. Нехай Богъ боронить! Менѣ

1) значить: захмурити ся.

теперь и Олены страшно; она щось дивилась пильненько, якъ вернула ся зъ гóрода, и все щось собѣ пòдъ нòсь бормотала. Заразъ же приишовши, пòду до неи и все їй розкажу и попрошу, щòбъ до часу никому не говорила. Прощай же мòй соколику, мòй Василечку! Не серди ся бо на мене; адже ты кажешъ, щò скоро приллешъ старостòвъ? отъ мы не на довго розлучаемо ся.

Скòлько не просивъ, якъ то не моливъ єѣ Василь, щòбъ таки выходила сюды хоть за день, або за два, такъ ни за-що на свѣтѣ не хотѣла, и зъ тымъ пòшла до дому.

Приишовши до дому, тяжко їй було вòд-брехуватись передъ матерю, щò не принесла ягòдокъ; бо зъ роду не брехавши ни вѣ чѣмъ, не знала якъ и выкрутитись и щò сказати? Сякъ-такъ, то чередою, то Оленою затерла, замняла дѣло — и кòнцѣ у воду.

Поки поралась та прибирала и була зъ матерю, такъ їй и весело було, а тымъ бòльше щò матери стало легше и вже пòднялась зъ постелѣ; батько тожь веселый и ласкавый бувъ для неи, отъ она не тòлько не журилась, та ще сама собѣ дяковала, щò такъ зъ Василёмъ зрòбила; и ходячи и пораючись все думала: колибъ

швидше можна було имъ розказати про Василя, то якъ бы грѣхъ зъ душѣ.

Якъ же лягла на постѣль, такъ и не подумала щобъ спати. Заразъ прийшовъ їй на думку Василь, якъ то вѣнь мабуть журить ся, що не скоро побачить ся; та якъ и їй бути! якъ не бачившись зъ Василемъ недѣлю, або може, нехай Богъ боронить! и двѣ, якъ жити на свѣтѣ! Єще таки вчера, думає собѣ, ще я не такъ ёго любила, якъ сѣгодня пѣсля того часу, якъ вѣнь сказавъ, що мене любить, та ще... якъ поцѣлювавъ! Та здумавши се, якъ засоромилась! и поночи чує, що лице у неї якъ жаръ горить! Щожь отсе я наробила? думає собѣ: чи сежь я, що и слухати не хотѣла о хлопцяхъ? Скрѣзь землю пѣшлабъ вѣдь стыда и сорому! А що, якъ ще Василь надо мною смѣє ся?... Тутъ їй ще душнѣйше стало; а далѣ якъ роздумала, що Василь зовсѣмъ не такій, щобъ ёму смѣятись, и що вѣнь боживъ ся, що єѣ крѣпко любить, то и утихомирилась, и тѣлько того соромилась, що цѣлювала ся зъ нимъ и у бору довго зъ нимъ сидѣла. Та се вже, такъ думає, и вѣ перше и вѣ послѣдне. Се на мене любовъ напала, а матуся казала, що любовъ якъ сонъ: ни заѣшь, ни заспишь, и що робишь не знаєшь, мовъ у снѣ. Борони Мати Божа, щобъ я гѣршого чого не зробила! Та якъ

не буду зъ нимъ бачитись, то и жартовати ни зъ кимъ буде. Добрежь я зробила и сама собѣ дякую, що не звелѣла ёму до себе ходити.

Такъ собѣ порадившись, встала, (бо вже и розвиднѣлось) и заразъ принялась порати ся. Шожь? Тутъ корову доить, а сама озирае ся, чи не иде Василь. По воду пѣшла, выгледае Василя; у хатѣ порае ся, а на дверѣ погледае, чи не Василь ихъ вѣдчиняе. За стѣль сѣла обѣдати, а сама у вѣконце все зиркъ та зиркъ, чи не иде Василь. И жде ёго и не жде, и хоче, щобъ прійшовъ и боить ся, щобъ не прійшовъ.

Пѣсля обѣда у хатѣ сидячи думае: „Колибъ не прійшовъ, пѣду на подвѣре“. На двѣръ выйде: „колибъ не ишовъ улицею, та щобъ мене не побачивъ, пѣду лучше у хату“. И такъ знай свѣтомъ нудить у день, а ночею мало чого и спить, все їй те на думцѣ, що коли то она побачить Василя, и коли то не буде зъ нимъ розлучатись.

И Василь не лучшій бувъ си. Не тѣлько роботу, покинувъ хазяина и гѣродъ; знай блукае кругъ села, де жила Маруся. Ходить, ходить, у бѣръ пѣде, надъ озерами, де зъ нею сидѣвъ, сяде, нема Марусѣ, не иде Маруся. По селу улицями ходить, та не знае, де си хата; не знае, якъ и батька си зовуть и прозываютъ; Маруся

тай Маруся, бѣльшь ёму ничого не треба було знати и вѣнь ей не пытавъ, за тымъ що часу не було: все їй розказувавъ, якъ еѣ любить, або слухавъ, якъ она розказовала, що якъ она ёго любить.

5. Сватанє.

Отъ вже и пущанє пройшло; тыждень: Петрѣвки минає ся; ходить нашъ Василь и не знає, що вже ёму и робити. Ажъ ось иде своєю дорогою, бачить, чоловѣкъ везе мѣшки вѣдь вѣтряка, та вѣсь ёму уломилась. Чоловѣкъ той хоче, щобъ пѣдвзати якъ небудь, такъ шкапа не стоить; и той чоловѣкъ мучить ся зъ нею: а друге и те, що и воза не пѣдойме, бо вже собѣ старенькій бувъ.

Отъ Василь, парень друзяка, побачивши се, пѣдѣйшовъ до нѣго, поздоровкавъ ся и каже: „Най лишень, дядку, я тобѣ поможу, а то не зъ твоєю силою справитись зъ мѣшками и зъ шкапою. Чоловѣкъ той подяковавъ и попросивъ помочи. Василь, якъ принявъ ся, разомъ справили вѣзъ и сякъ-такъ на трѣхъ колесахъ можна було доѣхати. Чоловѣкъ ще бѣльшь дяковавъ Василеву и просивъ, коли по дорозѣ, провести ёго до двора,

щобъ часомъ не порозвязовало ся, тогды вѣнъ зновъ не здужае справити, а вже и вечерѣло.

Василь пошовъ за нимъ помалу и ничого не розпытовавъ, бо ёму до всѣго було байдуже, тѣлько знай про Марусю и думавъ. Отъ, иде та иде за возомъ, бачить, чоловѣкъ у тѣмъ селѣ, де Маруся живе, та повернувъ въ улицу; Василь зрадовавъ ся. Отъ, думае, тутъ пробуду, то може що небудь прочую про Марусю, якъ то она, моя галочка, поживае.

Ажъ отъ заѣзжае чоловѣкъ на двѣрь. Василь зиркъ! бѣжить ёго Маруся на зустрѣчь до чоловѣка и кричить: „Де се вы, тату, були? Мы вже васъ....“ тай замовкла, якъ узрѣла свого лебедика, тай зъ радощѣвъ уже и не знае, що и робити, вернулась у хату, та ажъ трусить ся и не знае, що сказати.

Наумъ, се то вѣнъ и бувъ, позносивши мѣшки у комору, розпрягши кобылу и упоравши все зъ Василѣмъ, вѣшли у хату, посѣдали, поговорили. Василь вже не мовчавъ, то про се то про те розпытовавъ; про себе розказовавъ, якъ живе, де служитъ; звычайный бувъ противъ Настѣ, а на Марусю, що тутъ мыкалась то въ комнату, то въ хату, и не дививсь зовсѣмъ,

буцѣмъ то и не вѣнъ. И она собѣ дарма, не-
наче ёго зъ роду вперше бачить.

Посидѣвши Василь и наговорившись, ставъ
збирати ся до дому. Наумъ и каже: „Приходи,
Василю, коли хочь, до насъ завтра обѣдати. Не-
дѣленька свята, ёще наговоримось.“ Василь ска-
завъ, що прийде; поклонивсь и пѣшовъ зъ хаты,
а Наумъ и кликнувъ: „А де ты, Марусю?
Проведи Василя вѣдъ собаки за ворота.“

Маруси на руку се стало: мерщѣй зъ хаты,
и ще Василь не выйшовъ изъ сѣней, она вже
и коло нѣго и счепились рученьками. Она ёму
и каже: „Василечку! якъ бы ще тебе не по-
бачила хоть день, тобѣ и вмерла.“

„Завтра, Марусю, и я тобѣ розкажу, якъ я
страждавъ безъ тебе. Теперъ здѣлай менѣ ми-
лость прислухай ся, що старій про мене казати'
мутъ: чи будуть хвалити, чи корити? щобъ
я знавъ, якъ наше дѣло начинати.“

„А ось що я зроблю, Василечку: коли мои
старій будутъ тебе хвалити, то я повяжу на го-
лову червону скиндячку и косы покладу; колижь,
не дай Боже, що нѣ, то повяжу чорну стрѣчку
безъ кѣсь. Ты тѣлько прийдешъ, такъ на мене
и дивись, то и знати'мешъ. Прощай же, мѣй ле-
бедиду, до завтра.“

Весь вечѣръ Маруся, хоть ложки, миски перемывала, мисники змывала, пѣчь мазала, мылася, та все такъ тихенько робила, що єи не чуту було зовсѣмъ; боялась бо она, щобъ черезъ свѣй шелестъ не пропустити якого слова, що батько и мати казати'мутъ про Василя; а тѣ знай ёго хвалять. Настя то все розказує, якій вѣнъ звичайный, якій собою красный; а Наумъ хвалить, якій то вѣнъ розумный, неначе письменный. „Я, каже, знаю ёго весь рѣдъ; рѣдъ чесный, дядьки заможненькѣй, хоть вѣнъ собѣ сирота, та ба! отцевскѣй сынъ не буде такѣй бравый козакъ; ничого казати.“

Маруся не пропустила ни одного словечка и ще зъ вечера наготовила червону скиндячку, щобъ завтра на голову положити и зъ веселостю и зъ радостею лягла спати; тѣлько того вже не можна вѣрно сказати, чи спала она ту нѣчь хоть часинку.

У ранцѣ вырядилась що найкрасше: поплела косы у самѣй маленькѣй дрѣбушки и вѣнкомъ на голову поклала, повязала якѣ були, лучшѣй скиндячки, а зверхъ всѣхъ положила червону и квѣточками заквѣтчилась. Чи шатнулась тамъ чи якъ, а вже и обѣдати у неи поспѣло: борщикъ зъ живою рыбою, (бѣгала сама зъ вечера до сусѣда, рыбалки, тай выпросила), каша пшоняна до олѣю,

солона тараня¹ зъ пшеничными галушечками, та вареники зъ сѣмяною макухою. Упоравшись, ще зъ батькомъ до церкви ходила.

Только що вернулись зъ церкви, Маруся зиркъ у вѣкно, ажъ Василь вже иде, заразы выбѣгла, буцѣмъ боронити ёго вѣдъ собаки, а бѣльш за тымъ, щобъ подививсь, що на нѣй червона скиндячка. Отъ выбѣгла, та мерщѣй и кричить : не бѣйсь, не бѣйсь ! а рукою поводитъ по чолѣ, неначе каже : не бѣйсь, ось бачь, що червона скиндячка !

Ну, якъ тамъ було, пообѣдали гарненько и наговорились. Пѣсля обѣдъ лѣгъ Наумъ тай заснувъ; а далѣ и Настя схилилась, тай собѣ заснула. А молодѣ, знай собѣ голубять ся, та милуютъ ся. Далѣ якъ старѣ проснули ся, тай сидѣли то въ хатѣ, то пѣдъ коморою у холодку, ажъ поки зовсѣмъ у вечерѣ Василь пѣшовъ до дому.

Унадивъ ся-жь нашъ Василь до старого Наума що Божѣй день : то дѣло було до коваля, то до боднаря, то такъ до чоловѣка приходивъ за дѣломъ, та всякѣй разъ и зайде до Наума ; коли застане, то зъ нимъ, а коли не застане, то зъ Настею посидить, поговорить, и такъ они вже

¹) назва рыбы (тараню звычайно засушуютъ).

до нѣго привыкли, що коли якій день хоть трохи забарить ся, то вже они скучають та кажуть: Нема-жь нашего Василя! не иде обѣдати. Бо всякій разъ они ёго заставляли у себе обѣдати. А Маруся? Маруся себе не тямил вѣдь радощѣвъ. Василь приде, то она вже найде мѣстце, де зъ нимъ о всѣмъ тихенько переговорить и намилуе ся; а коли и безъ нѣго, то тѣлько и чуе, що старій ёго выхваляють.

Отъ дождались и Петра, розговѣлись¹.

На самого полу-Петра, такъ вже передъ вечеромъ, вбѣгла Настя въ хату, ажъ задыхалася, тай кричить: „Науме, Науме! либонь старосты идутъ?“

„До кого?“

„Та до насъ, до насъ; отъ вже у дворѣ. Сѣдай швидше на лаву, а ты, Марусю, бѣжи хутко у комнату, та вбирай ся.“

Маруся якъ тѣлько почувала про старостѣвъ, то що було въ рукахъ, все попускала, и не стямить ся що и робити, тѣлько дивить ся на матѣрь, а очицѣ якъ жаръ, такъ и горять, а сама була румяна, а теперъ почервонѣла якъ калина.

¹) говѣти знач: постити. Розговѣти ся: перестати постити.

Отъ мати мерщѣй пхнула еѣ укомнату, и стала еѣ убирати въ нову плахту и все що треба по дѣвчачи.

За тымъ ось стукнуло пѣдъ дверима палицею тричѣ.

Наумъ хутко дѣставъ нову свиту, новыи поясъ, одягае ся, пѣдперѣзуе ся, а самъ трусить ся неначе зъ переляку и каже собѣ нишечкомъ: Господи милосердный! дай моѣй дочечцѣ доброго чоловѣка; не за мои грѣхи, а за еи добрѣсть пошли ѣй щастя.

Отъ вже стукнули и въ друге, тежъ тричѣ палицею.

Наумъ одягшись зовсѣмъ, змѣвъ изъ скатерти, що на столѣ, и посунувши хлѣбъ, що завсегда лежить на столѣ, къ покутю (а за тымъ Настя засвѣтила свѣчку передъ Богами) сѣвъ на лавку конецъ стола и дожидае.

Ажъ ось стукнули пѣдъ дверми и въ третє, тежъ тричѣ.

Тогды Наумъ перехрестивъ ся и каже до нихъ: „Коли добри люде, та зъ добрымъ словомъ, то просимо до господы. -- Насте! иди-жь, сѣдай и ты.“

Отъ Настя за тымъ упоравши Марусю, выйшла и перехрестившись тричѣ, сѣла коло Наума.

За Наумовымъ словомъ вѣшли въ хату двоухъ старостѣвъ, люде хороші, мѣщане у синихъ жупанахъ, англицкои каламайки поясами поподперѣзовані, зъ паличками, а у старшого старосты хлѣбъ святы въ рукахъ. За ними вѣшовъ Василь.... крый Мати Божя! ни живый, ни мертвый; бѣлый якъ стѣна.

Вѣшовши у хату, старосты помолились Богу святому, та поклонились хазяину и хазяйцѣ.

Заразъ Наумъ (хоть и знавъ ихъ дуже добре, а толькo для закону) пытае: „Що вы за люде и вѣдки, и за чимъ васъ Богъ принѣсь?“

Старшій староста и каже; „Перше всего дозвольте вамъ поклонитись и добрымъ словомъ прислужитись. Не позгнуцайтесь выслухати насъ: и коли буде теє, то мы онеє; колижь наше слово буде не владъ, то мы подемo назадъ. А що мы люде чесні и безъ худои науки, то отъ вамъ хлѣбъ святы у руки.“

Наумъ взявши хлѣбъ, поцѣловавъ и положивши на стѣль, край своего хлѣба, каже: „Хлѣбъ святы приймаемо, а васъ послухаемо. Сѣдайте, люде добрі! до чого ще дѣйде ся, а вы своихъ

ногъ не турбуйте: може и такъ зъ далека ишли. А зъ якого царства, зъ якого государства?“

Старшій староста и каже: „Мы е люде нѣмецкїй, а идемо зъ землѣ турецкои. Мы собѣ ловцѣ, удалїи молодцѣ. Разъ дома, въ нашѣй земли, выпала пороша. Я кажу товаришу: „Чого намъ дивитись на таку шквирю, ходѣмъ шукати всякого звѣря“ — и пѣшли. Ъздили, слѣдили и ничего не получили. На зустрѣчь намъ якъ разъ, ѣде на вороному коню отсей князь. (А Василь вставъ, тай кланяе ся; бо се про него говорили). Отъ пѣсля зустрѣчи, вѣнъ и говорить намъ такїи рѣчи: „Ей вы ловцѣ, добрїи молодцѣ! услужѣте менѣ службу, покажѣте дружбу. Ось якъ разъ попалась менѣ лисиця, або куниця, а трохи чи не красна дѣвица. Ъсти-пити не бажаю, дѣстати єи бажаю. Поможѣте, пѣймайте; чого душа захоче, всѣго вѣдъ мене бажайте. Десять гѣродѣвъ вамъ дамъ и стырту хлѣба.“ Отъ ловцямъ-молодцямъ того и треба. Пѣшли мы по слѣдамъ, по всѣмъ гѣродамъ. Першъ слѣдъ пѣшовъ у Нѣмеччину, а далѣ у Туреччину; ходимо, шукаемо, а єи не пѣймаемо. Всѣ царства-государства пройшли, а єи не знайшли; отъ и кажемо князю: Не тѣлько звѣря въ поли, що куниця, пошукаемо де инде, — найде ся и красная дѣвица. Такъ нашъ князь затывсь, при сво-

ѣй думцѣ зоставсь. Скѣлько, каже, по свѣту ни гулявъ, у якихъ царствахъ-государствахъ не бувавъ, а такой куницѣ, нибы красной дѣвицѣ не выдавъ. Отъ мы все по слѣду ишли, та и въ се село — якъ зове ся, не знаемо — прийшли. Тутъ зновъ пала пороша. Мы ловцѣ-молодцѣ давай ходити, давай слѣдити; сѣгодня рано встали и заразъ на слѣдъ напали. Пѣшовъ нашъ звѣрь, та до васъ у двѣрь, а зъ двора до хаты; теперъ бажаемо ёго пѣимати. Певно вже наша куница у васъ у хатѣ красна дѣвица. Нашому слову конецъ, а вы зробѣте нашому дѣлу вѣнецъ. Вѣддайте нашому князю куницу, вашу красну дѣвицю. Чи вѣддасте, чи нехай пѣдросте?“

Поки староста се законне слово казавъ, Маруся въ комнатѣ все поклоны била, щѣбъ батько вѣддавъ ёѣ за Василя, а вѣнъ сидячи на лавцѣ, скрѣзь дверѣ дивить ся на неѣ, та тожъ то вздыхне, то зъ нею перегляне ся. Якже все староста розказавъ, и прийшло ся батькови одвѣтне слово казати, она такъ и припала до дверей и слушае.

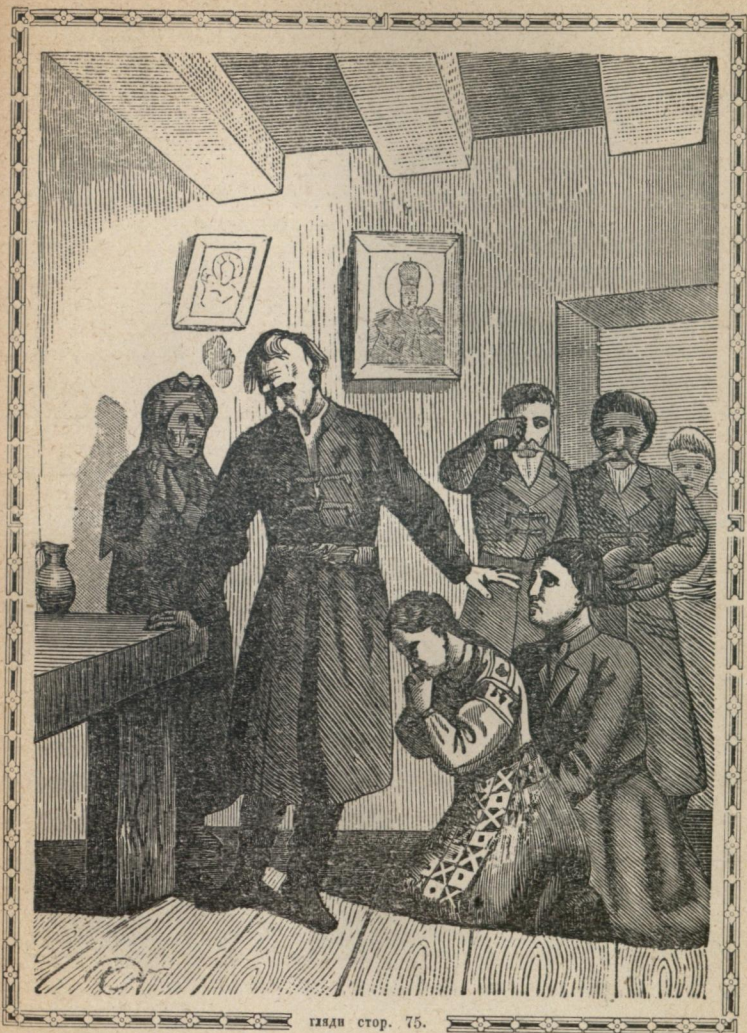
Отъ Наумъ все насупившись слухавъ; помовчавъ, а далѣ и каже: „Не вмѣю я до прикладу у сѣмъ дѣлѣ сказати. Спасибѣгъ вамъ за

вашу працю. Идете вы зъ дальнои дороги, то можебъ вышили по чарцѣ¹?”

Маруся якъ се почула, та въ голосъ; Настя ажъ о полы руками вдарила, тай крикнула: „Охъ менѣ лихо! А чомужь се такъ?“ А Василь такъ на землю и кинувъ ся, та ажъ приповзъ на вколѣшкахъ до Наумовыхъ нѳгъ, та цѣлуе ихъ, та гѳрко плаче и просить: „Будьте менѣ батенькомъ рѳдненькимъ! не гнущайтесь бѣднымъ сиротою! За що въ мене душу вѳднимаете? Не можу безъ вашои Марусѣ жити!... Буду вамъ за батрака вѣчно служити; буду всяку вашу волю сповняти... Що хочете, то и робѣть зомною! дайте сиротѣ ще на свѣтѣ прожити!“

Тутъ и Маруся, забувши, що ѣй гоже а що нѣ, выбѣгла тожь собѣ и впала до нѳгъ отцевскихъ и просить, и плаче, то кине ся до матери, и руки ихъ цѣлуе и приговорюе: „Таточку, голубчику, соколику, лебедику! Матѣнько моя рѳднесенька! утѣнько моя, перепѣлочко, голубочко! не погубляйте свого дитяти; дайте менѣ бѣдненькѳй ще на свѣтѣ пожити! не розлучайте мене зъ моимъ Василечкомъ! Не держѣть мене

¹) Се уважають на Украинѣ яко вѳдмовне слово.

якъ дочку, нехай я буду вамъ замѣсть наймички: всяку роботу, що скажете, буду робити. Не давайте менѣ ни якои худобоньки: буду сама на себе заробляти, буду васъ доглядати, и шанувати ажъ поки жива. Хоть одинъ годочокъ дайте менѣ зъ Василечкомъ прожити, щобъ и я знала, що то за радѣсть на свѣтѣ!“

Отъ такъ и Маруся и Василь одно передъ другимъ все просили своихъ старыхъ, та такъ жалѣбно, що старосты оба повставали и знай полами слѣзы утирають. Далѣ старшій староста не вытерпѣвъ и каже: „Охъ панове сватове! не слѣдъ менѣ бувши у сѣму важному чину, лишне слово говорити. Моє дѣло такє: сказавъ що законъ велить, тай жди одвѣту; що почувешъ, зъ тымъ назадъ иди. Сказано дати намъ по чарцѣ, такъ вже тутъ ничего добраго ждати. Тѣлько бачивши ихъ слѣзы и убивство, якось то моторочно и намъ не сказати чого небудь. А що пакъ, Семеновичу? нигде дѣтись: благослови дѣтокъ; нехай насъ повяже“.

Наумъ тѣлько покрутивъ головою, обтеръ слѣзку рукавомъ, тай зновъ понуривъ голову и мовчить.

Староста каже: „Може стара мати се все вередує?“

„О батечки мои! заразъ каже стара Настя: чи яжъ бы не хотѣла щастя своему дитяти! Онажъ моя утроба. Та дежъ намъ лучшого вѣдь Василя шукати? Вѣнь дитина розумна, покѣрна, всякъ бы намъ позавидовавъ. Такъ хибажъ я не жона своему мужу, щобъ не мала ёго слухати? У насъ иде по Божому, та по старосвѣцки: вѣнь менѣ законъ, а не я ёму. А чому вѣнь не вѣддає, я не знаю; вѣнь Василя завсегда любивъ. Кажы бо, Науме, що се ты робишь?“

Тутъ зновъ приступили и дѣти плачучи, и стара Настя голосячи, и старосты кланяючись та знай просять Наума.

Мовчавъ вѣнь, мовчавъ, тѣлько слѣзы ковтає, далѣ вставъ, вздыхнувъ жалѣбно, перехрестивсь передъ Господомъ милосерднымъ, тай каже: „Одна въ мене на свѣтѣ радѣсть, моя Марусенька; що Божій день молюсь, щобъ она була щаслива: такъ якже молившись о однѣмъ буду самъ робити друге, молившись о еи щастю самъ буду еѣ топити? Прощайте панове-сватове! коли хочете, то справдѣ вышійте по чарцѣ, колижъ нѣ, то не здивуйте; дайте и менѣ шокѣй, бо... Охъ не хотѣлось було сѣго казати, та вы мене розжаловали!... бо менѣ дуже жалко, що лишаю ся Василя, та нѣгде дѣтись. Прощайте, люде добрі; идѣть собѣ, не здивуйте.“

Тутъ зновъ всѣ приступили до нѣго, що коли, кажуть любишь, Василя, такъ чомъ не вѣддаєшь за нѣго Марусѣ,? Марусяжъ такъ и повисла ёму на шію и обмыває ёго слѣзеньками, а Василь тожъ припавъ на вколѣшки, та гѣрко плаче та знай просить.

„Алѣ, чому не вѣддаю? сказавъ Наумъ вздыхнувши: бо жаль свого рожденія. Не той часъ при такому важному дѣлѣ, якъ є сватане, не можна всѣго говорити. Прийди, Василю, завтра, та самъ безъ людей; отъ тутъ я тобѣ все розкажу. Бѣльшь ничего и говорити, прощайте! отъ вамъ вань и хлѣбъ святой.“

Чи хотѣли, чи не хотѣли старосты, взявши хлѣбъ назадъ, пошли зъ хаты зъ Василѣмъ, або такъ сказати, що повели ёго, бо вѣнь самъ не здужавъ и ити.

Зоставъ ся Наумъ изъ своєю родиною, сѣвъ собѣ и сумує. Маруся ажъ звалила ся на пѣль вѣдъ слѣзъ, и Настя плачучи сидѣла надъ нею и дивовала ся: що се старому стало ся, що загудивъ Василя! Про вечерю ниhto и не думавъ: никому було поратись и ниhto не хотѣвъ ничого їсти.

Отъ сидѣвъ Наумъ, сидѣвъ, думавъ, та думавъ, а далѣ и обѣзавъ ся: „Годѣ плакати, Марусю! встань, та слухай, чого я пытати'му.“

Не той бувъ Наумъ батько, щобъ ёго могла Маруся не послухати. Чи здужала, чи не здужала, а коли батько каже безъ жартѠвъ, та троха чи и не сердитый, то треба встати. Встала и втерла слѣзоньки и жде, що вѠнъ їй скаже.

„Ты бачу Василя знала ще першь, чимъ я ёго привѣвъ?“

„Знала, батечку“ и затрусила ся якъ осиковый листочокъ и опустила свои довгї рясицѣ на очи, щобъ не бачивъ батько, якъ їй було стыдно.

„Якъ же се було?“ спытавъ вѠнъ грѠзно.

Тутъ Маруся, хоть и затинаючись, а розказала ёму все: якъ побачила ёго у перше на весѣлю, якъ їй стало ёго жалко, якъ вѠнъ цятавъ ся орѣшками, якъ она ёго соромилась, и все, все розказала: якъ и на базарь идучи зѠйшли ся, якъ зъ базарю вертались, що гѠворили и — нигде було правды дѣти! — якъ и цѣловали ся.....

Такъ Маруся, якъ розказала всю правду, то и стало їй на души веселїйше и на сердци полегшало, почала зновъ просити батька, щобъ таки вѠддавъ за Василя, бо она хоть вѣкъ дѣвовати'ме, а ни за кого не пѠде, крѠмъ ёго.

„Говори! каже Наумъ: А знаєшь ты, небого, що батько лучше бачить твое щастя, чимъ ты? Ты молода, дурна! Лягай же, дѣвчино, спати; завтра будешь старѣйша, чимъ сѣгодня, та и розумнѣйша.“ Перехрестивъ еѣ тай пѣшовъ собѣ вѣдъ неи.

Ни свѣтъ, ни заря, а вже Василь и въ Наума. То сякъ то такъ пробули до обѣдъ. И варивши обѣдъ, и подававши на стѣль, Маруся заливала ся слѣзоньками вѣдгадовавши певно, що въ послѣдне бачить свого Василечка. Та правду сказати, такъ и всѣ невеселі сидѣли, а за обѣдомъ до стравы ниhto и не приймавсь.

Отъ якъ позбирали зъ стола, Наумъ и каже жѣнцѣ и дочцѣ: „Идѣть собѣ або у комнату, або пѣдъ комору, на просторъ шити, а намъ тутъ зъ Василѣмъ не мѣшайте.“

Отъ якъ повыходили они, Наумъ и каже: „Василю! сядь лишень коло мене, та слухай неперербиваючи, що я тобѣ скажу. Не по моѣй правдѣ, бо у мене крѣмъ грѣхѣвъ нема ничего, а за отцевскі и материнскі молитвы наградивъ мене Богъ милосерднѣй жѣнкою доброю, роботящою, покѣрною и несварливою. Батькѣвщины мы зъ нею не розтратили, а по троха Богъ благословляє, все добавляемо. Велика милость Бога! рано и вечѣръ дякую за наше жите,

а найбольша милость Божя до насъ грѣшныхъ у томъ, що наградивъ насъ дочкою; та ще якою? Се не чоловікъ, се ангель святий....“

„Охъ, правда, дядечку!“ перебивъ ёму Василь, а вонъ ёго заразъ зупинивъ и каже:

„Цыть бо, Василю, мовчи та слухай и не перебивай мене. Се ты бачивши еи очи, або щоки, и що она во всѣмъ собою красивенька, тай хвалишь еѣ; а я не про еи тѣло, я кажу про еи душу. Яка то она тиха, слухняна; Бога небесного знае и любить, и боить ся прогнѣвити ёго; насъ шануе и береже ся всѣми силами, щобъ ни въ чѣмъ насъ не прогнѣвити. Жалостлива не то що до чоловіка, та ажъ до малесенькой комашечки. Худа ніякого и по духу не знае, и боить ся самой думки про ёго. Якъ сама добра и не зловна, такъ и про всѣхъ думае, всякому повѣритъ и — Богъ еѣ сохранивъ, що она тебе а не кого ледачого полюбила, зъ другимъ бы пропала на вѣки вѣчній. Тай ты еѣ, сердешну, збивъ було зъ пантелику; знаю все, — охъ! грѣхъ такъ робити!“

„Дядьку!“ обдзававсь бувъ Василь.

„Мовчи, небоже; ты розкажешъ опѣсля. Такою то дитину намъ Богъ милосердный давъ;

хоть я и батько їй, а не можу противъ правды казати. Щожъ мы называємо ся за родителѣ, щобъ не думати о щастю свого дитяти? Яжъ кажу: колибъ вже и сяка и така, ну такъ бы и бути. А за єи добрѣсть, за єи смирноту, покѣрнѣсть, треба їй такого мужика, щобъ їй бувъ якъ отець; щобъ вѣнъ єѣ кохавъ, жаловавъ, щобъ — недай Боже! коли лучить ся яке худо, чи дѣломъ чи думкою, такъ вѣнъ бы єѣ вѣдводивъ, вчивъ бы єѣ на все добре, не дававъ бы єѣ кому будь зневажати; а покѣрну, та смирну, якъ она, хто захоче той и зобидить. Чимъ насъ Богъ благословивъ у сѣмъ свѣтѣ, чи худобинкою чи скотинкою, все тутъ бы зостало ся зятєви, за тымъ що я хочу зятя, коли Богъ благословить, взяти до себе въ приймы. Такъ се вже не чіє, якъ мое дѣло, глядѣти дуже пильно, щобъ вѣнъ бувъ хозяинъ добрый, щобъ не розтративъ и не розтерявъ що вѣдъ насъ прийме, и щобъ єи недовѣвъ ни до якои нужды; а коли Богъ благословить дѣточками, такъ щобъ ихъ до путя черезъ науку довести, и дещо и имъ зоставити. Теперь, скажи менѣ, Василю, не правду я кажу?“

„Правду, святу правду вы говорите. Колибъ ваша милость, щобъ мене наградили Марусею, ябъ все те сповнивъ, що вы теперь розкажете.“

„Не можна, Василю; не будеш ты їй такимъ мужомъ и хозяиномъ, якъ хочешъ, бо се не вѣдь тебе. Колижь я знаю, що сѣму не можна бути, и бачу свою Марусю, що зовсѣмъ розумъ погубила любивши тебе..... она теперъ рада за тобою, хоть на край свѣта, еще то Господь еи не зовсѣмъ покинувъ, а то думаю.... крый Мати Божа! (ажъ скрикнувъ Наумъ и перехрестивъ ся.) Отъ по сѣму то, прошу тебе ласкою, тай приказую якъ отецъ мого дитяти: покинь еѣ, забудь, не ходи до насъ и не знай еи, хоть бы она тобѣ де и повстрѣчалась. Не погубляй еи и души еи, тай насъ не пхай живыхъ у яму, прошу тебе... (сказавъ и гѣрко заплакавъ); дай намъ спокѣйно вѣку дожити и не доведи насъ одвѣчати за неѣ на тѣмъ свѣтѣ!“

„Та чомъ же вы думаете, що я не буду добрымъ їй мужомъ и хоросимъ хозяиномъ?“

„Тыжь менѣ розказовавъ про себе. Ты сирота; у дядьковъ твоихъ по два, по три сыны. Дядьковѣ хлопцѣ малѣ, а якъ приjde наборъ¹, то певно тобѣ лобъ забрыють, бо ты сирота, за тебе никому заступитись; и дядьки скажутъ: Мы тебе поили, и зодягали, и до розуму довели, служи за нашу чергу. А що тогда будеъ Ма-

¹) бранка.

русую? Ни жѣнка ни вдова, звѣсно якъ салдатокъ шанують, якъ саму послѣдню, и ни хто не повѣритъ, щобъ була салдатка та чесна. Тай троха чи и не такъ! Де жѣ за полками таскаться? А молоде, дурне, попаде ся ледачимъ людямъ, наведуть на все зло. Худобу розтаскають, повѣднимають, хто еѣ защититъ? Дѣточки безъ догляду, у бѣдности, у нищетѣ, безъ науки, безъ всѣго помрутъ, або не дай Боже! бездѣльниками стануть. А она за тымъ изстарѣе ся, немоци одолѣють, бѣдность, калѣцтво... тѣлько що въ шпиталь, до старцѣвъ! — (сказавъ се, тай заплакавъ якъ мала дитина). Не приведи Господи и ворогу нашому такой судьбы! Такъ отъ, Василю, якъ бы я тебе не любивъ, — а скажу по правдѣ: такъ я тебе полюбивъ, такъ менѣ тебе жалко, якъ рѣдного сына! — а не хочу загубити своей дочки, и такой якъ наша Маруся. Теперь самъ здоровъ бачишь, по чому не можу тебе зятемъ принять.“

Довго Василь думавъ, похиливши голову, а далѣ ажъ повеселѣвъ, тай каже: „А якъ я найму за себе наемщика¹⁾?“

¹⁾ Давнѣйше було вѣльно дати за себе заступцю до войска.

„Наемщика? подумавъ Наумъ, а далѣ и каже:
„А зъ чогожь ты наймешь, коли тѣлько полу-
чаешь вѣдь хозяина сорокъ рублѣвъ у годъ,
а батьковой копѣйчины нема.“

„Дядьки помогутъ.“

„Не надѣй ся на те, Василю; помогутъ та не тобѣ, а собѣ. До чого дѣйде ся, тобѣ за тебе лобъ забрыють, а наемщикъ опѣсля пѣде за дядьковыхъ хлопцѣвъ. Радъ бы и я тобѣ помочи, такъ все не те. Якъ знати'мутъ, що у тебе жѣнка богата, то такъ тягнути'мутъ, що годѣ! Колибъ ты самъ, своєю копѣйкою здужавъ наняти, такъ бы такъ! Василю! отъ тобѣ образъ Царя Небесного, и ёго матери Пречистой, и Николая святого, принеси письмо, що наемщикъ принять за самого тебе и за твои гроши, отъ тобѣ заразъ обома руками вѣддамъ Марусю.“

Якъ ударить Василь, выслухавши все, руками о груди, якъ припаде на стѣль, якъ заплаче а далѣ сказавши: „всѣму конецъ!“ — кинувъ ся на шю, обнявъ Наума крѣпко и каже: „Прощай мѣй.....! Колижь тобѣ хотъ трохи жаль бѣдного Василя, будь ласкавъ, будь жалѣсливъ: покличь сюды Марусю, нехай я при тобѣ попрощаюсь зъ нею.“

„Добре Василю, каже Наумъ, та глядижь по прощай ся! Чи розумѣешь?“

„Все знаю и все зроблю, якъ менѣ кажете.“

Отъ вѣйшла Маруся, а за нею и Настя.

Василе взявши Марусю за руку и каже: „Марусенько! Правду, велику правду сказавъ менѣ твоѣ батько. Треба намъ розлучитись!“

„И на вѣки?“ черезъ велику силу спытала Маруся.

„Побачимось.... и будешъ ты моєю, коли не на сѣмъ свѣтѣ, такъ на тамтѣмъ. Прощай, моя Ма....!“ и не договоривъ, якъ она зомлѣла, и покотилась ёму на руки. Вѣнъ ёѣ пригорнувъ до сердца крѣпко, поцѣловавъ, вѣддавъ ёѣ нечувственну батькови на руки, поцѣлувавъ руку ёму и Насти... и пѣшовъ швидко, не оглядаючись...

6. Несподѣванка на Великдень.

Не будемо розказовати, якъ тяжко и якъ довго Маруся за нимъ журилась. Ледве-ледве, сердешна, зъ журбы не вмерла. Скѣлько вже батько зъ матерю ёи не розважали, все ничего; а тымъ ёще гѣрше, що не знала, за чимъ и куды Василь ёи дѣвавъ ся; чи на довго вѣнъ зникъ, чи верне ся, и коли ще то буде? Пытала ся не разъ и батька — щожь? не знаю, тай

не знаю. Бо и справдѣ вѣнь не знавъ, зъ якою думкою и куды вѣнь полинувъ.

Що Божій день, перебере орѣшки, що ще на весѣлю, якъ побачились у перше, та вѣнь їй давъ; перебере, перецѣлуе, та зновъ до сердца и положить. Або коли гулящимъ днемъ пѣде у бѣръ на озеро, де зъ нимъ разъ гуляла; тамъ посидить, поплаче, и зъ тымъ и до дому верне ся. Мати не дуже еѣ заставляла поратись и робити, такъ сама бралась за все: Менѣ — каже — не такъ на серденьку тяжко, якъ я що небудь роблю. Зъ подругами николи не грала и вже зовсѣмъ до нихъ и не выходила.

Обробили ся у поли, стали вѣдь Семена зъ вечера сидѣти, Маруся приняла ся прясти; а зъ Покровы досвѣта встае, пряде, шіе, прае ся и все журить ся, и частенько, якъ забере ся куда небудь сама собѣ, то плаче-плаче, такъ що и Господи! бо про Василя ни чутки, ни вѣсточки; якъ у воду впавъ.

Отъ и Пилипѣвка, отъ и Аннино зачатіе; зачали паробки засылати старостѣвъ до дѣвчатъ. Знай люде швендяють по улицахъ зъ паличками въ рукахъ. То гляди: идуть двое поперевязовані рушниками, бодрять ся, выхваляють ся; отъ тамъ и тамъ таку-то за такого просватали. А иншій свинячою стежкою,

по підъ плотами, мовчки собѣ идуть и підъ плечемъ, замѣсть хлѣба святого, несуть..... гарбузъ! Єге! нѣгде дѣтись; якъ заробили, такъ и вѣдвѣчайте.

Не одні старосты заходили до старого Наума, сватати Марусю; такъ щожь? „Таточку мѣй рѣднесенькій! я имъ, каже, піднесу по чарцѣ!“ Старый було гримне на неѣ: „Чи ты дурна, та божевѣльна! Чомъ ты не идешь! люде хорощй, чесного роду, парень бойкій; чи тобѣ поповича, чи купця треба?“

„Василя! а коли не Василя, то и никого!....“ каже Маруся. Мати єи у слѣзы, а батько було ажъ розсердить ся, тай крикне: „Та де того Василя возьмемо? Теперь ты людеи цураешь ся, а тамъ стануть и тебе людеи цуратись и досидишь ся до сивой косы.“

„Дарма таточку! Безъ Василя не страшна менѣ и домовина, не то сива коса.“

Здвигне тѣлько плечами Наумъ, подумаетъ: Нехай ще до другого году, тай замовчить. И єму жалко було, що про Василя не було ніякои чутки; бо вѣнъ єго дуже любивъ и все надѣявъ ся, що вѣнъ зъ собою що небудь до путя зробить.

Отъ и мясниціѣ пройшли и всюды пѣшла слава, що Дротѣвна Маруся, и горда и пышна; за тутешнихъ паробкѣвъ не хоче, а жде собѣ панича изъ за моря. Она про сю славу знала, смѣялась и каже було: Дарма! ще пѣдожду. Паробкамъ же хоть и крѣпко досадно було, що така красива и богата дѣвчина у ладъ не дае ся, та ничого було робити: силою не возьмешъ.

Пройшовъ и пѣстъ, вѣдговѣлись и — слава тобѣ Господи! — дождались Воскресенія. Маруся у великодну субботу сама учинила паску, положила туды ячохъ, имбирю, бобкѣвъ, шафрану — и спекла ся паска, и висока и жовта, и ще у печи зарумянилась. Полагодила все що треба, а на самый великдень у ранцѣ зъ батраками понесла до церкви на посвященіе паску, баранця печеного, порося, ковбасу, крашанокъ зъ десятокъ, сало и грудку соли, и розѣславши на цвинтарѣ у ряду зъ другими хустку, розложила все гарненько, якъ ей мати навчила, бо Настя пѣсля недуги не выйшла зъ хаты. Наумъ же ставъ въ церквѣ Божѣй и молитъ ся.

Коли Наумъ приходивъ до церкви молитись, то вже справдѣ моливъ ся, а не ловивъ вѣтрѣвъ, не розглядавъ и сюды и туды; а стоявъ, якъ треба, неначе передъ самымъ Господомъ, Царемъ

Небеснымъ, и тѣлько слухавъ, що читають и спѣвають. А сѣгодня, у такій великій празникъ вѣнь ще бѣльшь моливъ ся, и на сердци такъ ёму було весело, якъ и всякому богобоязному, кого приведе Богъ дождатись великодня.

Отъ якъ вѣнь стоить и молитъ ся, служба Божа спѣвае ся, выйшовъ на середь церкви читати Апостола..... и хтожь? Василь!.... Наумъ дивить ся, и самъ собѣ не вѣрить, чи се вѣнь, чи не вѣнь? Розглядѣвъ хорошенько, ажъ зовсѣмъ вѣнь! Та вѣнь же зовсѣмъ не письменный! Якъ же вѣнь буде читати? Може на-вманя, безъ книжки, може вытвердивъ на память? побачимъ!

Отъ Василь вже и Павла чтеніе сказавъ, тай почавъ... та що за голосъ важный! Чистый, голосный, пѣдбасокъ, та понятный... Отъ Наумъ и думаетъ: Бачивъ я слѣпорожденного, що читавъ псалтырь, также безъ книжки, а Василь такъ у книжку дивить ся, хибя чи не хвастаетъ?¹ Може на память вѣдъ дяка перенявъ, та буцѣмъ то и письменный? Такъ отже за титу² зачепивъ ся, тай розбравъ по трохи... Отъ и до-

¹) величае ся. ²) знакъ надъ скорочеными словами.

читавъ безъ помылки; отъ и Аллилуя по закладкахъ знайшовъ..... Нѣ! якъ бы не письменный, то не зумѣвъ бы Апостола, та ще и на самый великдень, прочитати!

Прислухуе ся Наумъ, Василь спѣває. Якъ же почавъ Херувимску, такъ таку, що и самъ дякъ не вмѣвъ у лады взяти, а Василь безъ запинки такъ всѣ голоса и покрывае, и переводы выводитъ, самъ и кѣнчае, самъ зновъ и починае. Тогда вже Наумъ зовсѣмъ положивсь, що Василь ставъ письменнымъ: та колижь вѣнъ справивсь и де пробувавъ? Нехай — думае собѣ — опѣсля знати'му.

Якъ выйшовъ панъ-отець Паску свяченую почитовати и народъ рушивъ зъ церкви, Наумъ зупинивъ Василя, та заразъ и каже: „Христосъ воскресе!“ Отъ похристосувавшись зъ нимъ, якъ довгъ велить, и каже ёму Наумъ: „Чи ще ты насъ, Василю, не забудь?“

„Нехай мене Богъ забуде, коли....“

„Добрежь, добре сыну! теперь не до того. Приходи до насъ розговѣтись; а хочъ и пообѣдаешъ, коли не поѣдешъ до дому?“

„Вы менѣ и дѣмъ, вы и родителѣ....“

„Добрежь, добре. Приходи же, не забудь, я ждати'му.“

Сказавши се, Наумъ поспѣшавъ до дому и дорогою собѣ думаетъ: не дужежь я добре зробивъ, що не розпытавши Василя, що вѣнъ и що зъ нимъ, тай покликавъ до себе. Може вѣнъ вже про Марусю и не думаетъ, а може вже и жонатый, а я тѣлько потурбую Марусю и зновъ розважу еи тоску. Та хоть бы и не те; такъ може не вѣдкупивъ ся вѣдъ рекрутщины, — такъ що тогды робити! Та вжешь побачу. Дастъ Богъ розговѣтисъ, а тамъ буду поправляти, що напортивъ зъ радощѣвъ, що побачивъ нежданно Василя, та ще и письменного! Вѣдкиля ёму Богъ такую благодать пославъ? Правда, дитина розумна! ёмубъ тѣлько дякомъ бути.

Зъ такую думкою прийшовъ до дому и не каже жѣнциѣ ничего, що кого вѣнъ бачивъ. Прийшла и Маруся и принесла все свячене, и байдуже! бо она не стояла у церквѣ, а при паскахъ, то и не бачила Василя. Розстановила все на столѣ, якъ треба, и налагодила тай дивуе ся зъ матерю, що батько не сѣдае розговлятисъ, а ходитъ собѣ по хатѣ, та думаетъ.

Ажь ось дверѣ — рышь! и Василь у хату. Маруся такъ и не стямилась и крикнула не своимъ голосомъ: „Охъ мѣй Василечку!“ тай стала якъ укопана. Стара Настя тожь зрадовалась, неначе Богъ знае чому, и кинулась до Василя,

и похристосувалась. Отъ Наумъ бачить, що Василь зъ Марусею стоять и тѣлько поглядють, вѣнь на неѣ, а она на нѣго, неначе зъ роду въ перше бачать ся, отъ и каже имъ: „Чомъ же вы не христосуетесь?“

А Василь и каже: „Не смѣю, отче!“

„Чомъ не смѣти?“ каже Наумъ: „Законъ повелѣвае христосувати ся зъ всякимъ, и хотъ бы зъ смертельнымъ врагомъ.“

Отъ и похристосувались гарненько.

Маруся кинулась до нѣго зъ розпросами: „Де се ты, Василечку, бувъ?“

„Знай бо часъ — перебивъ їй Наумъ — одно що небудь: або розговлятися, або говорити. Богъ давъ празникъ и паску свячену; дякуючи Бога милосердного, треба розрѣшати безъ всякихъ клопотѣвъ и зъ веселою душею, а говорити будемо опѣсля. Сѣдайте лишень, Господи благослови!“

Стара Настя сѣла за столомъ на лавѣ, а Маруся коло ней зъ краю, щобъ ближше поратись, Василь сѣвъ на ослонѣ, старый Наумъ на покутѣ, а батраки конецъ стола. Отъ перехрестившись Наумъ и сказавши тричѣ: Христосъ воскресе изъ мертвыхъ! заразъ вѣдрѣзавъ паски свяченои и положивъ передъ

всякимъ по куску. Покоштовавши еѣ бережно¹, щобъ крихоть не розсыпати пѣдъ стѣлъ, всякъ перехрестивсь и сказавъ: „Спасибѣгъ Богу милосердному! Дай Боже и на той годъ дѣждати!“ Тутъ вже приняли ся за печене, поѣли баранця, поросятины; а кѣсточокъ пѣдъ стѣлъ не кидали а клали на стѣлъ, щобъ опѣсля покидати въ пѣчь. Далѣ ѣли ковбасу, сала кусочками нарѣзали и крашанокъ облущили и порѣзали на тарѣлочцѣ. Отъ се скѣнчавши, Маруся усе прибрала и зъ стола тожь бережно змела и усѣ крихты, и кѣсточки, и лушина зъ яецъ повкидала въ пѣчь, та тогды вже стала подавати страву.

Старый Наумъ выпивъ чарку горѣвки передъ обѣдомъ, а Василь не ставъ, бо — каже — ще не починавъ си пити. Отъ и подали борщъ, а далѣ яловичину покришили на деревяной тарѣлочцѣ, посолити, тай ѣли — вже звѣсно пальцами, а не по паньски, бо виделокъ не водить ся. Опѣсля подали юшку, печене було баранина, а тамъ молочна каша, тай годѣ, бѣльшь и ничего.

Маруся чи ѣла що, чи не ѣла; ѣй лучше всякихъ розговѣнъ те, що Василь вернувсь и живъ и здоровъ. Захилившись за матеръ, щобъ

¹) осторожно.

батько не бачивъ, якъ ясочка дивила ся на свого Василечка, а сама будь то ложкою достає зъ миски, неначе и она їсть. Куды їй вже їсти! У неї одно на думцѣ, якъ и у Василя! Такъ той вже черезъ силу ївъ, бо коло Наума сидѣвъ и не можна було ёму злукавновати, щобы хорошенько подививсь на свою Марусю.

Пообѣдавши и подяковавши Богу, и батькови зъ матерею, якъ попривирала все Маруся, отъ Наумъ и каже: „А въ насъ новий дякъ сѣгодня Апостола читавъ“.

„Настя заразъ и пытає ся: „А хто такій и вѣдкиля?“

„Осьде вѣнъ, панъ Василь“ — сказавъ Наумъ, тай всмѣхнувъ ся.

„Хибажъ Василь письменный, щобъ ёму Апостола читати?“ спытала ся Настя; а Маруся такъ уши и насторожила, щобъ чути все, що будуть говорити.

„Бувъ не письменный, а теперъ Богъ ёму розумъ пѣславъ; а якъ и що? я самъ не знаю. Розкажи менѣ, здѣлай милость, Василю, якъ се тобѣ свѣтъ вѣдкрывъ ся? Се менѣ на вдивовижу: ще и году нема, якъ ты пѣшовъ вѣдъ насъ, а навчивъ ся письма, и спѣвати вмѣешъ, якъ и самъ дякъ. Де ты пробувавъ?“

„Я, дядьку, не бувъ дуже далеко“ ставъ розказовати Василь. „Отъ якъ вы менѣ вѣдрили свѣтъ и розтовковали менѣ, що я буду пропащій и чужій вѣкъ заѣмъ, коли не знайду за себе наемщика, то я думавъ-думавъ, и трохи зъ ума не зѣшовъ. Правду вы казали, що гроши — сорокъ рублѣвъ, що я вѣдъ хозяина бравъ — тѣлько що на одежу. Щожъ тутъ менѣ було робити? Якось то Богъ пославъ на думку: поди до купцѣвъ, у нихъ хорошій заробитокъ. Пришовъ я до желѣзняка; вѣнъ мене троха знавъ; розказавъ ёму все свое лихо. Вѣнъ подумавши, принявъ мене за пятьдесятъ рублѣвъ на годъ зъ тымъ, що коли буду у своѣмъ дѣлѣ справный, то вѣнъ менѣ и бѣльшь прибавить и все буде прибавляти, бачивши мое старане. Я зрадовавъ ся, почувши що бѣльшь ничего не треба, щобъ гроши заробити, якъ тѣлько бути чеснымъ и свое дѣло нелѣнующись справляти. Зъ товаришами — хоть се и Москалѣ були — заразъ поладнавъ. Тѣлько бачу що они всѣ письменнїи и хто бѣльшь чого знае, бѣльшь получае платнѣ. Отъ якъ сѣвъ, и правду вамъ скажу, що нѣчь и день вчивсь и Богъ менѣ дароване пославъ; и те таки правду сказати: що нашого братчика куды не пѣткни, хоть у науку, хоть у яке ремѣсло, то зъ нѣго чоловѣкъ буде — не пропащій за нѣго гроши. Отъ то я, вѣдъ Спа-

сѡвки та до Рѡздва, вивчивсь читати и церковне и граждaнське, писати по троха вмѣю, числа знаю и на щетахъ, хоть тысячь десять пудѡвъ, у роздрѡбъ на фунти, не помыляючись положу; и хозяйського добра гляджу якъ ока, щобъ и копѣйка нигде даромъ не дѣвалась. Товаришѣ, знаєте, охотники на крилосѣ спѣвати — отъ и мене, якъ побачили що голосъ є, то и привчили трохи. Поки себе не поставивъ на путь, не ишовъ до васъ; и якъ ни тяжко менѣ було не бачивши Марусѣ, та памятаючи на ваше слово, самъ себе мучивъ и не ходивъ сюды. И тожь таки, що хозяинъ знавши мою чеснѡсть посылавъ мене не за великими дѣлами по маленькихъ ярмаркахъ; а пѡсля Хрещенія, посилавъ уже и дальше, и я тѡлько що передъ празникомъ отсе привѣзъ єму не малу суму грошей. Якъ же вѡнъ мене потѣшивъ добрымъ словомъ и розвѣвъ мою тугу, то я вже певно и пришовъ до васъ на празникъ, а щобъ вы увѣрили ся, що я не зледащѣвъ, отъ и ставъ я на крилосѣ спѣвати и Апостола прочитавъ.“

Наумъ выслухавши єго, не стерпѣвъ, та ажъ поцѣлувавъ єго у голову, и думаетъ: „Що за премила дитина! Не даромъ єго люблю! Такий не пропаде.“ Далѣ и питае: „Скѡлько ты платиѣ получаешъ теперъ?“

„Платиѣ не богато, каже Василь: абы стало на одежу! а то важнѣйше всего, що хозяйнѣ знавши мою нужду, чого я бою ся и черезъ що вы не вѣддасте за мене Марусѣ, самъ хлопче о менѣ: теперъ посылае мене зъ фѣрою у Одесу, а вѣдти пѣду у Москву, и на заводы, и тѣлько вернусь сюды около Пречистой, а вѣнъ менѣ знайде наемщика, каже, хотъ пятьсотъ рублѣвъ потеряю! въ осени, якъ скажуть наборъ, самъ и вѣддасть, а гроши, каже, будешъ одслуговати.“

„Нехай тобѣ Богъ помагае!“ сказавъ Наумъ; а далѣ подумавши и каже: „Чогожь бѣльше думати? Присылай вѣвторокъ, пѣсля завтра, людей, бери рушники; и тобѣ веселѣйше буде у дорозѣ и Маруся тутъ свѣтомъ не нудити'ме. Теперъ ничего боятись. Се вже певно, що ты наемщика поставишь. Дастъ Богъ вернешь ся — въ осени и весѣля.“

Не можна и розказати, якъ зрадошѣли и Василь и Маруся! Заразъ кинули ся ажъ до нѣгъ батьковихъ, и цѣлуютъ ихъ, и руки ёму цѣлуютъ, и самі обнимуть ся, и зновъ до нѣго кинуть ся и дякують ёму, — то до матери, то зновъ до нѣго, и не тямлять себе, и що робити не знають....

Довго дививъ ся на нихъ Наумъ, та все нишкомъ смѣе ся та думае: То то дѣти! Далѣ

и каже: „Годѣжь, годѣ! Пустѣтежь мене; ляжу спати, бо всю нѣчь стоявъ на Дѣянїи, ажъ поки Христа дочитались; а вы, хочете — дома сидѣте, або гуляти идѣте.“

Якъ вже той день у Василя та у Марусѣ було, намъ нужды мало: бо звѣсно, чи ходили, чи сидѣли, а все о однѣмъ говорили: якъ одно безъ другого скучало; коли, що, и якъ думали; якъ — ни думано, ни гадано — они побачились, яка ще радость буде, якъ уже посватають ся.

7. „Давай музику, тай давай!“

Отже и вѣвторокъ наставъ. Къ вечеру стали дожидати старостѣвъ: прибрали хату, засвѣтили свѣчечку передъ богами; старїи нарядили ся якъ довгъ велить, а що Маруся прибрала ся, такъ вже ничего казати. Отъ постукали и разъ, и въ друге, и въ третє, и вѣйшли старосты, и подали хлѣбъ, и говорили старосты законнїи рѣчи про куницю, якъ и помередъ сѣго було.

Заразъ Наумъ и каже — буцѣмъ то зъ сердцемъ: „Та що се за напастъ така? Жѣнко! що будемо робити? Дочко! а ходи но сюды на пораду!“

Маруся вѣйшовши зъ комнаты, засоромилась — Господи! почервонѣла що той макъ,

и не поклонившись, заразъ стала коло печи, та колупае єѣ пальцемъ.

Отъ Наумъ и каже: „Бачите ловцѣ-молодцѣ, що вы наробили? Мене зъ жѣнкою смутили, дочку пристыдили, що скоро пѣчь зовсѣмъ повалить, мабуть думае тутъ бѣльшь не жити. Гай! гай! Такъ ось що мы зробимо: хлѣбъ святыи приймаемо, доброго слова не цураемо ся, а щобъ вы насъ не порочили, що мы придержуемъ куницѣ, та краснѣ дѣвицѣ, такъ мы васъ повяжемо и тогда все добре скажемо. Дочко! прийшла и наша черга до прикладу казати: годѣ лишень пѣчь колупати, а чи нема чимъ сихъ ловцѣвъ-молодцѣвъ повязати?“

Єще не часъ було Маруси послухати, — знай колупае.

Отъ вже мати їй каже: „Чи чуєшь, Марусю, що батько каже? Идижь, иди, та давай чимъ людей повязати. Або може ничего не придбала, та зъ сорому пѣчь колупаєшь? Не вмѣла матери слухати, не вчила ся прясти, не зробила рушникѣвъ, такъ вяжи хоть валомъ, коли и той ще є.“

Пѣшла Маруся у комнату, и вынесла на деревянѣй тарѣлочцѣ два рушники довгихъ, та мудро вышитыхъ, хрестъ на хрестъ покладеныхъ, и положила на хлѣбови святому, а сама стала передъ образомъ тай вдарила три поклоны, далѣ

отцю тричи поклонила ся у ноги и поцѣловала въ руку, и неньцѣ также; и взявши рушники, по́днесла на тарѣлочцѣ перше старшому старостѣ, а тамъ и другому. Они вставши, тожь поклонили ся, взяли рушники и кажутъ: „Спасибѣгъ батькови и матери, що свое дитя рано будили и доброму дѣлу учили. Спасибѣгъ и дѣвочцѣ, що рано вставала, тонко пряла и хорошенькѣ рушники придбала.“

Повязавши собѣ одинъ другому рушники, отъ староста и каже: „Робѣть же дѣло зъ кѣнцемъ, розвѣдайтесь зъ княземъ-молодцемъ; мы приведені, не такъ виноваті; вяжѣте нриводця, щобъ не утѣкъ зъ хаты.“

Отъ мати и каже: „А ну доню! Тыжь менѣ казала, що на те заробляла, щобъ шовкову хустку придбати, та нею пеню¹ звязати. Теперь на тебе пеня напала, що не всѣхъ повязала.“

Вынесла Маруся замѣсть хустки шовковый платокъ, красный та хорошій якъ сама. Наумъ ѣй и каже: „Сѣму, дочко, сама чѣпляй, за поясъ затыкай, та до себе притягай, та слухай ёго, та шануй; а теперь ёго и поцѣлуй.“

Отъ они и поцѣловались, а Василь и выкинувъ Маруси на тарѣлку цѣлкового (рубля).

1) пеня = знач: кара.

Посля сего староста звелѣвъ посватанымъ, щобъ кланялись, першь батькови у ноги тричи; а якъ поклонились въ третє та лежать, а батько имъ и каже: „Глядижь, зятю! Жѣнку свою бій и у ранцѣ и у вечерѣ, и встаючи и лягаючи, и за дѣло и безъ дѣла, и сварись зъ нею по всякъ часъ! Не справляй ѣй ни платя, ни одежи; дома не сиди, таскай ся по шинкахъ, та по чужихъ хатахъ; то зъ жѣнкою, у парцѣ, и зъ дѣточками якъ разъ подете у старцѣ. А ты, дочко, чоловѣку не спускай и ни въ чомъ ёго не поважай; коли дурный буде, та поѣде у поле до хлѣба, а ты иди у шинокъ, пропивай останній шматокъ; пій, гуляй, а вонъ нехай голодуе; тай у печи николи не клопочи; нехай паутинемъ застелить ся пѣчь; отъ вамъ и вся рѣчь. Вы не маленькїй вже, самї розумъ масте, и що я вамъ кажу, и якъ вамъ жити, знаєте.“

А староста и крикнувъ: „За таку науку, цѣлуйте дѣти батька въ руку.“

Поцѣловавши, поклонялись матери тежь тричи. Мати не сказала имъ ничего; ѣй законъ велить, благословляючи дѣточокъ, тѣлько плакати.

Далѣ староста сѣвъ и каже тричи: „Христось воскресъ!“ А старї ёму въ одвѣтъ тежь тричи: Воистину воскресъ!“

Старосты кажуть: „Панове сватове!“ А сваты кажуть: „А мы радї слухати!“

Старосты кажутъ: „Що вы бажали, то мы здѣлали, а за сіи речи, дайте намъ горѣвки гречи¹“. А старіи и кажутъ: „Просимо милости на хлѣбъ, на сѣль и на сватаня.“

Пѣсля сѣго посватаныхъ и посадили, звичайно на покутъ, на посадъ. Батько сѣвъ коло зятя, а мати звѣсно, поралась сама и страву на стѣль подавала, бо вже Маруси не годило ся зъ посаду вставати. Старосты сѣли на ослонѣ коло стола.

Поки мати страву носила, батько ставъ частовати старостѣвъ. Першій староста покоштовавъ, покрутивъ головою, поцмокавъ, тай каже: „Що се сватоньку-паноньку, за напитки? Скѣлько мы по свѣту ни блукали, а такихъ напитковѣвъ и не чували, и не видали и не коштовали.“

„Се мы таке для любезныхъ сватѣвъ зъ за моря придбали“, каже Наумъ и просить: „Ось нутежь, всю покушайте. Зверху хороша, а на сподѣ самый гарный смакъ!“

Выпивъ староста, зморщивъ ся, закректавъ, тай каже: „Вѣдъ сѣго зразу почервонѣешь якъ макъ. Глядѣте лишень, сватоньку-паноньку: чи

¹) значить: добромъ горѣвки.

не напоили вы насъ такимъ, що може и на стѣну полѣземо?“

„Та що се вы на насъ зъ пенею?“ казавъ Наумъ: „тутъ не лишъ мудре оно само по собѣ, а ще ось що: ишла баба вѣдъ Ляхѡвъ, та несла здоровля сѣмъ мѣхѡвъ, такъ мы у неи купили, сѣмъ золотыхъ заплатили, та въ напитокъ пустили.“

А староста и каже: „Ну що мудре, то вже справдѣ мудре! А ну товаришу, попробуй и ты, та скажи: чи пили мы таке у Туреччинѣ, або хоть и въ Нѣмеччинѣ, та и въ Расеи не пивали сіеи.“ Выпивъ и другій староста тежъ прицмокуючи и тежъ примовлявъ похваляючи.

Проговоривши всѣ законнй рѣчи, стали частоватись по просту зъ своими выгадками, а далѣ тѡлько що стали вечеряти и обѣзвались дѣвчата, що Маруся ще за видна просила до себе на сватаня, и спѣвали входячи въ хату сю пѣсеньку:

Ой ты галочко,
Наша Маречко!
Обмѣтайте дворы,
Застеляйте столы,
Кладѣте ложечки,
Срѣбнїи блюдечки,
Золотй мисочки —
Отъ идутъ дружечки.“

Отъ якъ переспѣвали та поклонились низенько, тай кажутъ : „Дай Боже вамъ вечѣръ добрый; помагайтѣ вамъ на все добре!“

Стара Настя така вже радесенька, що Богъ привѣвъ їй дождати єдину дочечку, просватати за хорошого чоловѣка, та ще и любязного, — землѣ пѣдъ собою не чує, порасє ся худко, и де та сила взяла ся, ажъ бѣгає вѣдъ стола до печи, и страву сама носить и порядокъ дає; кинулась заразъ до дружечокъ и каже: „Спасибѣтѣ! просимо на хлѣбъ, на сѣль и на сватаня.“ Тай усадила ихъ по чину, вѣдъ Марусѣ скрѣзь по лавѣ, тай каже: „Сѣдайте дружечки, мои голубочки! та безъ сором!“ Такъ дѣвчатамъ вже не до їжи: одно те, що стыдно при людяхъ їсти, щобъ не сказали люде: Отъ то голодна! мабуть дома ничого їсти, такъ бѣгає по чужихъ людяхъ, тай поживляє ся; онъ бачь, якъ запыхає ся; друге и те, що треба своє дѣло справляти; та, не бравшись за ложечки, и заспѣвали:

Ой чому, чому
У сѣмъ новѣмъ дому,
Такъ рано засвѣчено?

Маречка встала,
Косу чесала,
Батенька пытала:

„Порадь мене,
Мѡй батеньку,
Кого въ дружечки брати?“

„Бери доненько
Собѣ рѡвненьку;
Щобъ не було гнѣвненько.“

„Садови, доненько,
И выше и ниже
А свою родиноньку ближше.“

Якъ побачили, що стара Настя вѡдъ такои жалѡбнои пѣсни, покинувши поратись, стала тяжко плакати, такъ они стали спѣвати иншихъ:

Дежь бувъ селезень¹.
Дежь була утѣнка?
Селезень на ставку,
Утѣнка на плавку.
А теперь же они
Но однѡмъ плавку.
Та ѣдятъ же они
Дрѡбную ряску;
Ой шють же они
Холодную воду.

¹) качоръ.

Дежъ бувъ Василько,
Дежъ була Маречка?
Василько у батенька,
Маречка у свого.

А теперъ же они
У однѣй свѣтлонцѣ.

Ой щотъ же они
Зелене вино;

Та їдять же они
Дрѣбніи колачѣ,

У мѣдъ умочаючи,
Макомъ обсыпаючи.

*

* * *

Та въ недѣлю рано,
Чогось тоє море грало;
Тамъ Маречка потопала,
Къ собѣ батенька бажала.
А батенько на бережечку,
Є човничокъ и веселечко:
„Потопай, мое сердечко!“

Та въ недѣленьку рано,
Чогось тоє море грало;
Тамъ Маречка потопала,
Къ собѣ матѣнку бажала.

А матѣнка на бережечку,
Є човничокъ и веселечко:
„Потопай, мое сердечко!“

Та въ недѣленьку рано,
Чогось тое море грало;
Тамъ Маречка потопала,
Къ собѣ Василька бажала.
А Василько на бережечку,
Є човничокъ и веселечко:
„Не потопай, мое сердечко!“

Далѣ дѣвчата бачучи, що просватані собѣ сидять и окрѣмъ себе ничего не бачать и ничего, що коло нихъ робить ся, не чують, захотѣли ихъ зачепити и повеселити, тай заспѣвали:

Та въ саду соловейко не щебетавъ,
Тымъ Василь Марусѣ не цѣловавъ;
Якъ же соловейко защебетавъ,
Василько Марусю поцѣловавъ.

Тутъ всѣ зареготались на всю хату и Наумъ напавсь, щобъ таки дѣти поцѣлювались; а имъ те и на руку! Далѣ дѣвчата, буцѣмъ то жартуючи, и заспѣвали:

Ой ты галочко наша Маречко!
Ломлѣте роженку,

Стелѣть дороженьку,
Щобъ мягко ступати.
На двѣрь танцѣвати,
Зъ скрипками, зъ цымбалами,
Зъ хорошими боярами.

Сидитъ
Якъ же вслухавъ ся до сѣго Наумъ, та якъ розходивсь — притьмомъ: давай муз и ку, тай давай! Нигде дѣтись: побѣгла моторнѣйша изъ всѣхъ, отъ таки Домаха Третьяковна, до скрипника тай прикликала ёго. Батечки! подняли ся танцѣ та скоки, такъ що ну! Набѣгла повна хата людей, якъ почувли, що старый Наумъ, та просватавъ свою дочку. То ще мало що у хатѣ, а то и около вѣконь було богато, такъ и зазирають; а коло хаты дѣвчата зъ паробками носять ся, дѣвчата дрѣбушки выбивають, парубоцтво го пака гарцює, батько зъ матерю знай людей частують.... така гульня була, що крый Боже! Троха чи не до свѣта гуляли. Тѣлько Василь та Маруся никого не бачили и дивовали ся, що такъ швидко народъ розѣйшовъ ся. За голубленемъ, та за милованемъ, не счулись, якъ и нѣчь минула ся.

Не дай Боже чоловѣкови печали, або якои напасти, то часъ иде не иде, мовъ ракъ повзе. А якъ у радости, то и не счуєшь ся, якъ оно бѣжить, якъ ластѣвка проплыве. Думаєшь одинъ

день пройшовъ, ажъ гляди, вже и тыжня нема. Такъ було зъ Василёмъ и зъ Марусею: все въ купцѣ, та въ купцѣ, якъ голубъ зъ голубкою. И въ городъ и на мѣсто, все у купѣ собѣ ходять. И у монастырь на богомоле у купцѣ ходили и молебень наймали, що Маруся обѣцяла, коли буде посватана за Василя.

Ажъ ось настали и Проводы! Въ сѣмъ часѣ хозяинъ высылає фѣру и Василеви зъ нею треба выступати.

„Охъ намъ лишечко! скрѣзь слѣзы кажутъ обоє: Мыжь и не наговорились, мы и не надивились одно а друге... неначе сѣгодня тѣлько зѣйшли ся.“

„Не плачь, Василечку“, каже Маруся: „ты въ дорозѣ и не счуешъ ся, якъ и Спасѣвка настигне, тогды вернешъ ся сюды и будемо въ купцѣ. Гляди тѣлько, щобъ ты бувъ здоровый; не скучай и не вдавай ся въ тугу безъ мене; а я оставши ся безъ тебе, рано и вечѣръ буду слѣзѣньками вмывати ся..“

„Годѣжь, годѣ, моя перепѣлочко! Не плачь, моя лебедочко! — каже ѣй Василь, пригортаючи до свого серденька: „Нехай я на чужѣй сторонѣ одинъ буду горе знати, а ты тутъ зѣоставши ся, будь здорова и весела, та дожидай мене. А щобъ намъ одраднѣйше було, такъ прошу тебе: вечѣрня зѣрочка якъ зѣйде, то ты споминаючи мене,

поглядай на неѣ; у ту пору я стану зорѣвати, гляну на тую зѣрочку и знати'му, що ты на неѣ дивишь ся, то менѣ легше буде, неначе я дивлю ся на твои очицѣ, що якъ зѣрочки сїяють. Не плачь же, не плачь!.....“

Отъ такъ то они розмовляли и обоє плакали безперестанно! А якже прийшло зовсѣмъ прощатись, такъ що тамъ було! Коли вже и старый Наумъ такъ и хлипае, якъ мала дитина; а мати глядячи на слѣзы, та на тугу Марусину, ажъ омлѣвала, такъ що про молодыхъ и казати! На прощанє выпросила Маруся у Василя сватаный платокъ, що замѣсть хустки ёму дала, за тымъ щобъ часомъ дорогою не загубивъ и що она на неѣ, мовъ на нѣго дивити'ме ся. Поваживъ ѣй Василь, вѣддавъ, а она положила у той платокъ орѣшки, ще тѣ, що зъ перва на перва Василь давъ ѣй на весѣлю, завязала, тай положила до серденька, тай каже: „Тутъ оно лежати'ме, ажъ поки ты вернешь ся и самъ возьмешъ.“

Сякъ-такъ, Василь на силу вырвавъ ся вѣдъ старыхъ, а Маруся пѣшла ёго провожати. То було на самѣ Проводы, и треба було черезъ кладбище ити, де на гробахъ у той день всѣ поминають своихъ родичѣвъ. Отъ Маруся взяла и мисочку, щобъ своихъ помянути. Положила курку варену, три вязки бубликѣвъ, бохонецъ, два кнышѣ, та зверху медяникъ, та узяла

материну калитку зъ грѣшми, щобъ старцямъ подати; а Василь тожь зъ нею нѣсь у хустцѣ, ажъ три дѣсятки крашанокъ.

Прийшли на гробы, ажъ пань-отець вже и тамъ, и збирає ся правити панахиду. Маруся поставила до гурту и свою мисочку и грамоту пань-отцеви подала, щобъ помянувь єи родичѣвь.

Маруся смутна и невесела все молила ся, та знай поклоны била; якъ же заспѣвали дяки: ни печали, ни въздыханія, такъ она и захлипала, тай каже: „Якъ ты вернешь ся, Василечку, то може мене на сѣмъ кладбищи будешь такъ пожинати.“ Василь ажъ здригнувь нѣсля такого слова и хотѣвь єѣ зупинити, щобъ выкинула такую думку зъ головы, такъ у самого слѣза, такъ и бе, а на сердци туга така пала, що єму духъ такъ и захвачує, и самъ не знає, вѣдь чого єму се такъ.

Одслужили панахиду, подала Маруся мисочку пань-отцеви, а старцѣвь Божиыхъ обдѣлила крашанками и грѣшми за царство небесне помершихъ. Посѣдали люде на гробахъ трапезовати и поминати родичѣвь, а Маруси вже не до того: Василь ледве промовивъ, що вже пора єму ити до хозяйства.

Батечки!—якъ заголосить Маруся, та такъ и повисла єму на шію! Выцѣловала єго..... и въ очи, и въ лице, и въ шію.... Далѣ не-

наче хто єѣ направивъ, разомъ покинула ёго, очицѣ засіяли, то була блѣдна, а тутъ почервонѣла, та такъ голосно, нібы не она, сказала Василеви не зупиняючись: „Василю! на кладбищи мене покидаєшь, на кладбищи мене и знайдєшь!..... Поминай мене, не вдавай ся въ тугу.... Прощай на вѣки вѣчніи!... Тамъ побачимось!“

Се сказавши, не озираючись пѣшла до дому швидко, ступаючи такъ легесенько, неначе и землѣ не доторкає ся. А Василь? неначе грѣмъ коло нѣго вдаривъ! стоить якъ укопанный..... Далѣ дуже тяжко вздыхнувъ, пѣднявъ очи до Бога, перехрестивсь, вдаривъ поклонъ и припавши на мѣстце, де Маруся стояла, цѣловавъ землю, замѣсть єи, боячись и самой думки про те, що сказала ёму Маруся, а далѣ промовивъ: „Господи милосерднѣй! Нехай я одинъ всѣ бѣды протерплю, нехай я вмру, тѣлько помилуй мою Марусю! Дай намъ пожити на сѣмъ свѣтѣ — тай пѣшовъ тихою ступою до Господы.

8. „Орѣшки мои положѣть менѣ въ руку...“

Недавно наша Маруся була веселенька якъ весѣнна зѣронька, говорлива якъ воробчикъ, проворна и жартоблива якъ ластѣвочка — а теперъ точнѣснѣнко якъ въ воду опущена. Говорити,

мало и говорить; сяде шити, то чи стѣбнула голкою, чи нѣ, чи выведе нитку, чи нѣ, а заразъ и задумае ся и рученята поскладае; поде въ городъ полоти, стане надъ грядкою, та хоть цѣлый день стояти'ме ничего не зробивши, поки мати еи не покличе; приставить обѣдати, то або у нетоплену пѣчь, або забуде чого положити, або все у неи перекипитъ, що їсти не можна; та до того довела, що — ничего робити! — взялась мати зновъ сама порати ся. Часто гримавъ на неѣ батько и ласкою уговорювавъ, щобъ не журила ся, щобъ у тугу не вдавала ся, що туга зѣсть еи здоровля, зачахне, занедужае, и якій одвѣтъ дасть Богу, що наилучшу милость Божу, здоровля, невмѣла зберегти и занастила зовсѣмъ...

Щожъ? тѣлько еи и рѣчей: „Таточку, батечку и ты матѣнко рѣднесенька! Щожъ менѣ робити, коли не можу забути свого горя! не можу не думати про моего Василечка! Свѣтъ менѣ не милый и нищо не розвеселяе. Сердце мое розривае ся дивлячись на васъ, що вы про мене убиваетесь, та що буду робити? Я и сама своѣй тузѣ не рада; тѣлько у мене и думки: де то теперъ мѣй Василь? Знаю, що часъ, що день, вѣнъ вѣдъ мене все дальше, — отъ мене туга и душить! Не ворухте мене, не займайте мене, неначе вы и не бачите ни-

чого; не розважайте мене; менѣ неначе легше, якъ я журю ся у волю и нихто менѣ не мѣшає.“ —

Порадившись мѣжь собою старій, дали їй волю; нехай, кажуть, якъ собѣ знає, такъ зъ собою и робить. Надѣливъ єѣ Богъ розумомъ, она и богобоязлива и богомольна, такъ єи Отець милосердний не оставить. Нехай поступає, якъ знає!

Єще зъ того дня, якъ проводила Василя, не надѣвала Маруся ніякои скиндячки, ніякои стрѣчки: якъ повязала голову чорнымъ, шовковимъ платкомъ, такъ и пошло — все чорный платокъ, тай годѣ! То охоча була по недѣляхъ, та по празникахъ до церкви ходити, а то и у буддень, коли почує що дзвонять, то мерщій и йде. Що Божій день, любиме мѣстце, куды було ходити, се въ бѣрь на озеро, де зъ Василемъ у перше ходила; сяде тамъ пѣдъ сосною, розгорне платокъ, що Василь їй зоставивъ, дивить ся на нѣго та свои орѣшки пересыпає у руцѣ, тай поплаче.... Тѣлькожь що начне вечерѣти, она вже сидить на приспѣ и выглядає вечѣрної зѣроньки... Блысне она... тутъ Маруся заразь стане така рада, така рада, що не то що! „Онде мѣй Василь!“ сама собѣ розмавляє... „Вѣнъ дивить ся на свою зѣрочку и знає, що и я дивлюсь!... Отъ такъ блыстять и єго очицѣ,

якъ було бѣжу ёму на зустрѣчь.....“ И вже тутъ еѣ хотъ кличь — не кличь, хотъ що хочъ роби, а вже ни зъ мѣстця не пѣде и очей вѣдъ зѣрки не зведе, ажъ поки она зовсѣмъ не зайде; тогды тяжко вздыхне и скаже: „Прощай же, мѣй Василечку! ночуй зъ Богомъ та вертайсь швидше до твоєи бѣднои Марусѣ!“ „Вѣйшовшижь у хату, перецѣлує всякій орѣшокъ, и платокъ разѣвъ сто поцѣлує, та згорнувши, приложить до сердца, та такъ и заночує; а вже и не кажи, щобъ спала добре, якъ треба!

Сякъ-такъ то зъ журбою, то зъ тугою, промаячила Маруся до Спасѣвки, а у Спасѣвку, около Пречистой, казавъ Василь, верне неодмѣнно. Хотъ и не зовсѣмъ Маруся повеселѣшала, то все таки неначе стала потрохи оживати. Она и дома порасе ся, она и зъ батькомъ у поли чи громадити, чи жати; бо вже и Наумъ, дивлячись на неѣ, що она стала розважатись, и собѣ повеселѣшавъ и думасъ: „Слава Тобѣ Господи! Ще тѣлько Спасѣвка наступасе, а вже Маруся зовсѣмъ не та, якъ зновъ народила ся! тужь-тужь и Василь буде, тогды вдарю лихомъ о землю, мерщѣй справлю весѣля, тай нехай собѣ живутъ.“ Отъ коли куды иде на хозяйство, то и дочку бере зъ собою, щобъ еѣ лучше розважати. Колижь она часомъ зоста не ся дома, то, впоравшись, иде у бѣръ за гу-

бами; та таки такъ сказати, що день за день, та стала зновъ и до работы проворненька, и у всякомъ дѣлѣ моторнѣйша, и що у Бога день то все веселѣйша, все розщитує: „Отъ Пречиста недалеко, отъ-отъ Василь верне ся.“

Разъ у Спасѣвку, на третій день пѣсля Спаса, вѣдавши она обѣдати и поприбиравши все, пѣшла у бѣръ за губами и вже никуды бѣльшь, якъ на тѣжь озера. Напала на рижки, та такъ ихъ богато було, та такі мудрі; и хотъ и побродила по водѣ, та назбирала ихъ повнѣсѣньке вѣдро, еще и кошикъ. Отъ щѣбъ то ихъ брала, такъ якъ же пѣшовъ дощъ, та престрашенный, якъ зъ вѣдра, та зъ холоднымъ вѣтромъ; а она була въ одной тяжиновѣй юпцѣ, и свитины не брала. Що ѣй тутъ на свѣтѣ робити? Никуды, и не кажи, щѣбъ забѣгти, та пересидѣти; бо до села було далеко, а дощъ такъ и поливае. Нигде дѣтись, треба бѣгти до дому. Ишла, а де и пѣдбѣгцемъ, та поки прийшла до дому, такъ одно те, що утомилась, а друге, змокла якъ хлюща, такъ зъ нею и тече; а змерзлажь то такъ, що зубъ зъ зубомъ не зведе, такъ и трусить ся.

Зъ лихомъ по поламъ, добѣгла до дому. А домажь то, мати старенька и все собѣ немоцна, не здужала пѣднѣтись и въ печи затопити. Лихо, тай годѣ, нашѣй Маруси! Питки

сухой на нѣй нема, а нигде обсушитись; змерзла неначе зимою, а нигде обогрѣтись. Залѣзла на пѣчь, та якъ не на топлени, такъ ще гѣрше змерзла. Укрылась и кожухомъ — ничего! Такъ лихорадка еѣ и бе!

Пришовъ и Наумъ упоравшись зъ батраками. Никому ёму ни вечеряти дати, тай ничего. Першь було розсердивсь, а далѣ якъ розслухавъ, що ёму Настя стогнучи розказала, тай замовкъ; далѣ назирнувъ Марусю, та ажъ злякавсь: „Господи Твоя воля!“ Сама якъ огонь горяча, а еѣ трусить такъ, що и сказати не можна!

Тѣхнуло у животѣ въ нашего Наума! Подумавъ, подумавъ, тай ставъ Богу молитись. Се вже у нѣго така була натура, чи хоть трохи бѣда, чи радѣсть е ёму яка, заразы до Бога; такъ и тутъ. Помоливсь перехрестивъ тричи Марусю и лѣгъ собѣ. Прислухуе ся, чи Маруся не заснула? „Дай Господи, щобъ заснула и щобъ завтра здорова була!“ — сказавши се лѣгъ и заснувъ.

Тѣлько що у саму глуху пѣвночь, будить ёго Настя и каже: „Подивись Науме, що зъ Марусею дѣе ся? стогне часъ вѣдь часу дужше... отъ усе дужше... ажъ кричить...“

Наумъ вже коло недужои: „Що тобѣ, Марусю?... Чого ты стогнешь?.... що въ тебе болить?....“

„Таточку... батечку!... Охъ не дайте пропасти... коле... охъ тяжко менѣ!... робѣть, що знаєте,.... ко..... коле мене!...“

„Де саме коле, Марусечко?“

„Отъ... у бѣкъ... охъ, охъ!.... У лѣвѣмъ боцѣ... Поможѣть менѣ!... не стерплю...“

Кинувсь Наумъ, выкресавъ огню, засвѣтивъ свѣтло; ажъ и Настя вже встала; де та и сила взялась! До Марусѣ, а она все дужше стогне....

Що робити? и самі не знають. Сякъ-такъ, старі у двохъ затопили пѣчь, уккрыли еѣ кожухами.... такъ кричить: Душно! не влежу на печи... положѣть мене на лавѣ... охъ важко менѣ!.. Болить же бѣкъ... охъ болить!...“

Послали борзо на лавѣ, взялись обое старі зводити Марусю..... Она не здужає ити,.... старі не здужають еѣ вести.... тягнуть ся, силкують ся, спотыкають ся.... Наумъ сердить ся, кричить на жѣнку, що ёму не помагає; Настя ворчить на нѣго, що вѣнь дочку на неѣ схиляє... Маруся стогне, плаче, а старі дивлячись на неѣ собѣ плачуть.

Черезъ превелику силу дотаскали Марусю, положили на лавѣ, вкрыли рядомъ, бо все каже, що їй душно; а самі стали радитись, що зъ нею робити? Настя, притьмомъ, бѣгти до знахурки щобъ вмыла, або злизала, бо се

ѣй, мабуць зь очей; або нехай переполохъ выливае, або трястю вѣдшептуе; нехай що знае, те и робить. Такъ Наумъ не той! бо дуже не любивъ ни знахурокъ, ни ворожокъ, що тѣлько дурникѣвъ обдувають, та зь нихъ грошки луплять, а самі не можуть ніякого добра нікому зробити, хиба тѣлько бѣду, такъ-такъ! Отъ вѣнь заразъ дѣставъ Іорданьскои воды, тай звелѣвъ Насті, щобъ нею натерла Маруси бѣкъ, де болить, и давъ тойжъ воды трошки напиться, та самъ пѣдкурювавъ еѣ Херувимскимъ, великоднымъ ладаномъ, помоливсь зь Настею Богу... ажъ ось и Маруся притихла и стала засыпляти. Старій вже хотѣли зь радости гасити и самі лягати... якъ тутъ зновъ Маруся не своимъ голосомъ закричала: „Охъ лишечко! коле мене, коле у бѣкъ, пече.... Охъ трудно менѣ! Батѣнку рѣдненькій, матѣночко моя, голубочко! Ратуйте!... допоможѣть менѣ!... Смерть моя!... не дае... менѣ дыхати!“

Бачить Наумъ, що зовсѣмъ бѣда, треба що небудь и робити, схопивъ шапку, побѣгъ до сусѣды, розбудивъ, попросивъ еѣ щобъ ишла швидше на помѣчь до Настѣ. Поки справивсь, поки допровадивъ еѣ до двора, ажъ вже и свитае. Не заходячи до дому, пѣшовъ у гѣродъ. Бувъ у нѣго знакомый! приятель, цируликъ, такъ до нѣго пѣшовъ вѣнь радитись, що треба ро-

бити; а коли можна, то щобъ и самъ пришовъ, тай подививсь на боляцу.

Такъ то старому не швидко и дйти! Иде и бачить ся все на однѣмъ мѣстци; стане поспѣшати, задыхае ся, ноги спотыкають ся, зовсѣмъ хотъ впасти. Жалуе Наумъ, що не збудивъ кого зъ батракѣвъ, що въ соломѣ на току спали, такъ щожъ бо? Хотъ бы и швидше дйшовъ, такъ не вмѣвъ бы такъ всѣго розказати; а якъ бы цируликъ не захотѣвъ ити, то батракъ не вмѣвъ бы ёго и упросити, якъ самъ отець.

Сонечко пѣднялось, тогды Наумъ дотюпавъ до цирулика. Нескоро ёго збудили, бо вѣнъ собѣ бувъ вже богатенькй, и ставъ вже у паньскѣмъ кафтанѣ ходити, такъ треба вже тудыжъ, за панами, довго ранкомъ спати. Отъ поки загрѣли ёму самоваръ, поки вѣнъ напивсь того чаю, присмоктуючи люльку, поки то выйшовъ, потягаючись, до Наума, ажъ вже було геть-геть! Та вже за те спасибѣгъ, що, якъ розпытавъ, чимъ Маруся недужа, такъ разомъ и зѣбравсь. Схопивъ швидше щось таке за пазуху, та взявъ склянку зъ чимъ-то, тай каже: „Наумъ Семеновичъ! Худе дѣло: треба поспѣшати, якъ можна. Не поскупись наняти фѣру. Менѣ ничего и проходитись, та треба поспѣшати.“ Наумъ заразъ шатнувсь, нанявъ фѣру и побѣгли що є духу зъ цируликомъ до дому.

Якъ оглядѣвъ цируликъ Марусю, та ажъ зацмокавъ! Ставъ еѣ розпытовати, де саме и якъ у неи болить? Такъ она за кашлѣмъ и слова не скаже. Цируликъ ажъ головою покрутивъ, тай каже собѣ тихенько: „Овва! худе дѣло!“ А Наумъ се почувъ, тай руки опустивъ....

Кинувъ ся цируликъ и якъ може поспѣшае; тай кинувъ ѣй руду зъ руки, далѣ розвязавъ фляшку, ажъ тамъ все пивки, тай попринускавъ ихъ до боку. Поки се, поки те дѣялось, Наумъ такъ що ни живый, ни мертвый; то пѣде, то стане, то сяде, та все вздыхаючи руки ломить; а найбѣльшь те ёго смутило, що цируликъ бувъ невеселый. А Настя, бѣдна Настя, и байдуже собѣ! Она тамъ около Марусѣ и помагае, и держить, и що треба робить, и такъ справляе ся, що неначе и не була недужа. Такъ то велике горе и бѣда якъ постигне, то вже менше и забудешъ, и не поважаешъ ёго.

Справившись цируликъ выйшовъ у сѣни вѣддыхнути. Наумъ приставъ до нѣго зъ розпытами. „Худе дѣло!“ сказавъ цируликъ. — Наумъ такъ и кинувъ ся ёму въ ноги, и ажъ плаче, и говорить: „Пріятелю мѣй, Кѣндрате Ивановичъ! роби що знаешъ, тѣлько не погуби мого дитяти! Не положи мене живого въ яму. Вѣкъ буду батькомъ рѣднымъ звати! бери що хочъ, бери всю худобу... тѣлько вылѣчи Марусю!.....“

Цируликъ ажъ заплакавъ и каже: „Друже мѡй, Науме Семеновичъ! Хибажъ менѣ не жалъ твоєи Марусѣ? Та якъ нема Божои волѣ, такъ нашъ братчикъ, хотъ зъ десятьма головами, ни-чого не зробить!“

„Такъ моєй Маруси не животѣти?“ — ажъ скрикнувъ Наумъ.

Одинъ Богъ знае!“ — сказавъ цируликъ, тай пѡшовъ зновъ до недужои.

Подивившись на неѣ и подержавши за жилу довгенько, каже: „Молись, Семеновичу, Богу! коли засне, то ни объ чѣмъ и журитись, здае ся що скоро засне.“ — Отъ и вѡдступили ся вѡдъ неи тихесенько, щобъ ѣй не мѣшати спати...

Такъ кудыжъ то!.... Тѡлько що нѡбы стала дрѣмати, якъ пѡдниме ся кашель, та прездоровенный; такъ и пѡдступае пѡдъ груди и дыхати ѣй, сердешнѡй, не дае; а тутъ у бѡкъ зновъ стало колоти.

Довго того розказовати, якъ она три дни такъ страждала! Що таки цируликъ лѣчивъ, и то ще и Нѣмця привозивъ; той и масть до боку прикладавъ и чого то вже не робивъ!... такъ нема легше, тай нема, и що далѣ, то все гѡршь було.

Наумъ дававъ имъ волю: що хотѣли, робили; а самъ запершись, все Богу моливсь, впаде на вколѣшки, руки ломить; якъ вдарить жоклонъ,

та зъ пòвъ години лежить и усе молитъ ся: „Господи милосердный! Не осироти насъ! Не вòднимай вòдъ насъ нашої радости! Лиши мене всеи худобы; возьми мене старого, немощного, возьми мене до себе; а нехай она поживе на свѣтѣ....“ Далѣ и закòнчае: „Да будетъ воля Твоя Святая зо мною грѣшнымъ! Ты все знаешь, Ты лучше зробишь, чимъ мы грѣшніи думаемо!“ Пòдòйде до Нѣмця, просить, руки ёму цѣлуе; вынѣсь скринку зъ грошима, а мабуть було въ нѣй сотъ три рублѣвъ, и просить: „Бери, каже, скòлько хочь, всѣ возьми, всю худобу возьми, всѣго лишусь, у старцѣ пòду, тòлько вылѣчи мое дитя; она въ мене однѣсьнька.... безъ неи на що и менѣ жити? Не буде менѣ нїякои радости.... хто мене догляне.... хто....“ та такъ и заголосить.

Дарма що Нѣмецъ, тай вòнъ заплакавъ, и хоть бы тобѣ копѣчку взявъ. У остатній разъ якъ бувъ, и зновъ чого то не робивъ, а далѣ сказавъ: „Ничого но можна зробити!“ Зъ тымъ и поѣхавъ.

Моливсь Наумъ, моливсь... и що то вже плакавъ! Такъ и пòдплыве слѣзами. Далѣ выйшовъ зъ кòмнаты, подививсь на Марусю, бачить, що она якъ тая свѣчечка догорюе, перехрестивсь и на думцѣ каже собѣ: „Господи твоя воля святая! Прости насъ грѣшныхъ и навчи, що намъ

робити и якъ тебе слухати?“ Та зъ симъ словомъ и пошовъ.

Иде а за слёзами и свѣта не бачить. Пѣзвавъ панъ-отця: той ажъ здивовавъсь, що така здорова дѣвчина, три дни занедужала, а вже и на Божой дорозѣ.

Поки панъ-отець прийшовъ зъ святостею, Наумъ вернувъсь и крѣплячись, щобъ не плакати, черезъ велику силу каже Маруси: „Доню! запричастимо тебе! Чи не дасть Богъ швидше здоровля?“

„Я сего хотѣла просити... та боялась васъ потурбовати.... И вже здоровля!... Хиба спасенія душѣ... колибъ тѣлько швидше.“ Ледве промовила се Маруся.

Кинулась Настя хату прибирати и сѣни упорати, а Наумъ засвѣтивъ свѣчку и ладаномъ покуривъ; ажъ ось и панъ-отець прийшовъ.

Поки Маруся сповѣдала ся, Наумъ зъ Настею, и хто ще бувъ у нихъ зъ сусѣдѣвъ, выйшли у сѣни. Отъ Настя и каже чоловікови: „На що ты єѣ такъ сполохавъ? Она теперъ подумає, що вже зовсѣмъ вмирає, коли привели панъ-отця?“

„Щожъ, стара, будемо робити? вздыхнувши тяжко сказавъ Наумъ: А якже бы намъ було, якбы она вмерла безъ покаянiя?“

„Та що бо ты, старый, говоришь? Де їй

ще вмирати? Ще тільки сьогодні четвертий день, якъ гараздъ и занедужала....“

„Алѣ, четвертый! У Бога все готово, Его свята воленька! Повелить, то я ще швидше єи умру, дарма що она вже ледве дыше“ сказавъ Наумъ тай вѣдѣйшовъ, гѣрко заплакавши и каже собѣ тихенько: „И колибъ то Господь пѣславъ менѣ сю милость! Воля Твоя, Господи!“

Тутъ панъ-отець кликнувъ, щобъ всѣ ишли въ хату, буде єѣ причащати. Наумъ тільки самъ живый, та теплый, ще здужавъ пѣдвести єѣ до святого причастія. Маруся приняла Тайны Христовѣ, якъ ангель Божій; потѣмъ лягла, перекрестилась, пѣдвела очицѣ у гору и веселенько проговорила: „Коли менѣ... така радѣсть тутъ... пѣсля святого причастія... щожъ то буде у Царствѣ небеснѣмъ? — Прийми и мене, Господи, у Царство Твое Святе!“

Панъ-отець посидѣвши и поговоривши дечого зъ письма, пѣшовъ до дому.

Трошки погода чують, що кашель въ Марусѣ нибы переставъ, и вже она хотъ и не стогне, и буцѣмъ то спить, такъ у горлѣ стало дуже хрипѣти, а въ грудехъ ажъ клекотить... Отъ Настя и каже до старого: „Та єй-Богу она не вмере, бачъ, ѣй полегшало.“

„Молись Богу!“ сказавъ Наумъ, а самъ ажъ трусить ся: „Теперь каже, ангелы святѣ лѣ-

тають надъ нею. Страшный часъ тогда настае, якъ праведная душа кѣнчить ся. Намъ грѣшнымъ треба тѣлько молитись Богу.“

„Господи милостивый! ты самъ боишь ся тай мене лякаешъ.“ Такъ казала Настя, не бачучи свои бѣды, а Наумъ знавъ все добре и знавъ що до чого, и пѣсля чого що иде, тай каже: „Колибъ то Богъ милосердный сотворивъ таке чудо!“ Далѣ засвѣтивъ страстну свѣчку, поставивъ передъ образами, а самъ пѣшовъ у комнату... и що то вже моливсь Богу! Куды то не обѣцявсь ити на Богомолѣ? Скѣлько худобы роздати на церкви, старцямъ....

Якъ ось Маруся тяженько промовила: „Тачточку!... Матѣнко!... пѣдѣйдѣть до мене.“

Отъ они и пѣдѣшли. Наумъ бачить, що Маруся зовсѣмъ змѣнилась на лицѣ: стала собѣ румяненко, якъ зѣронька передъ сходомъ сонця, очицѣ якъ ясочки грають, веселенька и вѣдъней нѣначѣ сѣяе. Вѣнъ знавъ, до чого се приходитъ ся, здригнувъ весь, скрѣпивъ сердце, а слезы знай глотае, та думкою тѣлько такъ помоливсь: „Часъ прийшовъ... Господи! не оставъ мене!...“

Маруся имъ и каже: „Батеньку, матѣнко, мои рѣднесенькѣ! Простѣте мене грѣшну!... Попрощаймо ся на сѣмъ свѣтѣ... поки Богъ зведе насъ до купы у своѣмъ Царствѣ.“ Тутъ стала имъ руки цѣловати; а они такъ и розливають ся,

ують. Отъ она имъ и каже зновъ,
го все усмѣваючись:
вамъ, мой рѣднесенъкѣ, що вы
.. и кохали мене.... Просѣть мене,
вась не послухала... або сердила...
тъ хрѣхи простивъ, простѣть и вы!...
ивайте ся дуже за мною, бо се грѣхъ...
домянѣть мою грѣшну душу..... не жалуйте
добы: все земля и пылъ!.. Годѣжь, годѣ,
е плачете.... Бачите яка я весела.... тамъ менѣ
буде прехорошо!... Колижь небудь треба и вмерти...
Мы не довго будемо рѣзно, тамъ годъ якъ ча-
синочка... Бачите, я не жалкую за вами... бо
скоро побачимось... Васи... охъ! Василечка мого
якъ побачите, скажѣтъ, щобъ не вбивавсь...
скоро побачимось... Я ёго дуже, дуже любила!...
Орѣшки мои положѣть менѣ въ руку, якъ помру;
а платокъ вернѣте ёму... А де вы?... Я щось
вась не бачу... Таточку! читай менѣ... голосно
молитвы... а ты, матѣночко... хрести мене... По-
благословѣть же мене...“

Наумъ ставъ читати молитвы, а Маруся
силковала ся, та не здужала за нимъ и слова
сказати; а вѣнъ що скаже слово, тай залє ся
слѣзами, переплаче, та зновъ читає. Настя чи
перехрестилась двѣчи, тай знемогла и тутже
впала. Сосѣда подала Маруси у руку свѣчку,
и вже на силу руку розправила, бо вже стала

застыгати... Отъ вже и голосу
Наумъ нахиливсь, та надъ
читає: Вѣрую во єдиног
родицю... ажъ ось она зыркь.
зала голосно; „Чи вы чуєте?...
Наумъ впавъ на вколѣшки и каже:
всѣ! Ангелы прилетѣли по єи душ.
Маруся ще спытала: „Чи вы бачите?“
мовкла... вздыхнула важко... тѣлько про
„Мати Божа!.... прийми....“ и упокоїла
вѣшки!.....

Наумъ скочивъ, сплеснувъ руками, пѣдня
очи въ гору и стоявъ такъ довгенько. Далѣ впав
передъ образами на вколѣшки и моливсь: „Не
оставъ мене, Господи, Отець милосердный! у сю
гѣрку годину! Цѣлый вѣкъ Ты мене миловавъ;
а на старости якъ менѣ треба було у землю
лягати, пославъ Ты менѣ таке горенько!... Укрѣпи
мене, Господи! щобъ я не согрѣшивъ передъ
Тобою!“

Кинувъ ся до Марусѣ; припавъ до неи,
выцѣловавъ ѣй руки, щоки, шію, чоло и все
приговорює: „Прощай моя донечко, утѣха, ра-
дѣсть моя! Завяла ты якъ садовый цвѣточокъ;
и засохла якъ былинка! Що я безъ тебе теперь
оставъ ся? Сирота! гѣрше малои дитины. О ди-
тинѣ жалкують, дитину приглядять, а мене хто
теперь пригляне?... Теперь ты у новѣмъ свѣтѣ,

межь ангелами святыми; знаєшь якъ менѣ тяжко, якъ менѣ гѣрко безъ тебе, молись, щобъ и мене Богъ до тебе взявъ!... Закрываю твои оченьки до страшного суду! Не побачу у нихъ своєї радости бѣльшь! Складаю твои рученьки, що мене годовали, опатрували, обнимали...“

Вѣнъ бы и довго коло неї вбивавъ ся, такъ тутъ сусѣда пѣдѣйшла тай каже. „Пусти, дядьку! вже ты єи не пѣднимешъ; а осьъ прийшли дѣвчата убирати Марусю; ты иди, та давай порядокъ, бо бачъ Настя безчувствевна тежъ лежить.“

Наумъ ставъ надъ Настею, зновъ гѣрко заплакавъ, тай каже: „Уставай мати; дружечки прийшли, нехай уберають до вѣнця нашу молоду... а я пѣду лагодити весѣля!“

Прийшовши вѣнъ до панъ-отця, не змѣгъ и слова сказати, а тѣлько що плаче, такъ що и Господи! Пѣпъ заразъ догадавъ, тай каже: „Царство Небесне ѣй! Праведна душа була: упокой єѣ Господи со Святыми! А помолившись ставъ розважати Наума, поки посходили ся дяки; далѣ пѣшли у церкву; пѣпъ ставъ служити па-нахиду, а по души звелѣвъ дзвонити на Непорочнѣй, якъ по старому и по шановному чоловікови, тай пославъ сукно и ставникъ и звелѣвъ ити читати Псалтырѣ.

Вѣйшовши Наумъ въ церковь, такъ павъ

передь образами, тай моливсь, за упокой души своего дитяти и знай взывавъ: „Гѳсподи мило-серднѳй! дай менѳ розумъ, щобъ я при такѳй бѳдѳ не прогнѳвивъ Тебе не тѳлько словомъ, та ниже думкою!“

Якъ же заплѳвали вѳчную память, такъ и самъ почувъ ся, що ѳму якъсь-то стало легче на души, и хотъ и жаль ѳму дочки, — що то вже и казати, дуже жаль! — та заразъ и подумае: Воля Божа! Она теперъ у Царствѳ, а за таке горе, що мы теперъ терпимо, Богъ и насъ сподобить зъ нею бути!

Бодро дѳйшовъ до дому. Уже Марусю нарядили и положили на лавѳ, коло вѳкна. Ставъ Наумъ надъ нею, помоливсь, зложивъ руки на хрестъ, тай ставъ приговорювати: „Доненько моя мила! Марусенько моя незабутная! Щожъ ты не глянешь каренькими своими оченятами на своего батенька рѳдного? Щожъ не кинешь ся, рученьками обняти ѳго?... Що не проговоришь до нѳго ни словечка?... Тыжь мене такъ завсѳгды зострѳчала... а теперъ... закрыла свои оченьки, поки вздришь Господа на страшному судѳ; зложила рученьки, поки зъ симъ хрестомъ, що теперъ держишь, выйдешь зъ домовины на зустрѳчь ѳму; скрѳпила уста, поки зъ ангелами не станешь хвалити ѳго!... На когожь ты насъ покинула?... Взяла нашѳ радощѳ зъ собою; хто насъ буде ве-

селити такою добростею, якъ ты?... Хто насъ, сирѣтъ, на старости буде жаловати?... Хто насъ, якъ былиночокъ у поли, буде доглядати?... Хто зопинить нашій горячіи слѣзы? Хто обѣтре намъ смажніи уста?... Не повеселила ты насъ, живучи зъ своимъ Василемъ! Не порадовала насъ своимъ весѣлечкомъ!... Берешъ своє дѣвоване у сыру землю!... За те подруженьки убрали твою русую косу, якъ до вѣнця: скиндячечки положеніи... квіточками заквѣченіи... и зъ правого боку тожъ квітка; нехай люде бачуть, що ты була дѣвою на землі, дѣвою идешъ и на той свѣтъ.“

Якій зѣбравъ ся народъ — а вже такъ повнѣсѣнька була хата и въ вѣкно багато дивило ся — такъ всѣ на взрыдъ плачуть!... Тай якъ можна було утерпѣти, дивлячись на чоловіка, що зовсѣмъ у старости, сѣдого якъ лунь, немоцного — стоить надъ своєю дитиною, що однимъ одна и була ёму на свѣтѣ, и тую переживъ, и тую на самѣмъ цвѣту ховає, а самъ зостає ся на свѣтѣ зъ старостею, зъ недугами, зъ горемъ, одинъ собѣ зъ старою до якого часу! Яка вже ихъ жизнь буде?... Та що и казати! Та щежъ яка и дитина! Колибъ яка небудь, а то дѣвчина, не то що на все село, та врядъ чи де и близько така була: богобоязлива, богомѣльна, до всякого дѣла невсыпуца, слухняна покѣрна,

звычайна, тиха, розумна, а што вже красива, такъ вже нічого и говори́ти! И што то: хто и знавъ е́ѣ, хто и не знавъ, то всякъ любивъ и поважавъ, и якъ почувли што она вмерла, то всѣ́жь то, и старі́, и молоді́, тай мала дитина, всѣ́ за нею жалковали и збѣ́гли ся дивитись на не́ѣ и по нѣ́й журитись.

О старі́ѣ Насті́ вже нічого и говори́ти: не здужала не то што порядку давати, тай зъ мѣ́стця не вставала; все сидѣ́ла коло покѣ́йлицѣ́, и вже не плакала, бо и слѣ́зь не стало, а то́лько тяжко вздыхала и ни по́въ слова не здужала голосо́ячи приговорювати.

Послухавши псалты́ря, што дякъ все чита́въ, Нау́мъ сѣ́въ коло своєи старои, тай каже: „Що, стара! Справились мы зъ тобою? Збирались ве-се́ля грати, аж ось похороны! Охъ-охъ-охъ! Хвали, Насте, Бога!“

„Се намъ за грѣ́хи наші́, Нау́ме, Богъ на-казаніе посла́въ!“ сказала ё́му Настя́.

„За грѣ́хи!“ сказа́въ подумавши Нау́мъ: „Чи е́ така кара, щобъ нею удовлити за наші́ грѣ́хи?... Що день, што часъ, мы тяжко согрѣ́шаемъ передъ Госпо́домъ нашимъ; такъ чо́гожь мы досто́йні?... Якъ бы отецъ нашъ небесный робивъ зъ нами не по милосердію, а по правдѣ́ Своѣ́ѣ́ святѣ́ѣ, такъ мы́бъ и давно не досто́йні́ и на свѣ́тъ дивитись. Мѣ́ры нема добрости!“

„За чимъ же вѣнъ взявъ у насъ одну нашу радѣсть? Що мы теперь будемо?“

„Зачимъ взявъ? Щобъ дитина добрая, за добрѣсть и Ему милая, поживши у сѣму злomu свѣтѣ, та бачучи другихъ, не пошла у слѣдъ за тыми, що не по его воли роблять, щобъ не стала и она така, котрыхъ вѣнъ не любить. А за лихе и зле дитя, Богъ карае отця и матѣрь, такъ мы булюбъ за неѣ у одвѣтѣ; а теперь, коли дитя наше було добре, то черезъ неѣ и намъ що не-будъ Богъ зъ грѣхѣвъ простить.“

„На когожь мы теперь зѣстаємось? и хто насъ у старости, та у немоцахъ догляне? пы-тала ще таки Настя.

„И я тежь думавъ зъ першого часу, каже Наумъ: а далѣ по моѣй молитвѣ Богъ такій менѣ розумъ давъ: не було у насъ дитяти, самѣ по собѣ жили, будемъ и безъ неи. Ты скажешь: тогды були молодѣ, та здоровѣ, а теперь старѣ, не здужаємо робити на себе. — Насте, Насте! И у молодѣ лѣта не самѣ по собѣ мы жили, и робили, пропитали ся. Богъ намъ помагавъ; Вѣнъ же намъ и теперь не дасть пропасти. Поживемо ще, потерпимо ще за грѣхи нашѣ на сѣмъ свѣтѣ, по Его воли прийде и наша година. Ты менѣ закрыєшь очи, а тебе... тогды круглу сироту, у бѣдѣ, ще и лучше не покине. Той, що и маленьку комашечку доглядае, тай збере насъ

до купы, и наша Маруся насъ зострѣне. Колижь небудь прийде сей часъ; не сто лѣтъ будемо тутъ бѣдствовать... та хоть бы и сто лѣтъ, хотьбы и бѣльшь, и хоть бы ще гѣршу бѣду намъ Богъ пославъ — коли є ще якъ гѣрша вѣдъ сеи — такъ чи може то и зрѣвнатись противъ того, що намъ буде у Господа милосердного, де теперь наша Маруся? Годѣжь, годѣ, не плачь та давай порядокъ. Живый живе гадає, такъ и мы; треба все полагодити, якъ звичайно и якъ тѣлько можемо що зробити, и за душу и за славу нашої Марусѣ.“

9. „Отъ яке весѣля знайшовъ Василь!“

Стало надъ вечѣрь. Пѣдъ коморою, знакомый маляръ малює трумну, — та що за славна була! Дубовѣ дошки, та товстѣ, та сухѣ якъ желѣзо, таї зроблена чисто, якъ столярна; бо и теслѣ, що єѣ робили, жалуючи о Маруси и любячи Наума, вѣдъ щирого сердца єѣ робили; а якъ ще маляръ вычернивъ єѣ, та на крыши змалѣвавъ Хрестъ святый, та кругомъ пописавъ слова всякими красками, у головахъ намалѣвавъ ангела Божого, а у ногахъ списавъ образъ смерти зъ кѣстками, та такъ живо, що якъ настояща смерть, — такъ така домовина, що хоть бы

и всякому доброму чоловікови таку Богъ привѣвъ! У хатѣ и у комнатѣ жѣнки порались, то дѣжку наставляли, то муку сѣяли, то локшину крышили, то птицю патрали; а народъ, то коло мертвои, то коло вѣдчиненого вѣкна, що надъ нею, дививъ ся; а обоє старіи изъ журбы такъ вже стягли ся, що ажъ зъ нѣгъ падали... якъ разомъ — крикъ! хтось дуже застогнавъ, ажъ закричавъ... Народъ за вѣкномъ, тожъ крикнувъ: „Василь, Василь!“ и розступивсь. Наумъ почувши се, скочивъ — зиркъ у вѣгно... лежить бѣднѣйшій Василь коло вѣгна мовъ мертвій зовсѣмъ!...

Саме тогды, якъ дзвонили по души Марусѣ, вѣхавъ мимо церкви сердега Василь и поспѣшавъ якъ мѣгъ до хозяина зъ радостею, бо все зробивъ, якъ тѣлько лучше можна було и вѣзъ ёму великій баришъ¹. Якъ вѣде и чує що дзвонять, здригнувъ дуже, неначе ёму хто снѣгу за спину насыпавъ, а у животѣ такъ и похолоуло и на душу така журба пала, що и самъ не знає, що вѣнъ таке ставъ. Перехрестивсь и сказавъ: „Дай Боже царство небесне, вѣчный покой помершому!“ а самъ погнавъ, щобъ швидше одчотъ вѣддати² хозяину, тай до Марусѣ, и щобъ вже зъ нею не розлучити ся, ажъ до весѣля.

¹) баришъ знач. зыскъ, грѣшь. ²) одчотъ вѣддати: обраховатися, здати справу.

Такъ отъ яке весѣля знайшовъ Василь! А якъ побачивъ свою Марусю, замѣсть щобъ на посадѣ сидѣти, лежить на лавѣ пѣдъ церковнымъ сукномъ; хоть и убрана и заквѣчена, та не до вѣнца зъ нимъ, а у яму вѣдъ нѣго ити! Якъ се побачивъ, закричавъ жалѣбно, застогнавъ, поблѣдъ якъ смерть, та тутже и впавъ, мовъ не живой!.....

На силу, та на превелику силу ёго вѣдволодали. Вже и водою обливали и трусили... ажъ ось зиркнувъ, повѣвъ кругомъ очима, тай сказавъ тихенько: „Марусю!... де моя Маруся?“

„И вже сыну, Маруся ни твоя, ни наша, Божа!“ ставъ ёму Наумъ казати: „Покинула насъ!“ Василь сидить якъ окаменѣлый и не бачить, и не чуе ничего. Отъ Наумъ подумавъ, бачить, що треба ёго розжалобити, щобъ тѣлько вѣднъ заплакавъ, то ёму легче буде; отъ и ставъ до нѣго говорити.... Та вжежь якъ то жалѣбно говоривъ, що и подумати такъ не можна, якъ то вѣднъ ёму все розказовавъ: якъ ёго Маруся любила, якъ за нимъ убивала ся, якъ занедужала, а вмираючи що ёму наказовала... Василь се слухавши, якъ заплаче... зарыдае! якъ ки не ся до неї... припавъ, цѣловавъ ѣї руки... и не вымовить ничего, тѣлько: „Марусю... моя Марусенько!“ То покине сѣ, плаче, та вбивае ся, то зновъ до неї... а народъ таки весь, та що

то: и малі дѣти такъ голосять, дивлячись на него и на старыхъ, що обплакують и ёго, не наче мертвого.

Отъ такъ було все до вечера. Народъ помаленьку роздйшовсь; и вже ночею, Наумъ знемогшись зовсѣмъ, трошки задрѣмавъ. Прокинувсь, дивить ся, що Василь и не думае вѣдѣти вѣдъ умершой; стоить коло неи на вколѣшкахъ, та знай руки їй цѣлуе, та щось приговорюе зъ горячими слѣзами. Отъ Наумъ ёму, и каже: — „Спочинь, сыну, хоть трохи! Завтра тобѣ тяжкій день буде: збери ся зъ силою. Бачишь и я, вже менѣ бѣльшь ей жалко, тай я таки трохи задрѣмавъ, щобъ хоть трохи головѣ легше було.“

„Вамъ ей бѣльшь жаль?“ каже Василь: „та якъ се можна и подумати? Я еѣ любивъ у сто разъ бѣльшь, чимъ вы!“

„Вже сѣго не можна розѣбрати: ты кажешъ, що ты бѣльшь, а я знаю, що я їй отецъ, старъ чоловѣкъ, и вже въ мене дочки не буде; а ты собѣ, якъ захочешъ, дѣвчину и завтра знайдешъ.“

„Тату, тату!“ жалѣбно сказавъ Василь: „и вамъ не грѣхъ такъ говорити.... и у яку пору и у якѣмъ мѣстци?“ Далѣ подививсь на него зъ грозою и зъ пѣдлѣбья, тай ставъ, не наче не у своѣмъ умѣ самъ собѣ розговорювати: „охъ

правда..., скоро посватаюсь.... та и оженюсь.... зойдетесь на весѣля... та не зовѣть попа... а може а може... дарма...!“

Слухавши такі ёго речи, Наумъ дуже злякавсь, бо думавъ, чи нема у нѣго помыслу, щобъ — нехай Богъ боронить — самому собѣ смерти заподѣяти, ставъ ёго розважати, якій се смертельный грѣхъ, щобъ противъ Божой волѣ смерти шукати, и що така душа непростена вѣдь Бога у вѣки вѣчній; далѣ ставъ ёго навчати, щобъ моливсь Богу и щобъ положивсь на милость Ёго... И богато дечого ёму доброго говоривъ, бо бувъ дуже розумный, хотъ и письма не вчивъ ся.

Василь на всѣ ёго речи стоявъ мовчки, часомъ усмѣхне ся, то насупить ся, то забормоче: „Молити ся? — молѣтесь вы.“ А самъ видно свое думавъ. Наумъ же говоривши ёму довго, подумавъ: що ёму теперь толковати? Вѣнь и себе не тямить. Нехай на свободѣ приймусь за нѣго и розтолкую ёму, щобъ часомъ душа не пропала.

Якъ обвиднѣло трохи на дворѣ, заразъ зѣбрали ся люде у двѣрь до Наума; розложили середъ двора огонь; жѣнки стали поратись: поприставляли казанки, та горшки, и варять борщѣ, лекшину, квасокъ, печене крышать шматками, а тамъ кутю у миски накладають та сытою розводять, горѣвку по фляшкахъ розлива-

ють, щобъ частовати, ложки перемывають, дошки кладуть — и все готовятъ якъ треба, щобъ и людямъ пообѣдати и старцѣвъ Божиыхъ нагодовати.

Ставъ день, задзвонили у старшій дзвѣнъ повагомъ, звичайно якъ на збѣрѣ. Господи! якъ повалить народъ — такъ видимо невидимо! Що свои селяне, а то и зъ гѣрода понаходило и понаѣзжало; та були и такі паны, щобъ подивити ся, якъ по старому звичаю, що вже теперъ виводить ся зъ моды, будуть дѣвчину ховати.

Якъ передзвонили на збѣрѣ, ось и несуть вѣдъ церкви святий хрестъ и хоругви, за ними мары, а тамъ идуть ажъ три попы и четвертый дѣяконъ, та все у чорныхъ ризахъ, а дякѣвъ такъ десяткѣвъ зъ два. А за народомъ такъ на силу протовпились до хаты.

Наумъ бачивши, що вже все готово, ставъ добирати людей: кого дружкомъ, кого у пѣдружки; кого у старосты; жѣнокъ у свашки, а все по двое; дѣвчину взявъ у свѣтилки,¹ паробкѣвъ ажъ дванадцять у бояре, а молодого не треба було выбирати, бо Василь, еи посватанный женихъ, бувъ тутка.

Отъ якъ добравъ всѣхъ, тай ставъ имъ кла-

¹) свѣтилка: звичайно молодша сестра молодои.

нятись и просити: „Люде добрї, сусѣде любезнї, панове - старики, жѣночки - панѣматки, и вы парубоцтво честне, и ты дѣвча молоденьке! не гнущайтесь послухати мене старого, батька нещастного! (а самъ такъ и рыдае). Не привѣвъ мене Богъ — воля Ёго свята! — замужь дочки вѣдати и зъ вами, приятелями, хлѣба соли роздѣлити и повеселитись, а сподобивъ мене грѣшного, вѣдати Ёму одну однѣсѣнську дочечку, чисту и непорочну якъ голуба бѣлого. Збираюсь теперъ поховати еи дѣвоване, якъ законъ велить и якъ еи слава заслужила. Потрудѣтесь пѣйти за нею у почотѣ, проводѣте еѣ на вѣчнюю жизнь, не у нову хату и не до милого мужа, а у сыру землю и у темну домовину! Потѣште своимъ послуханьствомъ и мене старика, батька скорбящего, що свою утробу...“ Та хотѣвъ поклонитись, та ажъ вправѣ до землѣ, и гѣрко-гѣрко заплакавъ, а весь народъ за нимъ.

Далѣ вставши и вѣдохнувши, каже: „А де стара мати? Нехай роздае подарки сватамъ, та поѣздъ знаяжа.“ Отъ покликвали Настю, а замѣсть еи поставили другу жѣнку, щобъ голосила надъ покѣйною, та приговорювала до якого часу треба.

Не сама вѣйшла Настя, а вѣвели еѣ до почоту, бо вже зовсѣмъ не здужала. За нею вынесли хлопцѣ скрыню зъ подарками и вѣдчи-

нили. Отъ Настя заразъ покликкала до себе дѣвчатъ, тай каже: „Не порадовала ся моя душа, щобъ побачити, якъ моя мила Марусенька збиралабъ васъ у дружечки на радѠсть свою, а привѣвъ мене Господь самѠй, у старости, гѠркими слезоньками обливаючись просити, щобъ вы проводили эѢ до темной ямы. Не довело ся менѢ чути вашихъ весѢльныхъ пѢсенюкъ до моеи МарусѢ, а замѢсть того, побачу вашѢ слезоньки, що зо мною проливати'мете, якъ заспѢвають Ѣй вѢчную память. Не погнѢвайтесь, що замѢсть весѢльныхъ медяничкѠвъ, або коровайныхъ шишечокъ, дае вамъ мати несчастна, — восковѢ свѢчечки. ЗасвѢтѢте ихъ, проводѢте мою Марусеньку и знайте: якъ горять вашѢ свѢчечки, такъ горить мое серденько вѠдъ журбы великою, ховаючи одну дочечку, утѢху мою!... я сама застаю ся при старости, якъ былиночка у поли и слезоньками умываючись.“ Тутъ имъ и роздавала свѢчечки и все зеленого воску.

ДалѢ дѠстала той рушникъ, широкѢй, та довгѢй, та що то вже гарно вышитый бувъ! той що мавъ ся пѠдослати при вѢнцѢ пѠдъ ноги молодымъ — тай повязала на хрестъ святой, великѢй, що попереду несуть.

А тамъ поперевязовали дружка и пѠддружого разъ рушниками довгими-довгими,

(все повышивані заполочею¹ орлами, та квѣточками,) а далѣ и по другому на хрестъ зъ бѣлого полотна; довгій, такъ що аршинѣвъ по чотыри и все повышивані заснѣвками. Такимижъ рушниками поперевязовали и свашокъ, та ще имъ и по квѣтцѣ прикололи де очипкѣвъ. Старостѣвъ тежъ поперевязовали, по одному рушнику — по одному, та хорошему. Свѣтилочцѣ зробили мечъ, якъ таки водить ся на весѣлю: навязали ласкавцѣвъ, чорнобривцѣвъ, василькѣвъ и позолоченои калины, и свѣчку ярого воску за свѣтили, и мечъ обвязали и свѣтилочку перевязали рушниками тожъ гарными, и все вышиваными. Боярамъ понашивали на шапки шовковій квѣтки и правій руки поперевязовали платками, красными. Ту хустку, що мали молодымъ руки пѣдъ вѣнцемъ звязати, ту подали на срѣбный хрестъ, що пѣдъ у рукахъ несе, а таки окреме каждому попови и дѣякону на свѣчку подали платки синій, и всякому дяку дали по хусточцѣ. Килимъ великій та хороший положили на крышу у трумны, а коць важный, зъ розводами, и по серединѣ великій орель, такъ той послали на мары пѣдъ трумну, щобъ все то пѣшло на церковь Божу за душу помершой.

¹) заполочь зн: бавовняній нитки рѣжныхъ красокъ.

Далѣ Настя стала роздавати изъ скрынѣ все добро яке було. Що дѣвоче: плахточку, чи запасочку, чи сорочечку, чи хусточку, чи що небудь, роздавала убогимъ дѣвчатамъ та сиротамъ, що ни батька ни матери нѣгде имъ взяти; а жѣноче: то серпанки, то очипочки бѣленькѣ, то платки на голову, що було наготовлено дочечцѣ, роздавала жѣнкамъ та вдовамъ, все убогимъ; такъ що яка то велика скрыня була повнѣсенъка, а тутъ тобѣ хоть бы що зостало ся — все пороздавала и скрыню вѣддала на церковь Божу. И подушки, и рядна, все позбувала за царство небесне Марусѣ и за душу свою и Наумову; а далѣ и каже перехрестившись: „Слава тобѣ Господи, що було що роздати за душу моеи милои Марусеньки и обдѣлити добрыхъ людей. На що менѣ тоє придане єи, коли я и єи лишилась!“ А переплакавши и каже: „Дежъ нашъ ще молодой?“

Отъ єго привели до неи. Обняла єго крѣпко: цѣлує плаче и приговорює: „Зятечку мѣй милый!... сыночку мѣй коханий!... якъ порохъ въ оцѣ, такъ ты менѣ зоставъ ся. Отъ твоя хусточка сватаная! Маруся безъ тебе все єѣ биля сердца носила, а умираючи заповѣдала, причепити єѣ тобѣ, якъ будуть єѣ ховати... Не забувай моеи Марусѣ и якъ она тебе вѣрно до смерти любила!... Не забувай нашої зъ бать-

комъ старости!.... Не покинь насъ.... приглянь насъ у немощахъ!.... Никомужь намъ буде и очей закрыти и помянути насъ!....

Василь блѣдный-блѣдный, якъ тая настояща смерть, волося ёму розкудовчене, очи мовь у мертвого: дивлять ся и не бачать ничего, руки неначе судороги покорчили, а самъ якъ листъ трусить ся: и не счувь ся, якъ тую хустку ёму почепили за поясъ. На силу промовивъ до Настѣ: „Матѣнько рѣдненька!....“ та бѣльшь ничего не змѣгъ и сказати. Отъ причепивши хустку, Настя перехрестила ёго, тай каже: „Богъ тебе, мѣй сыночку, сирѣтонько, вдовець безъ вѣнця, благословить и Матѣрь Ёго Божа на все добре, тѣлько не покидай насъ!... Сказавши се, пѣшла голосити надъ дочкою.

Отъ якъ зовсѣмъ справились, попы почали правити що треба, покропили домовину святою водою, бояре положили Марусю у трумну, а дружечки поправили на нѣй косы та цвѣточки, и на голову положили ще вѣнчокъ (бо ще не була вѣнчана), що самѣ звязали, то зъ жовтыхъ гвоздикѣвъ, та зъ ромену, та зъ рѣжныхъ квѣточокъ.

Сердешный Наумъ ледве ноги переставляе, а ще таки хотѣвъ зако нѣ сповнити, пѣдѣйшовъ до трумны, перехрестивъ Марусю, и каже: „Поздоровляю тебе, Марусенько, на новосѣлю...“

Богъ пославъ тобѣ сей дѣмъ; почивай у нѣмъ, нехай ни одинъ злый чоловѣкъ не поворушить твоихъ кѣсточокъ ни руками, ни языкомъ; щобъ такъ тихо, якъ теперъ лежишь, пролежала до страшного суду и зъ радостею встала зъ симъ святымъ хрестомъ.“

Пѣсля сѣго бояре и понесли зъ хаты трумну, а Наумъ таки ще у слѣдѣ, хотъ гѣрко плаче, а ще таки посилоклавъ ся сказати: „Прощай Марусю зъ мого дому! не довго ты въ мене гостила, та зъ тобою всегда радѣсть була... Ты не вернешь ся во вѣки, и я радости не мати'му тожъ во вѣки!“

Отъ и понесли: попередъ всего хрестъ святыи зъ хоругвами, далѣ крыша зъ марь сукномъ мертвымъ покрыта, несли чотыри хлопчики якъ ангелы, и въ нихъ хусточки. За тымъ крыша зъ трумны, килимомъ покрыта, а несуть еѣ чотыри боярины; за ними попы зъ свѣчками и дѣяконъ зъ кадиломъ, а тамъ дяки, — та такъ перохорошо, та жалѣбно спѣвають, що хочъ не хочъ, такъ заплачешь. Отъ тутъ пѣшли дружечки по парцѣ, всѣ въ свитахъ и тѣлько самѣ чорнѣ ленты покладенѣ на головахъ, безъ всякого наряду, и у каждой въ рукахъ зелена свѣчечка палае. За дружечками ишла сама собѣ свѣтилочка зъ мечемъ; за нею свашки, далѣ дружок и пѣддружѣй, а за ними вже несли трумну на

марахъ бояре; и Василь, якъ молодой, ишовъ зъ правого боку; на превелику силу иде и не наче не вѣнъ: ни до чого ёму дѣла нема — що ёму скажуть, то и робить, и туды иде, и очей не зведе зъ своєї Марусѣ... А она, моя сердешна, лежить моя голубочка, тымъ серпанкомъ, що мали єѣ на весѣлью покрывати, покрита вся, тѣлько видъ не закритый, и здає ся, що она лежучи, зъ висока всюды поглядає; та ще якъ она хорошо вмирала, то такъ и усмѣшечка у неї на виду зостала ся, и она нибы усмѣхає ся и потѣшає ся, що єѣ такъ хорошо ховають.

Василь бы то може и не зѣшовъ бы зъ мѣстця, бо въ нѣго и памяти не було, такъ ёго вели два старосты у рушникахъ пѣдъ руки.

За домовиною ишли, або вели сусѣды и приятелѣ Наума и Настю, що такъ и розливають ся, якъ тая рѣчка. А дзвонны — такъ Господи! не перестаютъ и все дзвонять. А народу, народу! и за домовиною, и коло домовины, и по улици на передѣ, и по воротахъ, и по плотахъ що то и сказати не можна, скѣлько ихъ тамъ було.

Поки донесли до церкви, то ажъ дванайцять разѣвъ становили ся читати Євангеліє, и всякій разъ пѣдстеляли платокъ. Якій пѣпъ прочитає, тому и платокъ.

Водслуживши въ церквѣ службу Богу и похороны якъ слѣдуе, понесли тымъ же чиномъ и на кладбище. Якъ стали спускати трумну у яму, та вѣдъ Настѣ подали дваццать аршинѣвъ нерозрѣзанныхъ рушникѣвъ, та на нихъ и впустили домовину... и що то! весь народъ такъ и голосить! А Наумъ кинувсь на вколѣшки, поднявъ руки до горы, тай молить ся: „Господи праведный! Твоею волею осиротѣвъ я, старецъ немощный! Тѣло моеи дочки вѣддаю матери нашѣй, земли, а душу приими у царство Свое... и не оставь мене грѣшного! Далѣ ставъ читати: Отче нашъ, ажъ поки зовсѣмъ опустили трумну и попы молитвою запечатали яму. Тутъ Наумъ вставъ, взявъ землѣ въ жменю... труситъ ся сердешный, та плаче, плаче! Кинувъ землю и каже: „Дай намъ Господи, въ однѣмъ царствѣ бути зъ нею!... Прощай, Марусю, у останній разъ! Нехай надъ тобою земля перомъ!“ Тожъ и Настя такъ зробила. Якъ же прийшлося Василеву кидати, схвативъ землѣ въ жменю, якъ зарыдае... затрусить ся, пальцѣ ёму звело и руки не може розправити, щобъ сыпнути землю у яму... Трясь ся, трясь ся — такъ и вправъ нечувственный....

Тутъ весь народъ, кождый хочъ по жмѣнцѣ, кидали землю въ яму, щобъ бути зъ нею въ однѣмъ царствѣ, а далѣ бояре засыпали лопатами

и зовсѣмъ докончали и верхъ вывели, и въ головахъ поставили хрестъ высокій, та товстый и зеленою краскою обмалёванный!...

Отъ и вся Марусѣ память!...

Ю. Отецъ Венедиктъ.

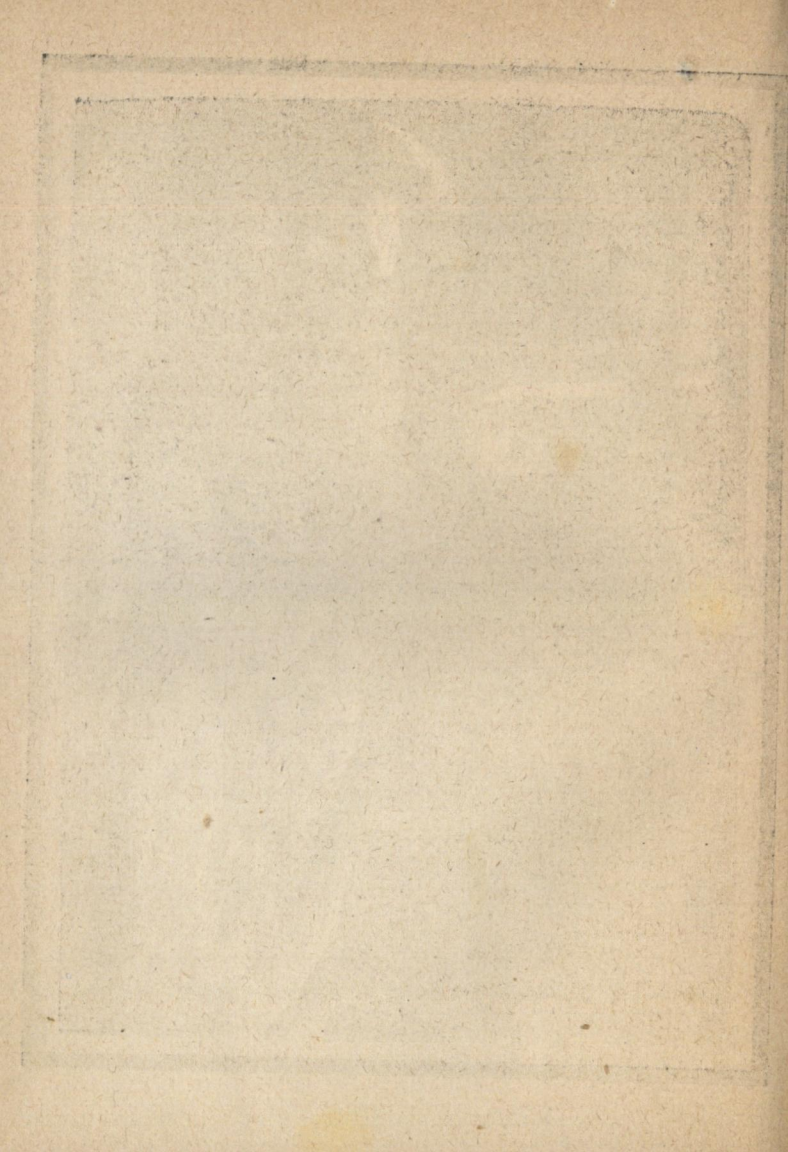
Прнйшовши до дому и попы, и весь народъ, и трудящй, стали лагодити ся обѣдати. Настя перша кинулась: „Дежъ нашъ Василь? Нехай, мѡй голубчикъ, мѡй женихъ-вдовець, нехай сѣдае на посадъ самъ собѣ.“ — Василя нема! Сюды — туды — де Василь?... Нема нѣгде....

Шукали, шукали... нема! Та вже одинъ старый розказовавъ, що ще на кладбищи пѡднявъ ёго и трусивъ, и водою брызгавъ — и на превелику силу вѡнъ очунявъ и вѡддыхнувши трохи, сказавъ, що пѡйде проходитись. Чоловѣкъ пустилъ ёго и пѡйшовъ до гурту, а де вже вѡнъ дѣвъ ся, вѡнъ не вглядѣвъ.

Кинулись бояре хто моторнѣйшй, шукати ёго; шукали и на кладбищи и по бору, и де то вже не шукали.... нема тай нема! Ничого робити, безъ него пообѣдали.

Пѡсля обѣдъ, якъ всѣ дякуючи Наумови и Насти и поминаючи Марусю, порозходились и якъ уже дома все попробирали, пѡславъ Наумъ

въ городъ до Василевого хозяина, чи не тамъ вѣнь? — Не було и нема! Пѣславъ до родичѣвъ, не чули и не бачили!

Справляли Наумъ и Настя зновъ и третины и девятины, и сорочины, якъ треба по християньски.... И що то за обѣды були? На все село. Богато и старцамъ милостинѣ подавали. Василяжъ не було, тай не було! И слухъ о нѣмъ запавъ! Найбѣльшъ журился за нимъ Наумъ, боячись, щобъ вѣнь самъ собѣ не заподѣявъ смерти. Сумуючи частенько плакавъ, а рано и вечеръ молився за нѣго Богу, щобъ ёго сохранивъ и на разумъ навѣвъ, и привѣвъ бы ёго до нѣго, щобъ було кому ихъ доглядѣти.

Вже и годъ минувъ пѣсля Марусѣ. Старѣ вѣдпоминали ёѣ якъ треба, и попамъ заплатили за сорокоусты, що наймали ажъ у трѣхъ церквахъ а у четвертѣмъ монастырѣ, и дякамъ за псалтырь, що шѣсть недѣль, поки Марусина душа лѣтала кругъ еи гроба, читали надъ нимъ. Стара Настя журить ся, не наче сѣгодня поховала дочку, а Наумъ все тѣлько ёѣ розважае и каже: „Щожъ робити? молись Богу! перетерпимо тутъ, буде добре тамъ! Ёго свята воля! Отъ Василя менѣ жалъчѣйше, що — не дай Боже! — чи не пропавъ вѣнь и зъ тѣломъ и зъ душею!“ А самъ всѣмъ хозяйствомъ распоряджавъ, и все дбавъ, и що змѣгъ то и самъ

робивъ не лѣнуючись. А що тѣлько збере хоть трохи чого, такъ и роздає бѣднымъ та неимущимъ. Всѣхъ обдѣляє.

Стане було Настя казати: „Та чого ты такъ клопочешь? На що намъ се? Чи оно є, чи нема, все рѣвно. Нашъ вѣкъ — день!“

„Та хоть бы и часъ,“ каже Наумъ: „не собѣ я роблю, не для себе я дбаю. Все въ рукахъ Бога милосердного, все Єго, а я тѣлько робѣтникъ Єго. Передаю черезъ старцѣвъ Божиыхъ, у Єго святїи руки. Грѣхъ лежучи хлѣбъ їсти; поки здужаю, повиненъ и робити и бѣднымъ подавати. Повелить ити до Марусѣ, пѣйду хвалячи Бога, а кому се зостане ся, той и спасибѣгъ скаже и вѣдпоминає насъ; я свое дѣло роблю, поки є сила.“

Минувъ вже и другїи годъ. На третѣму прийшовъ до нихъ чоловѣкъ зъ города, а вѣнъ того лѣта ходивъ у Кїєвъ, тай каже: „Кланявъ ся вамъ вашъ Василь!“

Наумъ такъ и скрикнувъ вѣдъ радости! „Де ты єго бачивъ?“ тай гукнувъ на Настю (бо вже собѣ на старости стала глухенька), щобъ ишла ближше слухати про Василя. Зрадовала ся и Настя, бо и она дуже жалковала, що не було о нѣмъ нїякои чутки; пѣдсѣла до того чоловѣка и просила, щобъ розказавъ, де вѣнъ єго бачивъ и якъ єму поводити ся.

Отъ чоловѣкъ и каже: „Бачивъ ёго у Кієвѣ и вже не Василь, а..... отець Венедиктъ...“

„Якъ се такъ?“ закричали обоє старі.

„А такъ каже чоловѣкъ: вѣднѣ тамъ поїшовъ у черцѣ.“

„У черцѣ?“ сказали обоє, тай стали Богу молитись и дяковати, що довѣвъ ёго до спасеного путя.

„Вѣднѣ у Печерскомъ у монастырева и вже діяко номъ, и при менѣ“ — такъ то розказовавъ той чоловѣкъ: „служивъ службу Богу. А якъ розпытавъ мене, що я зъ сихъ мѣсть и васъ знаю, такъ закликавъ до себе и казавъ: „Кланяй ся имъ, я ихъ, каже, якъ отця и матѣрь почитую, и що дня якъ служу, то и ихъ, и вмершу дочку ихъ на службѣ Божѣй поминаю, и скѣлько дасть Богъ вѣку прожити, що дня буду ихъ поминати. Черезъ ихъ молитвы Богъ мене спасъ и вырвавъ зъ рукъ дїавола; якъ вмерла Маруся, то я, грѣшний, заклиавъ ся, самому собѣ смерть заподѣяти, и якъ поховали Марусю, я тихенько вѣдъ нихъ, щобъ мене не спинили, поїшовъ свѣтъ за очима, взявши тѣлько въ жменю землѣ зъ Марусиногo гроба, щобъ хотъ зъ одною землею, що єѣ покрыває, у купѣ лежати. Якъ я ишовъ и куды ишовъ черезъ цѣлѣснѣнькій день и нѣчь, и зновъ день, я иичого не тямлю. Схаменувъ вже надъ рѣчкою, стою

на кручи, а якісь два черцѣ мене охрещують и святою водою обкроплюють, та говорять менѣ премудрї речи. Довго того було, иоки я въ разумъ — каже Василь — прийшовъ, а за тымъ тї черцѣ привезли мене въ Кієвъ, у Печерскій монастирь. Отъ мене тутъ приняли и довго розважали, а далѣ остригли въ черцѣ, а за голосъ и діякономъ настановили. Кланяй ся каже, моимъ родителямъ; отъ и проскура свята, и нехай прибудуть, коли ще проживу на свѣтѣ, бо тѣлько моєи думки, тѣлько и помышленя, щобъ швидше бути у купѣ зъ Марусею.“

Взявъ Наумъ проскуру, поцѣлювавъ, тай задумавсь, а далѣ и каже до Василя, неначе вѣнъ тутечка передъ нимъ стоить: „Адже ты вже теперъ отецъ Венедиктъ.... ты служишь службу Божу..... чогожь ты спотыкаєшь ся? Ей молись, щиро молись! памятай, що у Отче-наши читаєшь: Да будетъ воля Твоя—избави насъ одъ лукавого!„

На тѣмже мѣстци и у тойже часъ обѣцявсь Наумъ зъ старою въ Кієвъ ѣхати. Богъ ихъ туды и принѣсь. Пішли по монастиряхъ; разъ у Печерскѣмъ спытали ся про діякона зъ такихъ и такихъ мѣсть, про отця Венедикта. Отъ имъ чернець и каже: „И вже помянѣте ёго за упокѣй! Вѣнъ и прийшовъ немошный, та таки себе не поберѣгавъ; не слухавъ никого,

шукавъ всякои болѣсти и заморивъ себе зовсѣмъ. Далѣ чахъ-чахъ, та отъ, недѣль зо двѣ, якъ и померъ. Та ще таки вѣдь суеты не збавивсь: умираючи просивъ якъ мѡгъ, щобъ ёму въ трумну положили якоись землѣ, що у нѣго въ платку була завязана, а платокъ шовковий, красный, хорошій платокъ, просивъ положити ёму пѡдъ коловы. То якъ законъ запрещае монахови такїи примхи, то ёго не послухали.“

Тяжко вздыхнувъ Наумъ, далѣ допытавъ ся ёго гроба и прийшовши зъ Настею, наняли тутъ по нѣмъ панахиду и у грамоту свою записали.

Довго, довго стоявъ Наумъ надъ гробомъ ёго! далѣ вздыхнувъ, перехрестивсь и каже: „Дай Господи милосерднїй, щобъ ты тамъ знайшовъ свою Марусю!.....“

До Читателѣвъ.

Выдаючи сю книжку, мавъ выдавця на цѣли подати народови моральну и поучаючу повѣсть. Не легко, може и не скоро появить ся у насъ повѣсть для народу, котру на рѣвнѣ поставити бы можна зъ „Марусею“ Г. Основяненко.* Старый и молодой, находятъ въ нѣй примѣры гѣднїи до наслѣдованя. Моральнѣсть, розумъ и чуте, предводять въ цѣлой повѣсти; надѣя однакожь заводитъ и поучае „чогобъ чоловѣкови такъ дуже пристращатись до временного?“ Въ кѣнци моральнїи и богочестивїи пѣдставы, пѣддержують чоловѣка ажъ до могилы.

* Выдавця тримавъ ся що до текету побѣльшой части выдана Петербурского зъ року 1861 и галицкого зъ р. 1849. Выдаючи однакожь сю повѣсть для галицкого народу, оказала ся конечнѣсть деякихъ малыхъ змѣнъ; за для той причины неможна теперѣшне выдане яко текетъ чистый и оригинальный пѣдъ кождымъ взглядомъ уважати.

ДЛЯ ПЕРЕГЛЯДУ.

	сторона.
1. Маруся и еи родичѣ	5
2. Маруся на весѣлю	16
3. „Чого я на те весѣля ходила“	33
4. Сходины	39
5. Сватане	64
6. Несподѣванка на великдень	85
7. „Давай музику, тай давай!“	98
8. „Орѣшки мои положѣть менѣ въ руку“	112
9. „Отъ яке весѣля знайшовъ Василь!	134
10. Отець Венедиктъ	148

Важнѣйшія ошибки друкарскія.

Сторона	строч.	надруковано	мае бути.
8	18	навчпти	<i>навчти</i>
22	28	у рчахеаъ	<i>у речахъ</i>
23	1	уродливый	<i>уродливый</i>
25	3	пѣвна	<i>пѣсна</i>
36	21	уе не такъ — треба	<i>вычеркнути.</i>
39	22	Вѣ зъ	<i>Вѣзъ</i>
42	19	ѣтихло	<i>стихло</i>
46	6	копбъ	<i>колибъ</i>
57	28	зыгадуе	<i>выгадуе</i>
58	5	сунциъ	<i>суницъ</i>
64	7	тыждень :	<i>тыждень</i>
100	13	приводця	<i>приводя</i>
101	14	нехай	<i>нехай</i>
105	18	Но	<i>На</i>
109	13	а друге	<i>на друге</i>
112	11	не доторкае ся	<i>не доторкае ся</i>
119	21	Наумъ.	<i>Наумъ</i>
120	6	не	<i>не</i>
127	4	Простѣть	<i>Простѣть</i>
127	6	хрѣхи	<i>грѣхи</i>
127	16	побачимось	<i>побачимось</i>

Книжки, товариствомъ „Просвѣта“ выдані, продають ся:

1. у Львовъ:
 - а) въ канцеляріи товариства, улица Краковска ч. 14.
 - б) въ книгарни Инст. Ставропигійского.
 - в) въ книгарни Міліковского.
 - г) у М. Дымета.
 - д) у Ярецкого, крамаря при рускѣй улиці.
 - е) въ книгарни польскѣй — при ул. Коперника.
 2. въ *Бережанахъ*: въ sklepъ Мальевского.
 3. въ *Бортникахъ*: въ канцеляріи выдѣлу повѣтового тов. „Просвѣта“.
 4. въ *Бучачи*: въ книгарни Миллера Альтеръ.
 5. въ *Галичи*: въ sklepъ Скрентовича.
 6. въ *Дрогобичи*: въ sklepъ Шехнера и въ книгарни Щепаньского.
 7. въ *Золочовъ*: въ книгарни Цуккеркандля.
 8. въ *Калуши*: въ sklepъ Рудницкого.
 9. въ *Краковъ*: въ книгарни Адольфа Дигасиньского.
 10. въ *Копечинцяхъ*: въ своѣй аенціи.
 11. въ *Надвѣрнѣй*: въ sklepъ Досенчука.
 12. въ *Перемышли*: въ книгарни Єлена.
 13. въ *Печеньжинь*: въ sklepъ Мортка Явльць.
 14. въ *Станиславовъ*: въ книгарни Міліковского.
 15. въ *Стрыю*: въ книгарни Людвика Боравского, и въ книгарни Миллера.
 16. въ *Снятинь*: въ sklepъ Бема.
 17. въ *Тернополи*:
 - а) въ книгарни Чиллика.
 - б) въ канцеляріи выдѣлу повѣтового товариства „Просвѣта“.и въ книгарни Шенфельда.
 18. въ *Чернівцяхъ*: въ книгарни Шенлерского.
-

Кромѣ того зволили ще розпродажею книжокъ „Просвѣты“ слѣдуючі Высокоповажні панове ласкаво заняти ся :

1. О. Алиськевичъ, парохъ въ Кутыщахъ.
2. О. Билинскій, парохъ въ Черниховѣ.
3. О. Боднаръ, парохъ въ Посѣчи.
4. Бучинскій М., авскультантъ суд. въ Станиславовѣ.
5. Бѣчай, учитель въ Немировѣ.
6. О. Волянскій, свящ. въ Залѣзцахъ.
7. О. Витошинскій, свящ. въ Денисовѣ.
8. О. Гладыловичъ, свящ. въ Добромили.
9. Горняткевичъ, директ. школы головної въ Лиску.
10. О. Джулинскій, свящ. въ Лабшинѣ коло Бережанъ.
11. О. Дольницкій, парохъ въ Корсовѣ коло Бродѣвъ.
12. О. Залитачъ, свящ. въ Честини.
13. О. Карачевскій, свящ. въ Далишевѣ.
14. Кушикъ, учитель въ Завидовичахъ коло Городка.
15. Кумановскій, мѣщанинъ и пѣвецъ церковный въ Залѣщикахъ.
16. О. Коцюба, свящ. въ Колодрѣбцѣ.
17. О. Левицкій, деканъ въ Тартаковѣ.
18. Вол. Левицкій, въ Белзци.
19. О. Ляторовскій, свящ. въ Сапоговѣ.
20. О. Лопатынскій, парохъ въ Роздолѣ.
21. О. Мандычевскій, крилошанинъ и паролъ въ Зарваници.
22. О. Мандычевскій, парохъ въ Пониковици малой коло Бродѣвъ.
23. Мальчевскій, авск. суд. въ Самборѣ.
24. О. Мардеровичъ, парохъ въ Волчинци.
25. О. Недельскій, деканъ въ Побережу.
26. О. Навроцкій, свящ. въ Тернополи.
27. О. Низовый, свящ. въ Яворовѣ.
28. О. Олесницкій, свящ. въ Зарваници.

29. О. Полевый, деканъ въ Городенцѣ.
30. О. Паукъ, свящ. въ Похѳвцѣ коло Богородчанъ.
31. О. Пачовскій, свящ. въ Жуличахъ.
32. О. Пачовскій, свящ. въ Наваріи.
33. О. Рожанскій, свящ. въ Липовици.
34. Рихвицкій, мѣщанинъ въ Камѣнцѣ струмиловѳй.
35. О. Селецкій, парохъ въ Жужелю.
36. Свенціцкій, учитель въ Убени коло Красного.
37. О. Сѣнгалевичъ, свящ. въ Коссовѣ.
38. Товариство „Помѳчь“ въ Пѳдгайцяхъ.
39. Товариство „Порука“ въ Поморянахъ.
40. Товариство „Надѣя“ въ Збаражи.
41. О. Темницкій свящ. въ Нижбѳрку.
42. Устыяновичъ К., артистъ въ Сучавѣ.
43. О. Федоровичъ, прав. свящ. въ Валявѣ (на Буковинѣ).
44. О. Царь, свящ. въ Ярычѳвѣ новѳмъ.
45. О. Чернецкій, свящ. въ Стронятынѣ коло Куликова
46. Чехуть, учитель въ Рабкѳвцяхъ коло Зборова.
47. О. Яворовскій, свящ. въ Покрѳвцяхъ коло Стрыя.
48. О. Яюсъ, свящ. въ Стенятинѣ.
49. Янковскій, учитель въ Ясеници.

Выдѣль Товариства „Просвѣта“ складае всѣмъ тымъ Высокоповажнымъ Панамъ щіру подяку за ихъ труды, и просить всѣхъ Родимцѣвъ, котрі сѳо незаперечену правду, що лишень ширенемъ вѳдповѣднихъ книжочокъ нарѳдъ морально пѳднести можна, пѳзнали, а котрымъ добро нашего народа дороге, щѳбы ширенемъ книжочокъ „Просвѣты“ мѣжъ сельскимъ людомъ заняты ся и въ тѳй цѣли до канцеляріи товариства (Львѳвъ, улица Кракѳвска ч. 14.) зголосити ся зволили.